

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204918

UNIVERSAL
LIBRARY

మ హా భక్త వి జ య ము.

(గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానుజరావుగారు)

“బెజవాడ సరస్వతీ నాట్యమండలివారు” ఆచ్యుతమైన సీనరీతో ప్రదర్శించు నాటకరాజ మిదియే!

ఇది విదుగురమహాభక్తుల సంపూర్ణ చరిత్రములతోగూడిన ఏక రాత్రప్రదర్శనమగు నాటకము! నాటకము, అదినుండి అంతమునరకును, రక్తిచెడకుండ సవరణములతో కడురమ్యముగ రచింపబడినది. 1. గజేంద్ర మోక్షము. 2. పరీక్షిత్తు. 3. భక్తులచే. 4. మార్కండేయ. 5. ధృవ అను కథలీనాటకమునకు, విదును విదంకములుగా విభజింపబడినవి. రమ్యమగు సీనరీచేయించుకొని నాటకప్రదర్శనముచేయగల సమాజముల కొఱకై, ఇది ముఖ్యముగ రచింపబడినది. స్రుతి అంకాంతమునందును అశ్చర్యకరమైన గొప్ప సీనరీచూపుట కవకాశముగలదు. గానమునకై కాంక్షజెందు గాయకనటుల యుపయోగార్థము, నేటికాలపు సుప్రసిద్ధ మరాఠీ, హిందూస్థానీ గాయకుల ప్రసిద్ధగానములకు అనుకరణములు 60 గలవు. భావప్రియులకు మనోరంజకముగా సర్వత్ర చక్కనిభావములు గలవు. పండిత వామర జనరంజకమగు హాస్యము రంగ రంగ మధ్యము నను వెదజల్లబడినది. భక్తులకు ముదావహమగుభంగిని నాటకమంతయు భక్తిరసప్రధానముగ నుండును. ముద్దులొలుకు పద్యములు! ముక్తా మణులవంటి గద్యములు! రసభరితములగు భావములు! రమ్యములగు గానములు! రంగస్థలమున పేరెన్నికగన్న మహానాటకము! చదువదగి నది! పాఠముచేయదగినది! అన్ని విధముల తగినది! ఒకకార్డువ్రాసి నేడే యొకగ్రంథముం బడయుడు. వెల రు !—0—0 మాత్రమే.

వలయువారు:—కురుకూరి సుబ్బారావు,

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

ఓం.

కాల కేతనము

గ్రంథకర్త:

సోమరాజు రామానుజరావు.

ప్రకటనకర్త:

కురు కూరిసుబ్బారావు,

ప్రొఫైయిటరు:

సరస్వతీ బుక్కుడిపో—బెజవాడ.

ప్రథమముద్రణము 1,000.

1934

T. 2867
✓ T 72
CS 694

Checked 1960

CHECKED 1956

CHECKED. 1956

తెనాలి

రామకృష్ణ ప్రింటింగ్ వర్క్స్‌యందు,
ముద్రింపబడియె.

Checked 1969

పాత్రలు.

—♦ పురుషులు ♦—

- 1 కాలకేతనుడు—రాజు.
- 2 నీలకంఠుడు—రాజశ్యామలకుడు; మంగళసోదరుడు.
- 3 మృగేశుడు—ఒకదొంగ; జూదరి: మధుపాయి.
- 4 ఆగభాషి—రాజసేవకుడు. (నీగో)
- 5 ఉదయాదిత్యుడు—చాళుక్యరాజు.
- 6 గంగాధరుడు—ఉదయాదిత్యుని మిత్రుడు.
- 7 పాపండుడు—ఒకజూదరి.
- 8 రూపచందు—రూపలిలింగి.
- 9 శాంతికేతనుడు—ధారుణి కాలకేతనుల కుమారుడు.
- 10 బాలుడు—రాజుచే తుదసారి హత్యచేయబడినవాడు.
- 11 ఒక సేవకుడు—

స్త్రీలు.

- 1 సులోచన—కాలకేతనుని పట్టపుదేవి.
- 2 మంగళ—కాలకేతనుని రెండవభార్య.
- 3 రూపలి—ఒక ఆదిమాంధ్రబాలిక. (బానిసగాతేబడినది.)
- 4 ధారుణి—కాలకేతనుడు వదిలివేసినభార్య.
- 5 పంకజ—మంగళసఖి.
- 6 మణికుండల—ఉదయాదిత్యునిరాణి.

ఈనాటకముయొక్క సర్వహక్కులు మేము పొందియు
 న్నాము గాన మావాగ్రహార్యకమైన అనుమతిలేనిదే ముద్రిం
 చుటగాని, ప్రిడిక్సింఁచుటగాని, గ్రామిణుని రికార్డులు చేయుట
 గాని, టాకీ ఫిలుంబో యిచ్చుట మొదలైనవి చేయకూడదు.
 అట్లు అతిక్రమించి నడచినవారు మానప్రమునకు, మాచేజరుప
 బడు సివిల్, క్రిమినల్ చర్చలకును, బాధ్యులగుమనని ఇందు
 మూలముగా హెచ్చరించడమైచది.

ఇట్లు, కాపీరైటు హక్కుదారుడు

కురుకూరి సుబ్బారావు.

ప్రాప్తయిటరు:

సరస్వతీ బుక్ డిపో,

జనవాడ, (కృష్ణా.)

కాలకేతనము.

ప్రథమాంకము.

రంగము 1—కాలకేతనుని నిబిరము.

ప్రవేశము—(మధుపానముచేసి, సుఖానీనులై యున్న కాలకేతన,
నీలకంఠులును—వక్రగా ఆగభాషియు.)

కాల—ఆగభాషీ!—మనచే జయింపబడిన చాళుక్యరాజగు ఉదయా
దిత్యుడు, మా యీనందముకొఱకు, పంపెదననిన బానిసలు
వచ్చిరా?

నీల—ప్రభూ!—ఏకారణముననో, కొంచె మాలస్యమెయుండునే కాని,
పంపకుండుటకు వానికి గుండెలున్నవా?

కాల—ఆగభాషీ! నీ యుద్దేశ్యమేమి?

ఆగ—ప్రభూ!—మీననకున క్లుప్తతెలియఁగలడు?

నీల—ఆగభాషీకి, అంగోచనము మిక్కిలి తక్కువ ప్రభూ! వీని నొక
వీపా సారాయిలో ముంచివో, మంచి తెలివివేట లబ్ధిఁగలవు.

ఆగ—నాకెందులకు? నేనకమాత్రుఁడను. ఇంతవఱకు, నీవొక లక్ష
వీపాలు వీల్చినది గణించిన తెలివివేటలు కనబడుచున్నవి
గాదా? ఒకటెవలె, నొక్కసారిగా త్రాగి నిలువజేసికొనుము.

కాల—(నిపాచే నవ్వుదు) హేహేహేహే!—ఆగభాషీ మా నీలకంఠు
నకు, మంచి బిరుదము నిచ్చినాఁడు.

నీల—(కోపము నణచుకొని స్వగతము) ఉండుండు. ఎప్పుడో, నీకు సయిత మింతకన్న—మంచిదిరుదము దొరుకునులే! తొందల పడకు.

(తెరలో, అశ్వఖుర ధ్వని)

ఆగ—ప్రభూ!—ఉదయాదిత్యునిచే పంపబడిన బానిసలు వచ్చినారు.

కాల—నీలకంఠా! ఇంకలెమ్ము.

(అందఱును లేతురు—తెరలేవగా, బానిసలు కనబడుదురు. బానిసలలో రూపలితప్ప-అందఱును, కాలకేతనునకు నమస్కరింతురు.)

ఆగ—(రూపలినిచూచి) ఓసీ! నీవు కడుబింకముగ నిలువబడియుంటివేల? ఎవ్వరి సముఖమునకు నీవు బానిసగా తేబడితివో యెఱుగవా?—కాలకేతనమహారాజునకు నమస్కరింపుము.

రూప—ఎన్నఁడురా నాకు మహారాజు?—ఈ హీనుఁడు, నాకెట్లురాజగును? అభిలాషలేని యబలలు మొఱ్ఱోయనుచుండగా—వారి బంధువులకెడఁబాపి, బలాత్కరించుట రాజలక్షణమా? కఠినకర్ముడగు నీ కాలకేతనుఁడేమి నాకు మహారాజగుటయేమి? నేను నమస్కరింపను.

ఆగ—ఆ! ఏమి ప్రేలుచుంటివి? నీకు పాదరక్షప్రయోగము కావలయునా?

(చెప్పతోఁ గొట్టబోవును.)

రూప—(కత్తిలాగి) ఓరీ! నరపశువా! ఏదిరా నీ పాదరక్షప్రయోగము! నీ వీ కటారిపోటునుండి కాచుకొని, బ్రదికిన పిదప, నీ పాదరక్ష పసఁ జూతము.

(పొడువఁబోవును.)

నీల—(వెనుకనుండి రూపలి కత్తినిబట్టుకొని,) ఓసీ! హంతకీ! ఏమే నీసాహసము? ఎవరిపై విజృంభింపఁ దలఁచుచుంటివో యెఱుగ

గుడువా? మృత్యుదేవతతోడనా నీసయ్యాటలు!—వచ్చినదా నవు చచ్చినట్లు—పడియుండుము.

కాల—(తీవ్రదృష్టితో ముందునకువచ్చి) ఏమి యీచిత్రము!—
ప్రచండశాసనుడగు నీ కాలకేతనుసీయెదుట నొకయబలయా
సాహసముఁజూపునది?.....దుష్టా! ఎఱిగి యెఱిగి, మర
ణమును కంఠముముపైకిఁ దెచ్చుకొనుచుంటివా? ఆఖడ్గము
నిట్లమ్ము—

రూప—(ఖడ్గమునిచ్చి తలవంచును.)

కాల—(కత్తిని దూరముగ విసరివేసి) ఈకత్తియా నావజ్ర)సమప్రాణ
ములం దీయఁ గలుగునది? ఎవ్వతెవు నీవు?—

రూప—నే నొక నిరుపేదయగు మాలవాని తనయను.

కాల—నీపేరేమి?

రూప—రూపలి.

కాల—రూపలి? రూపలియా! నీపేరెంత కర్కశమో—బుద్ధియు నట్టిదే!
నీకు వినాశకాలము సమీపించినది. తొందఱపడకు.

రూప—వినాశకాలము వచ్చినందుననే, నీచేతఁజిక్కితిని. దిక్కులేని
నన్ను చంపిన, నీకెంత విఖ్యాతియో యెఱుఁగవా?—

కాల—దిక్కులేనిదానవై నందువలననేనా—నీకింతపొగురు! రాజునైన
నాపైఁ గత్తిసత్తుటలో, నీసంకల్పమేమి?—నన్ను చంపుటకేనా?—
నాప్రాణములు తీయుటకేనా? ఓ యధమపంచమబాలికా! నీచే
చంపఁబడుట కీ కాలకేతనుఁ డంతశక్తిహీనుఁ డనుకొంటివా?—
నీప్రాణములింక నీకుదక్కవు.

నీల—ఓసి తెలివితక్కువదానా?—ఇప్పుడయిన మహారాజునకు నమస్క
రించి, ప్రసన్నునిఁ జేసికొనుము. నీకు మరణము తప్పదు.

రూప—నాప్రాణములను మీరు తీసికొనినఁ దీసికొనుఁడు. కాని, నేను
నమస్కరింపను.

కాల—ఆ—ఏమంటివే! శంకినీ! నమస్కరింపవా? ఆలోచించుకొనుము.
మండుచున్న విలయాగ్నిని కదలింపకుము. నే నెవ్వడనో యిపు
డైనఁ జెలిసికొనుము.

గీ॥ మున్ను చాళుక్యరాజ్యముల్ ముట్టడించి
వేడఁగ, 'జిత్తోస్మి' యనిపించి విడిచినాడ
నెంతదానవు? తులువ! నన్నెదిరిపలుక—
విలయవృత్తువుగా నన్నుఁ జెలిసికొనుము॥—

౧

రూప—ఛీ! ఛీ! నింద్యకర్మఁడా! ఏమిరా నన్ను బెదరించుచుంటివి?
నీ ప్రతాపము, నబలలపైనఁటరా చూపెదవు? నేను నీ పలుకు
లకు భీతిలైద ననుకొంటివా? ఇంతటిపరాభవమైన పిదప—నన్నీ
తుచ్చజీవితము లుద్ధరించునా? చంపుము, అన్ని విధములగు
సుకృతములతోపాటుగా స్త్రీవధాసుకృతము నొక దానిం
గూడ తలఁగట్టుకొనుము. (అనుబంధము. 1)

కాల—ఛీ! పరమపాతకీ!—ఇంక, నీయాయువు పరిపూర్ణమైపోయినది—
నీలకంఠా! దీనిని సిలువపై బంధించి ప్రాణములు తీయుము.
ఇదే నాయాజ్ఞ—పోము—

(తెర)

రంగము 2—ఒక యరణ్యమార్గము.

ప్రవేశము—ఉదయాదిత్యుడు, గంగాధరుడు.

(అనుబంధము 2)

ఉద—మిత్రమా! గంగాధరా! విచారింపకుము. దురాత్ముడగు కాల
కేతనునకు, చిరకాల మభ్యుదయముకలుగదు. వాని వినాశనము
ననతికాలముననే, విధినిర్ణయించును. మనకు మంచిదినములు
రాకపోవు.

సీ॥ సురలను రావణాసురుడు బాధింపజే

పాపఫలము మృగ్ధిపండుదాక

కావింపజేయున్న కంసుండు జనహింస

నిజదుష్కృతఘటంబు నిండుదాక

కనక కశ్యపుడు పుత్రునిఁ జంపబూనడే

యఘనహస్తములు మిన్నంటుదాక

నహుషుండు సురపాలనం బూనరింపడే

ఆత్మనాశన సమయమగుదాక

వేలుపులు కొంతకాలము వెతలబడరే?

అందరే మనఃక్షోభంబు నవనిసురులు?

ఆంధ్రవిజయ సంస్థాపకుడైన కాల

కేతనుడుగూలు రాక్షసాతితుడగుచు॥

—

గంగా—ఉదయాదిత్యమహారాజా! మీరేమో ధర్మపన్నము లిట్లే సం
తన చేయుచుండుడు. వానిదౌర్జన్యములే వానికి విజయకార
ణములై యున్నవి. విజయము కలుగవలయుననిన, తీయనిమా
టలు పనికివచ్చునా? వృక్షాగ్రమున నున్న ఫలముల నాపించు
వాడు, తాలురువ్విన ఫలానుభవము గల్గునుగాని—ప్రార్థనము
లచే పండ్లురాలునా? బలమైననాగటిచే భూమిని పెకలింపక,

భగవంతునకు మంగళహారతులు పాడుచుండిన క్షేత్రపాలకునకు
లాభముగలుగునా?—నన్ని పాతజ్వరము వచ్చినవానికి చేవగల
చేదుమందులు—గరిటెదూర్చి నోరు పెకలించి, లోపలకుఁబోయ
నలయునుగాని, మంచిగండ మొడలికిఁ బూయనగునా?

గీ॥ ఆంధ్రవిజయదాహమను పిశాచంబు—వ
క్రించి పూను కాలకేతనునకు
తగునుగాక తీవ్రదండప్రహారంబు
శాంతవృత్తిచేతఁ జక్కఁబడునె?॥

3

ఉద—గంగాధరా! నీతోందటపా తెల్లప్పుడును ఇట్టిదియే యగును.
దక్షిణదేశమునం దెచ్చటనో పేరుప్రతిష్ఠలు లేకుండిన, యీ
కాలకేతన హతకుఁడు, మన యాంధ్రదేశమునకువచ్చి—వీరమును
స్థాపించి—పాతుకొనిపోయి, సర్వరాజ్యముం బరిపాలించు
చున్నాఁడు. విధిబలమిప్పుడు వానియందు పరిపూర్ణముగ పని
చేయుచుండఁగా—వానినిఁ బెకలించ మనకు సాధ్యమగునా? పరా
జితులమైన మన మిపు డాతులువ నెట్లెదుర్కొనగలము?—ఇది
ప్రశస్తమైన యోచనయా?—ఇట్టిసమయమున, మనమణఁగి
యుండకున్న కార్యసాధనము చేయఁగలమా? కాలవశమున,
కారుమబ్బలుగ్రమ్మినపుడు. సూర్యచంద్రులంతటి తేజోమయు
లుసైతము, నిస్తేజులై—మబ్బుతోలఁగినంతనే, తమ తొంటి
తేజమునఁ బ్రకాశింపకుందురా? అటులే కొలది కాలముననే,
చాళుక్యవిజయమును మీరు చూడఁగలరు. ఈకాలకేతనుని
పాపపరిపాకకాలమును మీరు ప్రతీక్షింపుడు. కాకున్న సైన్య
ములులేక, రాజ్యములేక, వాహనములులేక, ఆయుధములులేక
అన్నివిధములచే నసహాయదశయందున్న మన మేరీతి వీనిని
నిర్జింపగలము?

సీ॥ సకలామ్రలాభ ప్రశస్తిగల్గినవారి
 నాయుధంబులులేక నడవఁగలమె?
 దీపితాపార సేనా పరివృతుని
 నేసేనలులేక నిరింపఁగలమె?
 నిలచుటకింత భూతలమైన లేకయే
 మన శాత్రువునిఁ బరిమార్పఁగలమె?
 కవచరక్షితుడై ప్రకాశించువాని
 నిస్తేజదుస్థితియందు జెనకనగునె?
 మంచిచెడ్డల నెద విచారించకుండ
 సాహసంబున నెంతైన సలుపనగునె?
 క్షీణిని, చాళుక్యరాట్రులకింత యశస్సు
 సామమునఁగాక తేజః ప్రధామమగునె?—

౪

అందులకే, నీవును—వేచియుండుము.

గంగా—మీయాజ్ఞ మీరను—మీరను.

(రూపచందుఁ ప్రివేశము.)

రూప—(కోపముతో) చాళుక్యరాజగు నుదయాదిత్యుఁ డెక్కడ?
 చాళుక్యరాజగు నుదయాదిత్యుఁ డెక్కడ?—

ఉద—ఏమి యీ వికారాకారము? ఈతఁడెవ్వరోకదా!

గంగా—ఓయీ! ఈయనయే ఉదయాదిత్యమహారాజు; నీవెవ్వఁడవు?

రూప—నేనెవ్వఁడనో మీరెవ్వరు నెఱుంగరా? ఎఱుంగకయే నాకొంపఁ
 గూల్చితిరా? ఎఱుంగకయే నాగొంతుగోసితిరా? నాబిడ్డా!
 రూపలీ! రూపలీ! చాళుక్యుల యుసురులకేడ్చుచు, నీవు—ఘోర
 దుర్మరణము పాలగుచుంటివా? తల్లీ!—నీవృద్ధజనకునకు, పది
 కొంపలుతిరిగి మాధుకరమైనఁ దెచ్చిపెట్టుగతి యింకెవ్వ
 రున్నారు?—నాకడుపున చిచ్చుబెట్టిపోయితివా?—ఓరీ! ఉద

యాదిత్యా! నీవు నాకుటుంబనాశనము చేసితివిరా! నాగొంతు పటపట తేగని అంపమున—సగముకోసి వదలితివిరా!—కాల కేతనుని సిలువ కాలిపోవకముందే, నారూపలికి దానిపయి మరణము గలుగనున్నదా?.....అయ్యో! రూపలీ! రూపలీ! రూపలీ!—

ఉద—అయ్యా! నీవెవ్వడవో నే నెఱుగను. నేనే యుదయాదిత్యుడను. నీదుఃఖమును నాకెఱిగింపుము. నేను నీకుఁజేసిన ద్రోహ మేమో తెలియఁజేయుము. ఎఱుగక చేసినదానిని సవరించుకొందును. ఏమిచేసితిని?

రూప—ఏమిచేసితివా?—ఏమిచేసితివా?—ఏమిచేయవలయునో అదియే చేసితివి. ఇంతకన్న—నాకు, నీ వధికాపకారమేమిచేయఁగలవు?—నాకన్న బిడ్డ కాలిపోవుచుండఁగా నీవుచేసిన యపచారమునెట్లు సవరించుకొనఁగలవు?—కాదు; కాదు. నీవు నాకు తీరనియపకారముఁజేసితివిరా ద్రోహీ!—నిన్నుక్షమింపను—నిన్ను చంపెదను. ఈవట్టిచేతులతో నీమెడపిసికిచంపెదను. (ఉదయాదిత్యుని మీఁదికివచ్చును.)

గంగా—ఎవడవురా మాప్రభువును చంపుటకు వచ్చెదవు? చచ్చితివి కాచుకొమ్ము.

రూప—(ఆవేశముచేత మూర్ఛిల్లును.)

ఉద—గంగాధరా! ఆవృద్ధుని చంపకుము. ఆతనిహృదయమునకు పాపమేదియో దారుణదుఃఖము నాటినది. కాకున్న నిట్లు మాటాడఁడు. ఇంతటి యావేశమునకు కారణముగా మన మీతనియందేదియో—అపరాధముఁ జేసితిమి. విచారించుముగాక!—వీఁడు నన్ను చంపఁగలడనుభీతిని మానుము.

నీ॥ రక్తమాంసాభావ శక్తిహీనంబయి

ముడుతలుపడినట్టి యొడలివాఁడు;

చలికాలమందు వృక్షమువోలె

పండిరాలిన అవశేషముల్ గలుగువాడు;

ఆకలిచే వెన్నునంటి లోనికిబోయి

నట్టి డొక్కలుగల్గినట్టివాడు;

కడుమాసి, వేయిచిన్నలు మాసికలు

గల్గియున్న చేలముగట్టియున్నవాడు,

పైబడిన జరాధరమునప్రాణమెపుడు.

వెడలిపోవునాయంచు దోషించువాడు;

వృద్ధుడును—దుఃఖజీవి—దరిదుగ్గిడితడు;

సంధ్రమముగాక, నన్నెట్లు చంపగలడు?—

౫

రూప—(లేచి) నా రూపలి యెందుబోయినది? దుర్మార్గుడా! కాల
కేతనా! నీ సిలువకు, చిచ్చుబెట్టెద నుడుము.

(పోబోవును.)

ఉద—(పట్టుకొని) వృద్ధుడా! పరుగెత్తకుము. నామాట కుత్తరమిమ్ము.

రూప—ఏమిలాభము?—నీమాటలకు, ప్రత్యుత్తరమిచ్చిన యెడల,

నారూపలి నాకు లభించునా? నా కుటుంబనాశకుడవు నీవు

గావా? నారూపలిని, కాలకేతనుని పిశాచహస్తములం బడవై చి

త్తిప్పుడు సిలువపై—దానిప్రాణములను తీయింపనున్నది నీవు

కాదా? ఏమిలాభము నీమాటలు విని?—నన్ను పోనిమ్ము;

నన్ను పోనిమ్ము.

ఉద—పోవచ్చును—నేనెట్లు నీ రూపలిని కాలకేతనుని హస్తములం
బడవై చితిలో చెప్పము.

రూప—నేను చెప్పును; నన్ను పోనిమ్ము.

ఉద—చెప్పినదాక నిన్ను విడువను.

రూప—(దుఃఖించుచు) అయ్యో! నా కిదియేమిగ్రహచారము? ఓబ్ర
హ్మరాక్షసుడా!—నీకు నమస్కరింతును. నన్ను వదలుము.

నాబిడ్డ—రూపలి, నిమిషములో చావనున్నది. దానిని, కడసారి
చూచివచ్చెదను. నన్ను వదలుము.....హా! హా!! నాలుక
పిడుచవారి నది. గొంతుక తడియారి నది. దాహము—దాహము—
(మూర్ఛిల్లును.)

ఉద—గంగాధరా! జలము—జలము—

గం—(తెచ్చిత్రాగించును.)

రూప—(నీరుత్రాగితేచి) చాలు; చాలు—హా! పుత్రికా! రూపలీ! నీ
ముసలితండ్రి నేమిచేసిపోయెదవమ్మా! నాకింక, దిక్కెవ్వరే తల్లీ!
నన్ను చంపువారీభూమిపై నెవ్వరునులేరా?

ఉద—ఓయీ! శాంతింపుము. శాంతింపుము. ఇట్లునొత్తుండవై యున్న
ప్రయోజనమేమున్నది. నీచరిత్రమును, నాయపరాధమును సావ
కాశముగ నెఱిగింపుము.

రూప—(దిశలఁబరికించి) నీవేనా యదయాదిత్యుఁడవు?

ఉద—ఔను.

రూప—ఎంతపని చేసితివయ్యా! ఎంతపని చేసితివయ్యా!—పంచముఁ
డని, మాలవాఁడని, కడజాతివాఁడని, అగ్రీవర్ణముల పేరుపెట్టు
కొని—విష్టవీగు చండాలురు, మమ్ము గుమ్ముఁ దొక్కనీ
యక వెడలఁగొట్టినను, నీరాజ్యమున, మాకింత నిలువనీడ
దొరుకుచుండెనుగదా! అట్టివానికి, నాకు, తీరని యపకారము
చేసితివా?

ఉద—తండ్రీ! నీవు—అదిమాంధ్రుఁడవా?

రూప—ఊ—ఊ—

ఉద—నీపేరేమి?

రూప—రూపచందు.

ఉద—నీకు, “రూపలి” యను నొక కుమార్తెగలదా?

ప్రథమాంకము.

రూప—ఊ—ఊ—

ఉద—ఆమెను కాలకేతనున కెవ్వరప్పగించిరి?

రూప—ఇంకెవరు? నీవు—నీవు—నీవప్పగించితివి. దానిని, చంపించు చుంటివి. నన్నుగూడ చంపింపుము. కాక—నీవైన నె జంపుము.

ఉద—నేనేల కాలకేతనునకు నీతనయ నప్పగించియుండును?

రూప—ఏలనో—మదోన్మత్తతచేత కాబోలును!

ఉద—హరిహరీ! గంగాధరా! ఇది యేమైయుండును?

రూప—బానిసగా నప్పగించితివట!

గంగా—కాలకేతనుడు, మనలను జయించిన పిదప—బానిసలఁ బంపుమని వార్తనంపఁగా—మనము, ప్రత్యుత్తర మీయమై తిమి. భటులు, కాలకేతనునకు వెఱచి, తమ యిచ్చవచ్చిన స్త్రీ పురుషులను కొల్లగొనిపోయి, తమ ప్రభువునకిచ్చిరి. అం దీతని పుత్రికయగు రూపలి యొకతెయేమో—

ఉద—శ్రీహరీ! ఎంతపాపము చుట్టుకొనినది!—

రూప—నీదేమిపాపము? నాదిపాపము. ఇప్పు డాదుష్టుఁడు నాబిడ్డను సిలువపై చంపనున్నాడట! మీరందఱానందింపుఁడు. నే నేడ్చెదను. నాబిడ్డా! నాబిడ్డా! రూపలీ! రూపలీ!—(వచ్చును)
(తెరలో కలకలము)

ఉద—గంగాధరా! ఆకోలాహలమేమో తెలిసికొనిరమ్ము.

గంగా—(నిష్క్రమించును)

రూప—నేను నాబిడ్డను కడసారి చూచుకొనివచ్చెదను. నన్ను విడువరా? విడువరా?

ఉద—ఉండు, ఆకోలాహలమేమోవినుము.

గంగా—(ప్రవేశించి) కాలకేతనుడు రూపలిని—సిలువపై చంపించి నాడు.

రూప—హా! నాబిడ్డా! నీప్రాణములు పోయినవా?—ఆ—ఆ—
ఉండుండుము. నీవు పరలోకమున కేగవలదు. నేను వచ్చు
చున్నాను. (మూర్ఛిల్లును)

ఉద—కటకటా! ఎంతఘోరము సంభవించినది!

రూప—(లేచి) నన్ను పోనిండు. నన్ను వదలుండు. నన్ను పట్టుకొని బాధిం
పకుండు. నాతనయ శవమునైన జూచుకొందును.

ఉద—వలదు. నీవిప్పుడట కేగితివేని నీకు మరణముగల్గును.

రూప—నే నదేనయ్యా కోరుచుంటిని. మరణమునే కోరుచుంటిని. నీనైన
చంపుము—చంపవేమి? చరపుము. అయ్యో! నీకా, కరుణ!
రూపలీ! నాతల్లీ! నాతల్లీ! చచ్చితివా? నేను చచ్చితినే బిడ్డా!—
(మూర్ఛిల్లును)

(తెరపడును)

రంగము ౩—సిలువ వేయబడిన బయలు.

ప్రవేశము—(సిలువపై దిగిగొట్టబడి మరణించిన రూపలి రక్తమున
గనబడును. ప్రక్కగా ఆగభాషి తుపాకితో ప్రచారము చేయును.)

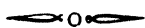
రూపచందు—(శోకముతో ప్రవేశించి) అదిగో! నా రూపలి! అదిగో నా
రూపలి!!-నాతనయ ఏసునాథునివలె సిలువపై రక్తమును చిందించు
చున్నది. రూపలీ! నీవు మరణించితివా? నీయాత్మ—ఆకాశమార్గ
మున నీలాంబరమును ధరించి—నృత్యరంగిని యగుచున్నది ఎంత
సౌకుమార్యము! ఎంతలాలిత్యము! బిడ్డా!—నక్షత్రమధ్యమున,
నిలిచి—చంద్రబింబమధ్యగతభాగమును చుంబింప, నుంకించు
చుంటివా! హా! హా! వేమియిది! ఎంతభయంకరము! ఎంతదారు
ణము! కుమారీ! రూపలీ! నీ సుందరాకారము, రక్తపంకిలమై

నా కన్నులకు, భీభత్సముగ, గనంబడుచున్నది. నీయాత్మజ్యోతి
లంబరమార్గమున కెగసిపోయినదా? ఎందులకేడ్చెదవు? అల్లీ!
కన్నులు తుడుచుకొనుము. ఆంధ్రరాజ్యలక్ష్మీ—నీ మరణ
మున కేడ్చుచున్నది. దిక్కులు, నీ మృతికిఁగోషిల్లుచున్నవి.
గగనారామకాంత నీమృతికిఁ గంకణములు రాల్చుచున్నది.
నీరక్తబిందువులవలె, కాలకేతనుని రక్తము సయితము స్రవించు
గాత! తల్లీ!—నీకళేబరముం జూచినకొలదియు నా గర్భాంతర
మునఁ బెద్ద—దావాసలము దరికొనుచున్నది. కన్నులనుండి
యగ్ని స్ఫులింగసహస్రము రాలుచున్నది. మృతినందియున్నను
నీకన్నులు భయంకరముగా నట్లే తెఱచుకొనియున్నవి. ఆనయ
నగోళములనుండి వెలువడు శాపజ్వాలలచేనైన కాలకేతనుని
దహింపవేమిత్తల్లీ!—ఈశిలువపై నింక నెందఱు చిత్రవధఁ గావిం
పఁబడి యకాలమరణకరాళమునఁ బడనున్నవారు! నాకన్నులు
తిరిగిపోవుచున్నవి. నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. సీరీ!
కాలకేతనా! కాలకేతనా! మానవరూప రాక్షసా! నీయంత్ర
మిక దూరములేదు. నాకింక వేరుసహాయ మక్కఱలేదు.
నాముష్టిప్రహారముల నిన్నుఁజంపెదను. నిలువుము—నిలువుము—
అబ్బా! నాకంతమేల బిగిసిపోవుచున్నది? నాశరీరమేల మండు
కొనిపోవుచున్నది!—హా! రూపలీ! రూపలీ!—(మరణించును)

(ఆగభాషి భయముతో నిష్క్రమించును)

(ఇరువారత—ఉదయాదిత్యుడు, గంగాధరుడు రభసమున ప్రవేశము)
ఉద—గంగాధరా! పాపము రూపచందు మరణించినాఁడు. నీగ్రో
సేవకుడు కాలకేతనునితోఁ జెప్పటకు గాఁబోలు చనినాఁడు.
వారు రాకముందు మన మీస్థలమునుండి యీశవమును తప్పిం
చవలయును. (ఇరువురునుకలసి శవమును ఎత్తుదురు—తెర.)

ప్రథమాంకము.

కాల కేతనము

ద్వి తీ యాం క ము.

రంగము 1 — సులోచనాంతఃపురము

ప్రవేశము—సులోచన, కాల కేతనుడు.

కాల—ప్రియసీ! సులోచనా! ఇటు కూర్చుండుము. (సులోచన కూర్చుండును) నేను శైవమతస్వీకారముచేసి, నిన్ను వివాహమాడితి ననినమాటయేకాని నీకు తస్మతవాసన యేమియుఁ గాన్పించుటలేదు.

సులో—ప్రభూ! తమరు చదునవలసినదని నాకు శాసించిన శైవమత గ్రంథముల నన్నిటినిఁ జదివితినీ.

కాల—గీర్వాణభాష నేమైన నభ్యసించితివా?

సులో—తమకటాక్షమున్నచో, నభ్యసింపఁగలను.

కాల—మంచిది. మనకపాలేశ్వరుని యాలయమునందలి సంస్కృతోపాధ్యాయులతోడ నీకు పరిచయముఁ గల్గించెదను. నీవు—సంస్కృతము నభ్యసింపుము.

సులో—భాగ్యము.

కాల—(ఒక యుంగరమును తీసి) ఇదియేమో చూచితివా?

సులో—రత్నాంగుళీయమువలె నున్నది. ఎంత విలువయుండునో కదా!

కాల—లక్షరూపాయల విలువగలది.....ఏ మంతనిదానముగఁ
జూచుచున్నావు! నీ యంగుష్ఠమున, కిది తగియుండుననియేనా?—

సులో—కాదు; కాదు.....

కాల—కాదని పలుకనేల? నీవదనముం గాంచిన, నీకు దీనిపై భ్రాంతి
యున్నట్లే తోచుచున్నది.

చ॥ హరిణములట్లు చంచలములై —తటిదద్భుతకాంతిజాల వి
స్ఫురితములై —కరంబునరమోడ్చి, హృదంతరభావ సూచకో
త్తరములునైన నీదుకనుదమ్ములు చెప్పకఁ జెప్పుచుండఁగా
నిరవుగ దాప నీకుదరమే? హృదయస్థితభావజాలము॥ —

కావున, నీవు నోటితో నడుగకపోయినను, కన్నులతో నడిగితివి
గావున దీనిని గైకొనుము.

సులో—ధన్యరాలనై తిని. (గైకొని వేలికిఁ బెట్టుకొనును.)

కాల—ఇంతలోననే, ధన్యరాలనై తివా?—ఎప్పటికి దైవ మేపరిస్థితుల
నెట్లుమార్చునో, యెవ్వరెఱుంగుదురు?—.....సులోచనా!
మఱియొకమాట!—నీవు, నన్ను దర్శింప నభిలషించినపుడు,
నాకది యెట్టి విచారకాలమైన సరియే—ఎట్టి యవసరకాలమైన
సరియే—ఎట్టి యాగ్రహకాలమైన సరియే—నీవీ యంగుళీయ
ముం బంపుదువేని, యవశ్యముగ దర్శనమిచ్చెదను.

సులో—ప్రభువువారి యనుగ్రహమునకు పారములేదు.

(చాటున నీలకంఠుడు ప్రవేశము.)

నీల—(స్వగతము) అవసరమగు కార్యముగల్గివచ్చితినిగాని, ఈతఁ డంగ
నాలోలుఁడై యుండుటచే—అదనుగాదు. ఐనను, నన్నిచ్చట
నెవ్వరుం జూడఁజాలరు. ఈసరసగోష్ఠి సందర్శించియే పోవుదును
గాక!—(దాగియుండును.)

(తెరలో) ప్రభువుదర్శనము గోరుభటుల విజ్ఞాపనము.

కాల—ఎవరది?—ఆగభాషీ! చూడు.

ఆగ—(నిష్క్రమించి మరలవచ్చును) ప్రభూ! మృగేశుండను పేరుగల
సైనికునొకని బట్టుకొని, భటులు దర్శనము గోరుచున్నారు.

కాల—దేవీ?—

సులో—(నిష్క్రమించును.)

కాల—రానిమ్ము.

ఆగ—భటులారా! రావచ్చును.

(బంధితుండగు మృగేశునితో భటులు ప్రవేశము.)

మృగే—(పెనగులాడుచు) ఏమంత బలవంతముగ నీడ్చెదవు?—
ఉండు—నేనే వచ్చుచున్నాను.

భటు—ఏమిరా పెనగులాడెదవు?—

మృగే—ఛీ! పశువా!—నోరుమూయి. చెంపలు పగులగలవు.

(కొట్టును.)

ఆగ—ఏమిరా! మహారాజునెదుట, మర్యాద నతిక్రమించెదవా?—
దండింపబడుదువు సుమా!

మృగే—పోరాపక్షీ! ఇట్టి తరాజుల ననేకమందిని చూచితిని. ఇంతిండు
దండించుట—నేను దండింపబడుటా?— హే—హే—హే—

కాల—లరేదురాత్మా! ఏమనుచుంటివిరా? ఒడలు తెలిసికొనియే
మాటలాడుచుంటివా?

మృగే—ఒడలు తెలియనివాడు మాటలాడగలవా?

నీల—(తనలో) ఇన్నాళ్లకు, కాలకేతనుని తాతను జూచితిని.

కాల—భటులారా! వీని నేరమేమి?

భటు—ప్రభూ! వీడు క్రిందటిరాత్రి ఖజానాద్వారమును బద్దలు
చేసి, ధనము నపహరించుచు, కావలివారిచే పట్టుబడెను. బంధి
చునప్పటికి పదిమందియెముకలు చూర్ణమైపోయినవి.

కాల—అ—ఏమిచిత్తము! అంతటి ప్రతాపశాలియా? కానీ, చూత
ము.....ఓరీ!—దొంగతనమేల చేసితివి?

మృగే—అదియేమి ప్రశ్న?—ధనము కావలసినచ్చినది. దొంగతనము
చేసితిని.

కాల—ధనమేలకావలసి వచ్చినది?

మృగే—జూడమాడి యోడిపోయితిని.

కాల—సూద మాడనేల?

మృగే—ఉంచుకున్న ముండ—నీవు నాకిచ్చు శతపురాష్ట్రహోడనే, తప్ప
నొందుననుకొంటినా?

కాల—నేశ్యాలోలత—పాపము, అశృత్యముగాదా?

మృగే—ఒడలుమఱచి తప్పత్రాగిన నాకు, కృత్యమిది, అశృత్యమిది
యని తెలియునా?—

కాల—ఓహో! సర్వగుణాభిరాముడవే?

మృగే—కాని వాడెవడు?

నీల—(స్వగతము) సెబాసురా మృగేశా!—

కాల—కానిమ్ము, నీకు వినాశకాలము వచ్చినది. రాజద్రోహ మేలను
హరించితివి.

మృగే—రాజద్రోహ మెక్కడిది?

కాల—ఖజానాలోనిది.

మృగే—ఖజానాలోనిది రాజద్రోహమా?—రాజు పుట్టినపుడు
తల్లికడుపులోనుండి యేమైన త్రొప్పకొనివచ్చెనా?—

కాల—సరి—చోరుడా! నీప్రత్యుత్తరములకు తగినఫలము సనుభవించు
పగలవు.

మృగే—ఫలమనుభవించుట కొప్పుకొందును. కాని, “చోరుడా”
యని పిలిచిన, నే నొప్పుకొనను.

కాల—ఏమి?

మృగే—నేను చోరుడనై నచో, నీవునుచోరుడవే!—నేను చిన్నదొంగ
ను; నీవు పెద్దదొంగవు. నే నొక్కకొంపగూల్చితిని. నీవు గోటి
కొంపలు గూల్చితివి నే నొక్కనితలగొట్టితిని. నీవు యుద్ధము
లందు, పదికోట్లతలలు గొట్టితివి. నే నొక్కనేశ్వనుంచుకొంటిని.
నీవు నూలుగురువేశ్యల నుంచుకొంటివి నిన్ను నూలుసారులు
శిక్షించుకొని, నన్నొక్కమారు శిక్షింపుము. నీకులేనిశిక్ష నాకే
క్కడిది?—

కాల—(నవ్వి) చోరుడా! నీవాస్మిరాపాతమున నాయాగ్రహకీర మెగ
సిపోయినది. ఆగభాషీ! వీని యభిప్రాయమునుబట్టి చూడగా-
చార్యమును ద్రోహముని యెరింగిచేసినట్లు తోచదు. కావున
వీనిని, ఉద్యోగమునుండిమాత్రము తొలగించితిని. ఇప్పటికి వీని
కిదే శిక్ష.

ఆగ—మృగేశా! ప్రభువుశాసనమును వింటివా? నడుపుము.

మృగే—(కోపముతో) రాజునుజూచి పండ్లుకొలుకుచు నిష్క్రమిం ||

నీల—(తనలో) ఎప్పటికై నను, కాలకేతనుని నాశనమునకు వీడే కార
ణముకాగలడు. వీ డేమార్గమున బోవునో నేనును వెంట
సంటి కనిపెట్టెదను—(నిష్క్రమించును)

కాల—ఆగభాషీ!—భోజనమునకు వచ్చుచున్నానని చెప్పుము. (లేచును)

(తెర)

రంగము 2—పురవీధి.

ప్రవేశము } మృగేశుడు (వెనుకనుండి నీలకి పుడువచ్చి—మృగేశుని
వీపు తట్టును.)

మృగే—ఎవడవు నీవు?

నీల—మృగేశా! అల్లటిచేయకు; నేను, నీలకంఠుడను.

మృగే—ఓహో! కాలకేతనుని బావమఱిదివా? భగినీభాగ్యజీవనుడవా?

నీల—నీకును—కాలకేతనునకును—జరిగిన సంభాషణమును, కాల
కేతనుడు నిన్ను ద్యోగచ్యుతుని జేయుటయు వింటిని.

మృగే—విన్న నేమి?

నీల—ఏమియునులేదు. కాలకేతనుడు నిన్ను పరాభవించెనుగాదా!

మృగే—వెట్టివాడా! ఇదియేనా పరాభవము!—వీనియ్యద్యోగము
నాకొక కాలి గోటిపాటి విలువచేయదు. ఏమనుకొంటివో—
కాలకేతనుడుగాని, గీలకేతనుడుగాని—నన్ను నమ్మియుండెనా,
ఇట్టి నిర్భాగ్యులను వేయిమందిని పోషింపగలను.

నీల—సందేహమేమి? నీవట్టివాడవే!—కాని, నిన్నింతచేసిన కాల
కేతనునిపై నీకు క్రోధములేదా?

మృగే—ఉండదా? అది వేఱుగా చెప్పవలయునా?

నీల—మఱి—తద్విరోధమును దీర్చుకొన నేమి యాలోచించితివి?

మృగే—ఇప్పటికేమియు నాలోచింపలేదు. ఎంతకాల మాలోచింపవల
యును?—తలచుకొన్న నేడే వానికాల మంతమగును.

నీల—అట్లుకాదు. ఉపాయాంతరమును, అందుల కనుకూల సమయ
మును, నీకెఱిగింతును. నీవెక్కడ నుండువు?—

మృగే—నాకు మూడుస్థలములున్నవి. అక్కడ తప్పక దొరికెదను.

నీల—ఏ వాస్థలములు?

మృగే—“కులనాపక” యను వెలయాలి యింటిలోగాని, సందువీధి
లోని సారాదుకాణములోగాని, చీకటి సందులోని జూదపు
కొంపలోగాని, తప్పక దొరికెదను.

నీల—సరే! నేను నీకొఱకు కబురంపినపుడు రమ్మ.

మృగే—మంచిది.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

రంగము కి—కాలకేతతుని, ఉద్యానవనము.

ప్రవేశము—సుఖాసీనులై మంగళ, సులోచన, పంకజ—

సులో—చెల్లెలా! నేనబ్ధమాడుటలేదు. మందుగాని మంత్రముగాని,
నే నేమియు నెఱుంగను.

మంగ—కాదుకాదు. నేను నీమాటలునమ్మును. మందుగానిచో మంత్ర
ముగావలెను. మంత్రముగానిచో మందుకావలెను. ఈరెంటిలో
దేనినో యొకదానిని, నీవు—మహారాజునకు ప్రయోగించితివి. నేను
గ్రహింపఁజాల ననుకొంటివా?

సులో—(నవ్వి) ఏమిగ్రహించితివి? ఎట్లుగ్రహించితివి?

మంగ—మహారాజు నీపై నెంతప్రేమతోనుండునో ప్రత్యక్షముగఁ గనఁ
బడుటలేదా?

సులో—నీపై కన్న నాపై—మహారాజు చూపుచున్న యధికానురాగ
మేమి?

మంగ—ఒకటిరెండు తార్కాణములుగాదు చెప్పఁదలఁచిన శతాధిక
ములు గలవు.

సులో—ఒకదినమున నీయింటను—ఒకదినమున నాయింటను నుండు
నట్లు నిర్ణయించుకొని మహారాజు సమానానురాగముం బ్రకటిం
చుటలేదా?

మంగ—ఉండుటమాత్రమే సమానము. అనురాగముమాత్రమే సమా
నము—

సీ॥ ప్రవిమల సత్యానురాగంబు నీపాలు

నాపాలు కపటాభి నయపుజాలు

వెలగల బహుమానముల దొంతు నీవంతు

నావంతు వాక్యదానములరంతు

పులకించు చుంబనంబులవిందు నీయందు

నాయుడు కటువర్తనములపొందు

శృంగార పర్యంకరంగంబు నీయింట

నాయంట ప్రిణయభంగముల మంట

నాతి! నీనశ మతని శృంగారరసము

నానశము ప్రాణసతి భయనక రసంబు

పొలతి! మన మన కాపురంబుల విధంబు

స్వర్గ పాతాళలోక భేదంబుగాడె!

సులో—మరికా! మహారాజు స్వభాసముంబట్టి—వారు నీచద్వయామ్రమే
గింభీర్తులై యుందురనియు, నాకు చూచిచ్చుచున్నారనియు
ప్రభంజనముచున్నపు. ప్రభంజన నీవద్ద నెట్లుదురో—వార్య
సయిత మిట్లయిందురు.

మరి—నీమాటను నే నిందులకే విశ్వసింపని చెప్పితిని.

సులో—ఎందుకు?

మరి—ప్రభంజనకు నీవైచిల ప్రత్యేకానురాగమునకు తార్కాణము
గానించుచుండగా బొంకెదవేల?

సులో—అతార్కాణ మచ్చట నున్నది?

మరి—సీత్రేల్ప —

సులో—ఓహో! రత్నాంగుళియమా?

మరి—కాదామిటి? లక్షరూపాయల నిలుగిల రత్నాంగుళియ
దాసము—స్వల్పమైన యనురాగమునకే తార్కాణమా?
సంస్కృతజామోహన ప్రోత్సహము సమానానురాగమునకే
తార్కాణమా?—సవతిని నావద్ద సుతితగు నిన్ను స్తుతి
చుట సహజగాంభీర్యద్యోతికమునకే తార్కాణమా? సులో
చనా! నావద్ద నేల నీరహస్యములు దాచజూచుకొందువు?
సంజ్ఞివైస నిన్ను—నీయాధిక్యతను గణింపక తృణీకరింపవల
సిని నిన్ను—అభివృద్ధివైసచో నే నానందింపదగిన నిన్ను—
అభిమానమును చంపుకొని—అసూయ నణచివేసికొని నావహం

కాఠిమునకు జలంబలియిచ్చి—పత్యనురాగాకాంక్షచేత పతి
ప్రణయ వ్యామోహముచేత—పతి ప్రతిప్రేమాభిలాషచేత—
దోసిలియైగ్గ—పాదములంబడి ప్రార్థించుచుంటినే! నాయుండలి
యభిమానముచేత గాఢాన్నమానె—నాదైన్యతం బరికించియై
సను—చెప్పనా? అక్కా సులోచనా! పతివశీకరణమునకై నీవు
ప్రయోగింపనేర్చిన మంత్ర తంత్రాదుల పరమ రహస్యమును
నాకు జెప్పనా?

సులో—అయ్యో! ఎంత బేలవు; మంగళా! ఇది నీ వట్టిభాగ్గింతియేకాని,
మంత్రమునుగాని తంత్రమునుగాని నేను ప్రయోగించుటలేదని
నీకేమిచెప్పిన నమ్మకము గల్గునో నాకుఁ దోఁపకున్నది.

మంగ—ఏదియోచెప్పి నాకు నమ్మకము గల్గింపనలెనియూ నీయూహ?
అట్లయిన తుదకు చెప్పనేచెప్పనా?

సులో—అయ్యయ్యో! ఒక్క టియే మొండిపట్టుబట్టిన నేనేమి చేయు
దును? చెప్పట కెద్దియైన నుండినఁగా! చెల్లెలా! నే నెఱిగినంత
వఱకు పత్యనురాగమున కొక్క టియే మార్గముగలదు.

చ॥ మనమున వాక్కునం గ్రియల మర్మమెఱుంగక నెల్లవేళలం |

మన ననుకూల వర్తనలతో నిజనాథుని సేవజేయుటే

ననితకు సాధ్యయై నెగడు నైఖరి; యింతకు మిన్న మంత్రముల్

ఘనతర తంత్రమార్గములు గల్గవుసుమ్ము కురంగిలోచనా॥

మంగ—ఇవి కవులు గ్రంథములలో వ్రాయు నీతులుగాని కాంతల
యాచరణమునకు వచ్చునవిగావు. ఐనను నేనుమాత్రము పశ్చిభు
సేవయం దెట్టి లోపముచేయుచున్నాను?

సులో—అదియేమో నేనెఱుఁగెదప్పఁగలను? కాని నీవు నేడు పన్నుప్రశ్నిం
చిన నైఖరి నాలోచింపఁగా నాకు మహాభారత గాధయొకటి
జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

మంగ—అదియేమి?

సులో—పూర్వము సత్యభామ ద్రావడింజూచి “వదినా! నేను ఒక్క భర్తనే రంజింపజాలక దుఃఖపడుచుండగా, నీవు ఐదుగురుభర్తల యనురాగమును సమానముగా నెట్లు జూరగొనుచున్నావో నాకాశ్చర్యకరముగానున్నది. నీవు నీభర్తలకు బ్రయోగించిన మంత్రోషధాదులను నాకెఱిగింపవా?” యని ప్రశ్నించెనట!— అందుల కామె, నేనిప్పుడు నీకుచెప్పినట్లే—కులకాంతకు సాధ్యమైన మంత్రము, సాశీల్యమే ఔషధ” మని చెప్పినదట! మన కథ యట్లున్నది.

మంగ—(కోపమును దిగమింగి) మంచియుపమానము చెప్పితివి. చెప్పినచెప్పితివిగాని—నన్ను చెప్పఁజూపినట్లు మాటాడితివి. ఏమైన నేమిలే! నీయుపమానముమాత్రమెఱింగింపదముగ నున్నది. నీవనినట్లు చిరకాలము నీనైదుగురు మగల ద్రావడిగను, నేనొక్కమగఁడేకల సత్యగనే యుండసలెను.

సులో—చెల్లెలా! ఉపమానముగ జెప్పినకథ గదాయిది! కోపము వచ్చినదాయేమి?—

మంగ—కొఱవిఁగో తలగోకిన కోపమువచ్చునా?

—(ఆగభాషిప్రవేశము)—

ఆగ—రాణులారా! ఏమివాదమునకు లోనైతిరి?

హంక—వాదమునకేమున్నది. ఏకాఘమున కన్నిముట్టుకొనెనో యది రవు లొక్కునుచున్నది.

మంగ—అదిరవులొక్కునుటతోడీరదు. చల్లారకముందు, సమీపకాఘముల కంటుకొని దావాసలం బ్రజ్వలంపఁజేయును.

ఆగ—కాఘమేమో—అగ్నియేమో—దాని నట్లుంచుడు. సులోచనాదేవి! ప్రభువు సెల్లవైనది.

సులో—వచ్చుచున్నాను.

(అగభాషివెంట సులోచన నిష్క్రమించును.)

మంగ—పంకజా! చూచితివా—ప్రభువు సులోచనకొఱకు కలుగరంపి నాడు. మంగళయను బానిసయొకతె కలదనుమాటయే మఱచి నాడు. ఈపక్షపాతమే యీసులోచనా పిశాచమున కింతటి గర్వముం గల్గించినది. ఓసీ కుటిలాత్మురాలా! నీమంత్రోషధములు నీకడనే మండిపోయిన బోవుగాక! సత్యాద్రోహదీ సవాద కథనుజెప్పి నన్ను అన్యాయదేశముగ నిందింపవలసిన ప్రసక్తి నీ కేలగలిగినది? నేను ప్రభుమానసమును రంజింపజేయజాలని యన మర్థురాలననియును—నీవు మహాసాధ్వీననియు, నన్నెత్తిపాడుచు చుంటివిగాదా! ఎంతకొటిల్యము? ఎంతయహంభావము? ఎంత మదోన్మత్తత! ఎంతగర్వభావము! నాకింతటి పరాభవము గల్గినపుడు నే నోర్వగలనా? తేనెపూసిన కత్తివలె పైకి సాధురూపమున గాన్పింప నీకుటిలబుద్ధి నెఱుంగక భ్రమపడి వెకలివై నిన్నర్థింప వెలితిపడిన నామాధ్యతకు మేరగలదా? ప్రభువు—నీకమూల్యమగు సంగుళీయమునిచ్చి నెత్తిపై కెక్కించుకొని యెను. నీమిడిసిపాటున కిదియేకారణము! నీకు రాజకడనున్న చనువీక నెంతోకాలము సాగదులే! నీపూహములకు బ్రతిపూహములుపన్ని నిన్ను నాశనముచేయకున్న నేను మంగళనుగానని యెఱుంగుము.

పంక—అమ్మా! భగవత్పూజాసమయమైనది. నేడు శుక్రవారముగదా!

మంగ—పంకజా! నాకీదినమున కింత బాధగానున్నదని అర్చకునితో మనవిచేయుము. నేను నేడు ఆలయమునకురాను.

పంక—దేవీ! ఇంతలో నిట్లు మనోనైకల్యము సందసగునా?

మంగ—ఓసీ! బానిసా! ఇది నీకొకస్వల్పవిషయముగఁ దోచుచున్నదా? ఇది నాకు శిరచ్ఛేదముకాదా? లజ్జాభిమానములు నీతోపాలు

నాకును లేవనుకొంటివా? అది యట్లు తెగబడి దూషింపగా—
నోరుమూసికొమ్మనుచుంటివా? దాని పాదములకు పరిచర్య
చేయుమనుచుంటివా?

పంక—అమ్మా! అట్లయిన నీయాగ్రహముతో నేమిపని? కార్యముల
బరికింపుము.

మంగ—పంకజా! అన్నట్లు నాకప్పు డింకొకవిషయము స్ఫురించు
చున్నది—నేనప్పుడు వెట్టినై తనతోజేసిన ప్రసంగమును ముగి
చిన ప్రభువుతో జెప్పకుండునందువా?

పంక—ఇప్పుడు దానికి ప్రభువుపైగల చనువుంబట్టిచూడ చెప్పుననియే
ఊహింపవచ్చును.

మంగ—చెప్పినచో—ప్రభువునకు నాపై నాగ్రహము కలుగదా?

పంక—కలుగనిచో నీసనతి కలిగింపఁగలదు.

మంగ—ఇందులకు సంతిహతముగా దాని వినాశమున కొకపద్ధత్యా
హము బన్నితీరవలెనుగాదా!

పంక—పన్నకుండిన ప్రమాదముగాదా!

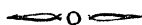
మంగ—నాసోదరుఁ డెందున్నాఁడు?

పంక—తన మందిరముననే—

మంగ—నుంచిది. పోవుదము పద— (అబంధము కి)

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

4 వ రంగము—నీలకంఠుని ప్రత్యేకమందిరము.

ప్రవేశము—అనీనుఁడై సురాపానముఁజేయు నీలకంఠుఁడు.

నీల—(స్వగతము) ఈ కాలకేతనుఁడు రాజ్యమ్యుక్తుఁడైనచో, ఈ
రాజ్యమును పరిపాలించుట కీనీలకంఠునికన్న సభికసమర్థుఁ

డెనడు? నాసహాయమునగదా—కాలకేతనడు రాజ్యపాలనము చేయుచున్నాడు! నేను లేనినాడు, వీనిపని సున్నయే కదా!..... ..కాలకేతనడు ప్రజాదరణము బాగుచున్నాడు. వీని వినాశమార్గము నరయ నాకిదిగదా తగినయడను! “నీలకంఠమహారాజు” నామమును, శ్రవణపర్వముగా, నేనెన్నడు విందునోకదా! కాలకేతనడు క్రూరబుద్ధియై, చాళుక్యుల బరాజతులంజేసినాడు. రూపలిని మహాఘోరముగ, శిలువపై నురిదీసినాడు. మృగేశుని, పరాభూతుని జేసినాడు. వాని కిప్పుడు, అనుకూలదినములుగా నున్నందున, నేమియుం జేయలేక—అందఱును మిన్నకున్నారు—కానిచో, ఒక్కని నాశమున కిందఱు కానలయునా?—ఏదేని మార్గము నాలోచించినగాని—కార్యములేదు. (సురద్రావి) ఏమిచేయుట కను దోషదు. వీనివేరు వినినంతనే, సేనానివహము, సుడిగాలికిఁ గంపించు శాలిక్షేత్రమునలె, ప్రకంపమానమగుచుండెను. నీనియెదుట నోరెత్తిమాటాడి నిలువగల్గిన వాఁడొక్కఁడును లేడయ్యెను ఏదిమార్గము? (మఱల సురద్రావి) మఱచితిని. కలఁడుగదా మృగేశుడు! వాఁడొక్కఁడే వీనికి గర్భశూలము! మృగేశుడే, వీనిపాలిటి మృత్యుదేవత!—కాని, వాఁడొక నీచాతినీచుడగు విచిత్రవృక్తి!—సురాపానము, ద్యూతము, నేశ్యాలోలత, తప్ప—వానికింకొక లోకమేలేదు. వాడేమి వీని నాశనమునకుఁ బనికివచ్చును? కాదు—కాదు—పొరబడితిని. వాడే వీనికి దగినవాడు. కంటకోన్మూలనమునకు కంటకమేకదా నాధనము. కార్యసాధనాంతరమున, రెండు కంటకములును విస్తర్జనీయములే!—అట్లే—కాలకేతన కంటకమును, మృగేశకంటకముచే బెకలించి—నశింపజేసి—అనంతరము నీనినాశమును సయితము గాంచవలయు. అప్పుడుగదా—నా మార్గము నిష్కంటకమగుట!—(నిమిచే తూలుచు) హాయి!

హాయి! నాకెట్టి బుద్ధివికాసముగలిగినది. ఎంత మంచియాలోచనము తోచినది! ఈరాజ్యమునకు రాజ్యోవు రాజగు నీలకంఠ మహారాజుగారి యానందముకొఱకు—ఇదిగో సురాపానము! ఒకటి—రెండు—మూడు—

(మూడుసారులు త్రాగుచుండును; మంగళవెనుకనుండివచ్చి ఆచర్యులను పరికించుచుండును.)

మంగ—అన్నా! నీలకంఠా!

నీల—(తలవంచుకొనియే నిషాచే) మృగేశా! వచ్చితివా! ఇటురా!— నేను నీకు, అన్న నెప్పుడైతినిరా?—

మంగ—నీసీతి యింత మితిమీరిపోయినదా?

నీల—(సురారసమును పాత్రమునఁబోసి) నీకన్న నెంతో మితిమీరితి నని తలంచుచుంటివా? నెట్టివాడా!—తొండఱ యేమియును లేదు—చూడు—పాత్రమున కొంచెము మిగిలిపోయినది. నీవు త్రాగిచూడు—

(తలవంచుకొనియే అందించును.)

మంగ—(పాత్రము నావలబారవైచి కాలఁదన్ని) ఏమి నీమధుపానవికారము!—కన్నులుమూసికొని సురాపాత్రమును ముందుంచుకొని యంధుడవై యధఃపతితుండవగుటయే నీకానందమునకొంటివా? నీవారికి జరుగుచున్న యమానుషమును—అగౌరవమును—సుంతైన గుఱ్ఱింపలేకుంటివా? మూఢమతీ! అంతఃపురమున నీసోదరి కన్నుల నీరుగార్చుచుండఁగా—నీవిచట నానందమున, సురారసమును పీల్చుచుంటివా? నాకన్నలు దుఃఖముచే నెట్టవడుచుండఁగా—నీకన్నలు మధుసేనచే నెట్టవడుచున్నవా? ఈమతి మాలిన వేషములెందులకు పనికొచ్చును?—నీకును నాకును

గుడ్డిగవ్వంత విలువగలదా?—రాజశాస్త్రలకుండపని నీకును రాజదేవేరినని నాకును పెద్దపెద్ద బిరుదములేల కాల్యనా?—

నీల—(స్వగతము) ఎంతపొరబడి మూఘుండనైతిని. (ప్రకాశముగ) సోదరీ! కూర్చుండుము. ఏమి యిట్లు తీస్సముగ నచ్చితివి?—

మంగ—తీస్సముగాక శాంతమెక్కడిది?—అధికార గర్వోన్మత్తుల యాగ్రహమున కడలి, హృదయమున తీస్సపడుటయేకాని—చేయఁగల్గినదేమియును లేదుగదా? నీయట్టిసోదరుఁడు లభించిన తరువాత నాకేమి లోపమున్నది? నీతోపాటుగా నేను నింత సురాపానముచేసి, పరిహసించువారి సగుబాట్లకును, దూషించువారి నిందాభాషణములకును—హింసించువారి దౌష్ట్యమునకును, లోనగుచు ఎడమకాల కుడికాల లోకులుతన్ను చుండఁగా—ప్రణామములచే కుల్లి గుమ్మములనుండి కదలలేక, ఈడ్చిలబడి మొట్టొకటియని మొలుగుశాస్త్రములకన్న హీనములగు బ్రదుకులతో, ముగ్ధముకాలము వెడలఁదీయవలసినదేకాని, అంతకన్న సధికముగలదా?

నీల—మంగళా! నిన్నెవరు పరాభవించినారు? స్థిమితముగఁ గూర్చుండి మాటలాడుము.

మంగ—మన యధికారము మంటఁ గలియుచున్నపుడు మనము పాతాళమున కణఁగిపోవుచున్నపుడు స్థిమితముగఁ గూర్చుండి నీవు తప్పత్రాగఁగలవుగాని—నాచేతగాదు; నాచేతగాదు. మానాభిమానవర్జనము నీవు చేయఁగలవుగాని నావలన నగునా?

నీల—ఎందుల కీయాగ్రహము? చెప్పఁదలఁచినది చెప్పుకున్న నాకెట్లు తెలియును?

మంగ—నీకేమియుఁ దెలియదని నేనెఱుంగుదును. ఏమైనఁ దెలిసియేయున్నచో—నాకీయమానుష మింతవఱకు జరుగదు. నీకు సామర్థ్య మేమైననున్నచో—నేనింతగా నలుపురికన్నులకును అసమర్థురాలివలె కన్నడియుండను. నీవు గాజులనుతొడిగించుకొనిన

యాడుముండవు గానిచో—నే నందఱకన్నులకును పెద్దపులి నై
భ్రూభంగమాత్రమున ప్రపంచకమును గడగడలాడించి శాసించి
యుండకుందునా?—జ్ఞానహీనుడా! నాకీపరాభవములు చేయుచు
టకా వెదకి వెదకి, ఈకాలకేతనరాక్షసున కిచ్చి—పెండ్లిచేసితివి!

నీల—చాలును; మంగళా! ఎందులకీనిష్ఠురముల నాడెదవు? ఎచ్చటనో
నీనందివచ్చిన పరాభవమును నేను స్వప్నమునఁ గాంచకుండుట
నాదోష మనుచుంటివా?—నీకు కష్టములు గలుగవలయునని
నీకీపెండ్లిచేసితివా? ఎందులకువచ్చిన సంభాషణము!—విషయ
మును నాకెఱిగింపుము. ప్రతిక్రియ చేయకున్న దూషింపుము.

పరాభవింపుము. కాదనను. నానద్ద దోషములేదనను—

మంగ—మంచిది. నేనొక ప్రశ్నవేసెదను చెప్పెదవా?

నీల—ఒకటికాదు; నూఱుప్రశ్నలు వేయుము—చెప్పెదను.

మంగ—నావివాహమునాటికి కాలకేతనున కింకొకభార్యయుండెనా?

నీల—లేదు. మొదటిభార్యను త్యజించెనుగదా!

మంగ—నేను పట్టపుదేవి నగుదుననికదా నీవు చెప్పితివి.

నీల—అం దసత్యమేమున్నది?

మంగ—కాలకేతనుఁడు చాళుక్యవిజయ మొనరించినతరువాత సులో
చన నీతఁడు పెండ్లియాడునపుడు నాసర్వాధికారములును నా
కుండునట్లేకదా ఏర్పాటులు జరిగినవి!—

నీల—ఔను.

మంగ—ఇప్పుడు రాజెవ్వరియందు విశేషానురాగముతో వర్తించు
న్నాఁడో సూచనగనైన నీకు తెలియునా?

నీల—ఇంకెవ్వరియందు?—నీయందేయని తోచుచున్నది.

మంగ—నాయందా? నాయందా? నాయందే రాజున కనురాగముండి
యున్న నాకీ కడుపుమంట యెందులకు?—నాకీదుఃఖమెందులకు?—
నిన్ను ప్రార్థించుటయేల?—నీప్రసక్తికి నేనురానేల? ఈరాధ్ధాంత

సిద్ధాంతములు చేయనేల?—ఇప్పుడు నేను నిన్ను నిరాఘాటముగ గ్రుడ్డివాడవనిన తప్పేమున్నది?—మందమతివన్న దోషమేమున్నది? స్వమాన సంరక్షణమునం దుపేక్షగల పిఱికిపందవనిన నపరాధ మేమున్నది? ఛీ! ఎంతసాహసముతోఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చితివి?

నీల—మంగళా! నేనెఱుంగని విషయములను, సిద్ధాంతమునకుఁ దెచ్చి— దూషించి—నామనస్సును, నీనిందాప్రచనములచే— కలఁత వరచిన నేమిలాభము? రాజు నిన్ను తృణీకరించి—నీనవతుల నెవ్వరినైన న, శిరోభూషణము గావించుకొనినాఁడా?—నీయధికారముల నూడఁదీసి—నీప్రతిస్పర్థల కిచ్చినాఁడా? సులోచనచేఁ గాని, మఱియొక బానిసచేఁగాని, నిన్ను దూషింపఁజేసినా? ఏమి జరిగినది?—నాకెఱింగింపుము.

మంగ—ఏమిజరిగిననేమి? నీకావివరములన్నియు నేనిప్పుడెఱింగింపలేను. నాయొడలు మండుచున్నది. నీవు సులోచనా వినాశమున కేది యేని తంత్రముఁ బన్నెదవా లేదా?—

నీల—నీవంత పట్టుదలతో నున్నప్పుడు—ఏమైనఁ జేసితీరవలసినదే!— కాని, నీవొక్కసంగతి మాత్రము చెప్పుము.

మంగ—ఏమది?

నీల—సులోచనయం దెద్దియేని నేరముచూపించి రాజునెదుట పరాభవ ముపాలు చేయించుటయే కదా నేను చేయవలసినది!

మంగ—ఔను.

నీల—అందులకు మూఁడునిమిషములు పట్టదు. ఈలోపల నీవుకూడ రాజహృదయమునందు — అనుమానభూతమును ఆవేశింపఁజేయుము. నాపనిని నేను చేసికొందును.

మంగ—నీవెట్టితంత్రము నూహించితివో నే నెఱుంగవచ్చునా?

నీల—నే నింక నేమియు నాలోచింపలేదు. ఆలోచించి నీకెఱింగింతును. నీవింక బొమ్ము.

మంగ—అధికారగర్వము హతమంది-స్వాభిమానమునమసి ప్రతాపము
భస్మీపటలమై సులోచన కాలకేతన క్రోధార్ణవమున, శలభ
ప్రాయమై—కాలి, కూలి, నశింపవలయు. నీబుద్ధిబల మిప్పుడు
తెలియవలయును—జాగ్రత్త—జాగ్రత్త—ఏమాత్ర మశ్రద్ధయై
ఏమాత్ర మనన్వయమైనను కాలకేతనుడు మనల నిరువురను
యజ్ఞపశువులనట్లు గొంతుకలు పఱపఱ గోయఁగలఁడు. నే
నరుగుచున్నాను. హెచ్చరిక! (నిష్క్రమించును)

నీల—(కొంచెము సురఁద్రావి) ఆలోచనమున కిది సమయము. వ్యూహ
నిర్మాణమున కిది తరుణము—మాయాప్రయోగమున కిది వేళ—
మారణ మంత్రోచ్ఛాటన కిది కాలము. కాలకేతనునిపై నిక
కాలాంజసముం బ్రయాగించెదఁగాక! సులోచనా వినాశమును,
మంగళా మంగళమును—(ఆలోచించి) కటకటా! “మంగళా
మంగళ” మను తలంపునందే అమంగళార్థ స్ఫురణమగుచున్నది
గదా! నాప్రయత్నము ముందెట్టి పరిణామదశం గాంచునున్నది
యోకదా! మంగళాభ్యుదయమును—అచిరకాలమున నీలకంఠుడు
గాంచఁగలఁడు. ఇదియే నీలకంఠసామాజ్యోదయ మూలహే
తూత్పత్తి—

నీ॥ హంతక కార్యమా? అవిచార్యమా యిద్ది?

కాదు మంత్రాంగవికాసఫలము

అనుజీవనున కర్హమా యిట్లునేయుట?

చేసినవారికే చేపతగ్గ?

నాశనతంత్ర మన్యాయమా? శ్రేయమా?

అటుగాక భూపతి నగుటయెట్లు

అపకీర్తిగల్గు నాయవనీపతులలోన

నెటుబహిరంగమా నీకృతంబు?

సంశయంబులికేల? ప్రశస్తరాజ్య
తంత్ర నిర్వహణానూన దారుణప్ర
కార, మాయావిధప్రయోగంబుచేత
కాలకేతనుఁజంపి—భూకాంతుఁడౌదు॥

(నిష్క్రమించును.)

(తెర)

...०००...

5 రంగము—మంగళాంతఃపురము.

ప్రవేశము—మంగళ కాలకేతనుఁడు.

కాల—మంగళా! ఏమట్లున్నావు?

మంగ—(మాట్లాడకుండును.)

కాల—(అసంప్రీతిగర్భితముగ శిరఃప్రకంపనముఁజేసి) ఆడుచాతి యిట్టి
దని నేనెఱుంగుదును. సీమృషానటనములతోడ నామనస్సును
చెదఱఁగొట్టనక్కఱలేదు. ఏమి విచారకారణము?

మంగ—ప్రభువువారాగ్రహించిన కొలఁదియు. నావిచారము, మితి
మీఱునేకాని తగ్గదు.

కాల—(నవ్వి) కాదు; కాదు—మంగళా!—బంగారమైనను, అగ్నిలో
కాచినపిమ్మట—సమ్మెట దెబ్బలు కొట్టినఁగాని, శిరోధారణార్హ
ముకాదు. ఆసాటి యాగ్రహమును, నేను అభినయింపకున్న—
నీవు మాటలాడియుండువా?

మంగ—మీదాసి, యంతసాహసురాలుగాదు ప్రభూ!—

కాల—సరి; ఇకచాలును. ఇటురమ్ము—నాసమీపమునఁ గూర్చుం
డుము.

మంగ—(కూర్చుండి సురారసము నీయఁజూపును.)

కాల—ఇప్పు డీపానగోష్ఠి యెందులకు?—ప్రేమగోష్ఠిచాలదా?

మంగ—ప్రభువుచిత్తము. (తీసివేయబోవును.)

కాల—అంతలోనే తీసివేయకు—ఉండనిమ్ము. ఉండనిమ్ము—

మంగ—ప్రభువు చిత్తము—(తీరిగియుంచును)

కాల—(నురద్రావి) మంగళా! నీనంత సాహసురాలవుకానంటివి; సరే!

కాని అంత సాహసులెవ్వరో చెప్పగలనా?—

మంగ—ఎన్నరైన నాకెందులకు? వారే తమనెత్తిమీఁది దేవతలుగదా!

కాల—ఎవరా నెత్తిమీఁది దేవతలు?

మంగ—మీరు, నమ్మినవారు—

కాల—ఎవరిని నమ్మితిని? ఇటుచూడు, మొగము చాటువేయకుము.

సరిగా మాటలాడుము. కాలకేతనునితో చుట్టుమాటలు పెడక

రావు. ఎవరిని నమ్మితిని?—ఎవరిని నానెత్తిమీఁది దేవతలనుగా

నీవు నర్థించుచుంటిని. వారి నామములు, వారి స్త్రోతములు

నాకు తెలియవలెను. చెప్పుము.

మంగ—అట్లు తమ రాగ్రహించిన నేను మాటలాడగలనా?

కాల—అగ్రహముగదా.

గీ॥ అఖిలజనులను శాసించునట్టినేను

తలనొకరిదాల్చితి నటంచు దలచి తీవు

వారలెవ్వరు? నీకెట్లు వాస్తవంబు

జెలిసె? నెఱిగింపుమింక నీతెగులమాల॥

౧౦

మంగ—ద్రావిడులను—ద్రవిడదేశమును—ద్రవిడజాతిని, నిందించి

అంధ్రిజాతి యాడుదాని మొగమిచ్చకముందు సహించలేక

తవ్వరో నే నిట్లనుచుంటిని.

కాల—ఎవరా యాడుడు? సులోచనయా?

మంగ—ఔను—మహాప్రభూ!—

కాల—సులోచన యేమనియెను?

మంగ—వినరములను తెలుపలేను. మనజాతిని మాత్రము నిన్నసాయం కాలమే దూషించి పరిహసించెను.

కాల—(సవ్వ) ఇందులకేనా—ఇంతయార్భాటముచేసి నేనువచ్చి సమీపమున గూర్చుండుటయైన నెఱుంగక మైమఱచి మొగముమాడ్చితివి. ఒకజాతి పరజాతిని దూషించుట నేడు కొత్తగాఁబుట్టి నదియా? నీవెన్నిసారులు—అంధ్రజాతిని దూషింపలేదు!—నీవుచేసిన దూషణము నాయుచ్చకములకొఱకును, అది చేసిన దూషణము నాపై విరోధముకొఱకు నగునా?—అందులకై—నేను దానిని నెత్తిపై నెక్కించుకొంటినని మత్తిలి మాటలాడుచుంటివా?—మంగళా! జాగ్రత్త! ఒడలు తెలిసికొని మాటలాడుము. ఎవరితో సంభాషించుచుంటివో యెఱిగి నోరువిప్పుము. సులోచన నాయం దెన్నడైన నవిధేయరాలయ్యెనా?—లేదుగదా—ఎందులకీ కడుపుమండినమాట? సవతి మాత్సర్యమా?—

మంగ—(ఈర్ష్యాదుఃఖములతో) ప్రభువువారియం దవిధేయ్యలై—అమానుషకార్యములచే ప్రొద్దుగడుపుచు—అపకీర్తి కారకులయినవారిలోపము లన్నిటిని దాచిదాచి యీపాటిలోపమును బయల్పరచుటయే తమయందు నేను చేసిన మహాపరాధమైనచో—ప్రభూ! నేనానందముతో మీరనుమాటలన్నిటి ననుభవించును. అనుభవించితిరెదను. కాని యింతటి మహారాజును మభ్యుపరచి తాను నిష్కళంకవలె నటించుచు జారినద్రోహ మహాపాతకమునుండి వెలివడి ఎఱిగి ఎఱిగి యేదైన నోరువిప్పి వచింపఁబోయిన సనుభోటి యమాయకలయందు సవతిమాత్సర్యమును భ్రమింపఁజేసిన యా సులోచన యభ్యుదయమునకు కడుపు సలసల క్రాగుచున్నది. కాని చేయునది యేమున్నది? ఇంకొకసారి నోరు విప్పును—విప్పును—ఎన్న రేగతియైనను నాకువలదు. పరమేశ్వర

సాక్షిగా నేను పతిపాదములనే నమ్మితిని. నాకది చాలును.

(పోబోవును)

కాల—ఎక్కడికి బోవుచున్నావు?

మంగ—మందిరాంతమునకు.

కాల—నే నిక్కడనుండఁగ నే నీ కంతసాహసమా?—

మంగ—ఏమిచేయుదును ప్రభూ! క్షమింపవలెను. రక్షింపవలెను. నా కీదినమున మతిభ్రమణము కలిగినది. ఔరా! కాలసర్పమును పూవులదండయను ప్రభువు విశ్వాసము!—కాలవికృతి! కాల వికృతి!!—

కాల—నిలువుము—నీ సమస్యలను నేచిక వినువాడనుగాను. సులోచ నను జారిణియంటివి. జాగ్రత్త! జాగ్రత్త!! మంగళా!—ఋజువు చేయవేని, కంత ము త్తరించుకొనిపోవును సుమా!—

మంగ—ప్రభూ! ఆమాట నే ననను. నన్ను విశ్రమింపనిండు.

కాల—అన్యతాలాపిని! ఇటురమ్ము. నాకులేని విశ్రాంతి నీకేల?

(అనుబంధము. 4.)

మంగ—ప్రభూ! నే నన్యతాలాపినిని గాను.

కాల—అట్లయిన సులోచనపైఁ గొండెముల నేల చెప్పుటకు సాహసించి తివి?

మంగ—ప్రభూ! నేనుచెప్పినవి గొండెములు కావు.

కాల—సత్యములేనా?

మంగ—ఔను; పృథూ!

కాల—సులోచన జారిణియూ?

మంగ—తమ రాగ్రహింపకున్నచో.....

కాల—నీపురాణము లికనేమియు నాకడ విప్పవలదు; జారిణియూ కాదా చెప్పుము.

మంగ—అట్లు నే నూహించితిని.

కాల—ఊహామాత్రముననే, నాచేవి సంతసాహసవాక్యము నూది
తివా? నీమరణమును నీవు గుత్తెలుగవా? కాలకేతనుడు సుమా
వీడు! మంగళా! జాగ్రత్త!—

మంగ—ఊహయే కాదు; ప్రభూ!—

కాల—కారణముగూడ గలదా?

మంగ—కలదు.

కాల—ఏమది?

మంగ—తమ రొకదినమున నాయుంటను—ఒకదిన మామెయింటను—
శయనించు వాడుకగదా! తమరు నాయుంటికివచ్చు రాత్రులం
దామె తనయింట నుండుటలేదు. నాయనుమానమున కిదియే
కారణము.

కాల—ఎక్కడి కేగుచున్నది?

మంగ—ప్రభూ! అది నే నెఱుంగనుకాని మేలిముసుగునై చికొని గృహ
మువిడిచి ఎందో చనుచుండును. అదియెఱుంగుదును.

కాల—(సాక్షేపణముగ) మేలిముసుగునై చుకొని.....గృహము
విడిచి.....ఎందో చనునా?.....నీవెఱ్ఱెలుగదువు? నీవును
దానివెంట దిరుగుచుందువా?—

మంగ—నేను తమసన్నిధినేకదా యుందును!

కాల—అట్లైన నీకెట్లు తెలియును?

మంగ—నాచెలులుచెప్పిరి. వారిని పిలిచి సాక్ష్యమిప్పింతును.

కాల—అక్కఱలేదు. నేనే స్వయముగఁ జూచెదను. నీవు చెప్పినట్లు
బయటి కరుగక సులోచన ఇంటనున్నచో నీ కేమిశిక్ష?

మంగ—ప్రభువుచిత్తము.

కాల—(తుపాకీజూపి) చూచితివా? నీమరణమేశిక్ష—జాగ్రత్త(నిష్క్రమ)

మంగ—పంకజా! పంకజా!—

పంక—(ప్రవేశించి) ఏమమ్మా!

మంగ—అగ్రహముతో ప్రభువు సులోచనామందిరమున కరుగుచున్నారు. సులోచన ఈరాత్రి ఇంటనున్నచో నాకు చావు తప్పదు. ఏది యుపాయము?

పంక—అమ్మా! భీతిల్లకు. మీ సంభాషణమును చాటుచుండి వినియే, నే నాతురమున నరిగి, చూచివచ్చితిని. సులోచన ఈరాత్రి కపాలేశ్వరాలయముచందలి విద్వాంసురాండ్రనద్ద సంస్కృతము నభ్యసింపఁ బోయినది.

మంగ—విజమేకద! పంకజా! నాకు ప్రాణభీతిలేదుగద!—

పంక—లేదు; రమ్మ—నీయన్న నీలకంఠుడు పిలుచుచున్నాఁడు. అన సరకార్యము గలదు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు—తెర—)

6 వ రంగము—వీధి.

ప్రవేశము—మృగేశుండు—నీలకంఠుడు.

మృగే—నీవుచెప్పవలసినది—నేను వినవలసినది ఇంతేనా? ఇంకేమైన నున్నదా?

నీల—నిన్ను నే నిందులకే పిలిచితి ననుకొంటివా యేమి?

మృగే—కాకున్న ఎంతవిలువగల కాలమును గంగలో గలిపితివో ఎఱుగుదువా? ఇందులకు తగినకారణము చెప్పవేని నే నూరకుండను. జాగ్రత్త!—

నీ॥ రంగై నపాత్రతో సంగడివాఁడెడ

నెడ సురారసము సందించుచుండ

మితగా బేస్తు పై బేస్తుగెల్వగ చీట్ల

లోన విజయలక్ష్మి బూనియుండ

చేరఁదీసిసముండ చీకలుగాల్చి ము
ద్దిడి యొక్కొకటి నోట నిడుచునుండ
ఓడిపోయినవార లుడుకుచుండుటఁగని
ముసిముసిసగవుల మురియుచుండ

ఈ యిలను స్వర్గపురమె సారాయికొంప
గాఁగ నానందరసమహాసాగరమునఁ
దేలియాడెడు సన్నిటుదెచ్చినావు
కారణము చిన్నదైన నే నూరుకొనను॥

౧౧

సీల—మృగేశా! నిన్నట్టిసలమునుండి కొలది కారణముండిన గొనివత్తునా?
మృగే—కారణము గొప్పదేకద! సరే! అయిన రెండునిమిషములలో
చెప్పము—వినిపోయెనను.

సీల—అంత తొందరపడఁగూడదు. కూర్చుండి మాటలాడుకొందము.
మృగే—అబ్బా! ఇది కూర్చుండఁదగిన సమయముకాదే!—ఈనాడు ఆట
కుఁగూర్చుండినది మొదలు—గెలుపంతయును మనదే! సగము
లోనదలివేసినయెడల సప్తమురాదా? అదిగాక ఉంచుకొన్నదాని
తో—ఉన్న పాటున పత్తుననిచెప్పితిని. ఆలస్యమైనచో దాని కను
మాసము!—ఇంతేకాక కడుపులోనికి సారాదిగి గంటకావచ్చినది.
వెధననాలుక మఱల వెనుకకీడ్చుచున్నది. కొంచెము పడవలెను.
సీల—పై రెండు కోరికలును నావలనకాదుగాని మూడవదానినిమాత్ర
ము ముట్టజెప్పఁగలను.

మృగే—అట్లయిన కొంచెము స్థిమితపడితిని. నీవు పిలచినపని చెప్పవు
గదా!

సీల—రమ్ము—ఇదియు క్తమైన చోటుగాదు. ఇంటికిఁ బోవుదము.
మృగే—రమ్ముకూడ నందేయుండునుకాబోలును—రమ్ము.

(ఇరువురు—నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

7వ రంగము—సులోచనాంతఃపురము.

ప్రవేశము—కాలకేతనుడు.

కాల—(పరికించి శీరము పంకించి)

నీ॥ తిరుగలేదింక దిక్కురియూధ మడలంది

పరచి రసాతలాంతరము నంట

వీవలేదింకను విలయ మారుతములు

లోకసంతతులఁ జీకాకుపరుప

దహనమందుటలేదు దావానలశతంబు

నిఖిలాండకోటి మండించుకొఱకు

ఉదయింపలేదు ప్రద్యోతనద్వాదశం

బసమాన విలయ దాహంబునేయ

కలఁగి ఘూర్ణిల్లలేదు సాగరములేడు

మాయురే! ఇదియేమి విస్మయమునేడు;

చండతమ కాలకేతన శాసనంబు

మీరిన యవజ్ఞత సతిక్రమింపఁబడునె?

౧౨

మంగళ వచించిన మాటలకును నేను చూచుచున్న దృశ్యమున కను సరిపోయినది. నేనులేనిరాత్రి—కాలాంధకారమునంబడి యీపిశాచిని స్థలాంతరముం జేరునే? ఈనాటి కొక యాఁడుది కాలకేతుని కన్నులఁగప్పఁ దలఁచినదియా? ఎంత గుండెనిబ్బరము! ఆఁడుది నడురేయి గృహాంతరమువీడి—స్థలాంతరమున కేగినంత దాని నుష్ణపాతరవేయింప నలయుఁగాని యుపేక్షింపనగునా? కాలకేతనునిరాకకు స్వాగతమైన జరుగక మందిరమింత నిర్మానుష్యమై యుండదగునే ?

ఉ॥ ఎంత యమానుషంబు? కననెంతటి దుర్విసయం బలక్ష్మ్యమో

ఎంతటి గుండెనిబ్బర? మదెంతటి గౌరవహీనకార్యమో

ఎంత దురాకృతంబు? మది నెంత యభీతి? దురాశయం బాహో

కాంత గృహంబువీడుటనుగానక—మూసితికన్ను పందనై ॥ ౧౩

ఆగభాషి యేమిచేయుచుండెను? వాసికిసయితము జీవనాపేక్ష
సన్నగిల్లెనుకాబోలును!—ఆగభాషీ! ఆగభాషీ!

(ఆగభాషిని నిద్రానుండి లేచిన స్థితిలో ప్రవేశము.)

ఆగ—ప్రభూ! పందనములు.

కాల—పందనములకు తొందఱలేదు. ఏమి చేయుచుంటివి?

ఆగ—ప్రభువువారు అత్యవసరముగా విజయముచేసినారు—అర్థరాత్ర
ము.....

కాల—నాయవసరములతో నిప్పుడు పనియేమి? చెప్పము—ఏమిచేయు
చుంటివి?

ఆగ—ప్రాద్దుమీఠినందున నిద్దురకొంచె మిప్పుడే యావహించెను.

కాల—కాదు; కాదు; ప్రాద్దుకాదు నీకుమీఠినది! కాలము.....పాప
ము ఈయర్థరాత్రమున ప్రక్కలోని బల్లెమువలె కాలకేతనుడు
వచ్చునని యెఱుంగక నీవును—నీరాణియు—స్వేచ్ఛాప్రవర్త
నము చేయుచుండియుందురు.

ఆగ—అట్లేలము ప్రతిహతమగుగాక!—ఎంతపాపపు దినము?—

కాల—ఈదినమేయననేల? నేనురానిదినమెల్ల మీకు పాపపుదినమే! అది
యీనాడు పండిఫలింపనున్నది. సులోచనయెక్కడ?—

ఆగ—దేవిగారు గీర్వాణవిద్యాభ్యాసము చేయఁబోయినారు.

కాల—ఏమి? విద్యాభ్యాసమా?

ఆగ—ఔను ప్రభూ!

కాల—మంచిది. నేను రమ్మంటినని చెప్పము.

ఆగ—భాగ్యము. (నిష్క్రమించును.)

కాల—(అలోచించి) కావచ్చును. దురభిప్రాయము పాలైతిని. ఐనను-
స్త్రీజాతికి, నిశేధనంచారము—భూతిగా నిషేధము.

సీ॥ పతిభక్తియుతయైనఁ బరపూరుషునితోడ
భాషించినంత తత్ప్రకృతిమారు;

ఎంతటిసత్తియైన నేకాంతముగ రాత్రి
దిరిగిన కామంపుఁ దెవులుపుట్టు;

ఘనసాధ్యయైన నేకాకిగానున్న త
ద్వరబుద్ధి పెడతలఁబట్టితీరు;

తరుణి యెంతటిదైన పురుషసన్నిధి నగ్ని
కడ వెన్నవలె బుద్ధి కరగితిరు;

గాన—నొంటిగఁ దిరిగెడు కాంతనొకతె

పురుషు నతికాలముంబాయు పొలఁతినొకతె

అన్యపురుష సన్నిధినుండు నతినొకతె

నలఘుచరితనై నను నమ్మనలదు—నలదు —॥

(గ్రంథసహితయగు సులోచనతో—అగభాషి ప్రవేశము.)

సులో—ప్రభువునకు వందనము.

కాల—సులోచనా! నేడేమైన ముత్తిలియుంటివా? లోకమును మఱచి
తివా?—ఈ నడురేయి, నెందు విహరింపఁబోయితివి?—ఈ
మందిరమునకన్న నీకుఁ బ్రియప్రదేశములెందైన గలవా?

సులో—ప్రభూ! నా యపరాధమును, మన్నింపవలెను. తమరులేని
రాత్రియందు, నాకీమందిరము అసహ్యముగ దోచుచుండును.
కావున, నట్టివేశయందు హృదయమును సత్కథాగోష్ఠియందు
ప్రవేశపెట్టఁదలఁచి— కపాలేశ్వరాలయము నందలి గీర్వాణ
పండితురాండ్రవద్ద—ఈ ప్రశాంత నిశానమయమున, సంతృప్త
భాషాభ్యసనము చేయుచుండును.

కాల—మంచిది. కాని నిశీధములందు నీవిట్లు తిరుగఁగూడదు. తెలిసినదా? ఈసారి త్నమించితిని. ఇంకొకసారి నీవిట్లుచేసినచో నీప్రాణములు దక్కవు; పొమ్ము.

సులో—భాగ్యము. (నిష్క్రమించును)

కాల—ఆగభాషీ!—

ఆగ—ప్రభూ!

కాల—నాకుకొంచెము సురారసమునిచ్చి-శయనమునుసిద్ధముచేయుము.

ఆగ—(సురను అందించును. కాలకేతనుఁడు త్రాగుచుండును-తెర.)

ద్వితీయాంకము.

...o...o...

కాల కేతనము

తృతీయాంకము.

1 వ రంగము—కాల కేతనుని సంభాంతరాళము.

ప్రవేశము—(అసీనులై యున్న ఉదయాదిత్యుడు, గంగాధరుడు,
కాల కేతనుడు, నీలకంఠుడు—నిలువబడియున్న ఆగభాషి—)

కాల—ఉదయాదిత్యా! పాపము నిన్నుజూచిన, నాకు మిగుల జాలి
గల్గుచున్నది.

మ॥ అవసీరాజ్యము సర్వముం గయివసంబై పోయెగా నాకు; వై
భవమా లేదు; భుజింప నన్నకబళంబా సున్న; నీరంధ్ర సాం
ద్రవనాంతర్ధనదేశమే వినుత సౌధప్రాయమైయున్న—నీ
నవివేకంబున, నేల నాశనిపుటూహంజీతుమో బేల్చినై ॥ ౧౪

ఉద—కాల కేతనా! స్వతంత్రశక్తియను బవనము, నాశరీరమునఁ బ్రజ్వ
ర్ణింపనంత దనుక—నాకీకష్టము లొక కష్టములుగావు; చూడు—

సీ॥ నీచబానిసయై గణించు నన్నముకన్న
మాధూకరంబె సమృతముగాదె!—

ఒకనియాజ్ఞకుఁ దలయొగ్గి బ్రదుకుకన్న
మరణమే యత్యుత్తమంబుగాదె!

నేవకుడై — సాధనీమనుండుటకన్న
 ప్రభుడై యడవినుంట పరువుగాదె?
 అధికారిచేతి పాయసముకన్నను స్వ
 తంత్రపుగంజి యధికగౌరవముగాదె?
 హైందవులు స్వతంత్రీచ్ఛలై నన్నినాల్ని
 మనభరతమాత పూతయైమనంగలేదె?
 దేశమునకింత దుర్గతిఁదెచ్చినట్టి
 మానవాధములమునేడు మనముగామె?॥

ఇంకను—బానిసనై — నీపాదములం గొలువకపోయితి నని విచార
 పడుచుంటివా? కంఠమునఁ బ్రాణవాయువులుండఁగా—యుదయాదిత్యుఁ
 డు నీకంకితుఁడగుట వట్టిది.

కాల—ఊఁ—ఈశ్రీరంగనీతుల కేమిలే? కూటికి గతిలేక—నిలువనీడలేక—
 సంసారసర్వస్వసంఘేదకమగు దుష్కాలము వచ్చునప్పటికి నీవే
 నమ్మించి నాకంకితుఁడనై నాపాదములకడకు రాఁగలవు. అం
 టిదై న్యావస్థకలుగకుండఁగనే నీప్రాణసంరక్షణార్థము నన్ను నేవిం
 పుమని హితము చెప్పుచున్నాను. చెడక వినుము.

ఉద—కాలకేతనా! కష్టముల సందుదనునియా నన్ను భయపెట్టుచుంటివి.
 ఇంతకన్న కష్టములనెన్నడై నెవ్వడైన ననుభవింపఁగలఁడా?
 ఇప్పుడు చెడనిధైర్యమింకముందుమాత్రము చెడునా?—

చ॥ పరచిరిమిత్రవర్గములు వై భవమంతయుఁబోయె కన్న కూఁ
 తురు తినఁగూచులేని ఘనదుర్గతికిఁ బలియయ్యె నాకునే
 సరణిఁగనంగ రానియెడనై తము ధైర్యమువాయనైతి నా
 కరయస్వతంత్రమొక్కఁబునుమా! సుఖపాత్రము ధాత్రిలోపలకొ॥

నీవు—నాగతికి విచారింపక—నావచ్చినపని నాకర్ణింపుము.

కాల—సరే! చెప్పుము. ఇంతకన్న నధికమర్గము లెట్లుండునదియు నీవే యెఱుంగఁగలవు.

ఉద—వినుము; మేము నీ కంకితులమై యుందుమను చురపేక్షను—నీనీ జీవితమున సంపూర్ణముగ మఱచిపొమ్ము పరులకు బానిసయై యుదయిదిత్యుఁ డెన్నడును—చాళుక్యరాజుల కవయశం బాసా దింపఁజాలఁడు. కావున—మా పూర్వపరిపాలిత రాష్ట్రంబునెల్ల మాకిచ్చి—మిత్రుఁడనై —మెలఁగుదువేని మేము—నీమైత్రి వాటింతుము. అప్పుడు—మన కనోభ్యసన సహకారసహవాసం బులు ప్రసర్తిల్లును. కాదందువేని—

గీ॥ మాచెలిమిఁ గోరినట్లైన మనదనీవు-

కాక—శత్రుత్వమే నీకుఁ గాంక్షయేని-

యిలఁ జరుకాన్త్రునితతి కొక్కింతయేని

కనికరము గల్గజోదనుకొనుము మనుము॥

కాల—అ—ఎమంటినిరా?—మంచితనమున మాటలాడుచున్నందుననా మిడిసిమిడిసి పడుచుంటివి?—సంగర ప్రసంగమెందులకు?—నా యింటికివచ్చి— ఇంతనిర్భయముగ ప్రచండరుద్రమూర్తి సగు నాయెదుట సంభాషించుచున్నందులకు నీవేమాదుహా సుర్తిలై సఁ దలంపనైతివి. నీప్రాణరక్షణమునకే యిప్పుడు ప్రయత్నించు కొనుము.

గంగా—ఓరినీచుఁడా! కాలకేతనా! నీబుద్ధికిఁదగినట్లు సంభాషించితివిరా! దుర్మతీ! సమర్థుఁడవేని—రణరంగమున మమ్మెదుర్కొనవచ్చును. జయింపవచ్చును—నీజయమున కానందింపవచ్చును. కాని— నమ్మించి రాయబారమునకు రప్పించి—సుమ్ము బంధింపఁ దలంప వచ్చునా?

కాల—నీ నీతులు నాకడగాదు. మఱియెచ్చరైన నావకాశముగ నీ తత్త్వములను వినువారికడ వ్రాసి పఠింపుము. నాకు ధర్మా

ధర్మములతోఁ బనిలేదు. రాయబారులై సంతనే మీరు శత్రులు
గాకుందురా?—సమయ మొదవినదే సంగ్రామము! వంటయింటి
కుండేళ్లవలె చిక్కినమిమ్ము—శిలువపై బలియిచ్చుటయో—ఖడ్గ
ధారలనడుమ మీశరంబుల నిరికించి కఱుక్కునఁ దెగనేయు
టయో—తప్పదు. మీ కవసానకాలమిదియే!—మీయిష్టదైవ
తములబ్రార్థించుకొనుఁడు.

గంగా—(కోపముతో కత్తిదూసి)

మ॥ తులువా యేమనిపల్కినాఁడవు? మహాత్ముడైన మారాజుతో—
బలగర్వంబునఁ గన్నుగానక మముక బంధింప యత్నింతువా?
చలదక్షిణ సరాంగశోణ బహుళాస్వాదప్రియానల్ప వి
హ్వలమూ మత్కరవాలనాగమిదె యాహరించు నిక కాచుకో! ౧౮
(మీది కురుకును.)

ఉద—(వారించి) గంగాధరా! రాయబారము నడుమనా నీ దురా
గతము? వానిని ప్రేలనిమ్ము. ఏమిచేయఁగలఁడు?

గంగా—స్వామీ! పీనిశరీరమును చీల్కలు పేల్కలుజేసినగాని నాకు
శాంతిలేదు.

కాల—నీలకంఠా! చూచెదవేమి? కరవాలముతో సిద్ధముగా నుంటివి
గదా!—ఆగభాషీ! కవాటముల నన్నిటిని భద్రముగ, మూసి
వేయుము.

ఆగ—చిత్తము— (నిష్క్రమించి కవాటముల బంధించును.)

కాల—ఓరీ! ఉదయాదిత్యా!—నీకాల మింక సమీపించినది. నీదేవునిఁ
బిలుచుకొమ్ము.

ఉద—ఓరివెకలీ! నేనేల పిలువవలయునురా? అఖిలదిక్కులును—అంత
రాత్మయు—పరమాత్మయు— ధర్మాధర్మవిచారణ శూన్య
లఁటరా? తలుపులు బిగించి—మమ్ము చంపఁదలఁచినంతనే—

ఆ సర్వాంతర్యామి యిందు లేడనుకొంటివా?—నీ దురాచరణము, లాతని కంటఁబడుట లేదా?—

కాల—ఛీ! ఏమి నీమహాభ్యము?—నీభగవంతుఁడువచ్చి—నాపాపములను విమర్శించి—నన్ను శిక్షించి నిన్ను రక్షించునా?—నేను మీకొంపల నంటించిననాడు నీదేవుఁడెందుచచ్చెను? యాపలీనధంబైననాడు—నీదేవుఁడేల రక్షింపలేదు? అట్టి యసమర్థుఁ డిప్పుడువచ్చి రక్షించునా?—

ఉద—ఓరీ! పాపండుఁడా! అట్లయిన భగవంతుఁడే లేడా?

కాల—ఎవ్వఁడు భగవంతుఁడు? బలవంతుఁడే భగవంతుఁడు—కావున నేనే భగవంతుఁడను.

ఉద—భగవంతుఁడేలేడనుచున్న నీవు నాశనమగుదువురా!

కాల—ఛీ! పే్రిలకు. భగవంతుఁడు—లేడు—లేడు—అసమర్థులు భగవంతునిపేరట—తమ దుఃఖముపశమింప నిటు లేడ్చుచుందురు. శక్తిగలవాఁడనై నచో—నీకు భగవంతుఁడేల రమ్ము—బాహుశక్తి బ్రదిగ్బొంది నన్ను జయింపుము—లేదా జిత్తోస్మి యనుము.

గంగా—మంచిది—రమ్ము—

కాల—నీలకంఠా! సిద్ధముగనుండుము.

నీల—భాగ్యము.

(అందఱును యుద్ధముచేయుదురు; ఉదయాదిత్య గంగాధరులు చిత్రరీతుల కత్తులుద్రిష్టుచు కవాటభేదనముచేసికొని పలాయితులగు చున్నారు.—నీల॥ ఆగ॥ వెంబడింతురు.)

కాల—(ప్రభాతుఁడై) ఔకారా! ఎంతమోసము? ఎంతఖడ్గలాఘనము! నాకు, నేడీపాపాత్ము లింద్రజాలముం బ్రదర్శించిరాయేమి?—ఓరీ! ఉదయాదిత్యహతకా! నేడు పారుబోతునై న నై తివిగాక!—లేవు రణరంగమున నెందుబోయెదవు? మిమ్మందఱ నీకాలకేతనుఁడు హతమార్చును. నిలుఁడు—నిలుఁడు—

(తెరలో—పెద్దకాంతి కనబడును.)

కాల—(విస్మయముతో) అయ్యాచే! ఎక్కడి దీమహాతేజము? సహస్ర
భానుబింబము లొక్కసారి యుదయించినట్లు—అనేక విద్యుల్లతా
నీకంబు లంబరమున నల్లిబిల్లిగా నలముకొనినట్లు—తథుక్కుని
మెఱసిపోయెను. కానిమ్ము—ఏమికానున్నను సరియే! ఈకాల
కేతనునకా భీతి?

(శివానందయోగి దర్శనమిచ్చుచు)

శివా—శాంతి—కాలకేతనా! శాంతి—

కాల—ఏమి యీ ప్రశాంతాకారము?

నీ॥ నక్షత్రస్థలమునంట వ్రాలిన తెల్లని

డంబైన బవిరి గడ్డంబువాడు;

సుప్రశాంతంబయి శుభ్రమై నరదయా

మోహనంబైన నెమ్మొగమువాడు;

అపాద మస్తకం బంటి యేకంబగు

రంజిత శ్వేత వస్త్రంబువాడు;

భువన పావనదివ్య పూపప్రభావ స

ల్లలిత ప్రసన్న ఫాలుంబువాడు;

ప్రవిమలాజాను దీర్ఘ బాహువులవాడు;

ఘనతరామేయవక్ష భాగంబువాడు;

దీర్ఘ కాయుండు దేవతాధికుఁ డొకండు;

కనుల విందుగ నిందు సాక్షాత్కరించె॥

౧౯

ఇదియును—ఉదయాదిత్యుండు నిర్మించిన యింద్రజాలము గాదు
గద!—ఊ—ఏ మాయలైన నన్నేమిచేయఁగలవు?—నీ విపరీతాం
గుఁడా! నీవెవ్వఁడవో తెలుపుము. నీమాయలు నాయెదుట సాగిరావని
యెఱుంగుము.

శివా—కాలకేతనా! ఏమి నీచూఢ్యము!—ఆకృతింగనియైన నన్ను గుఱు
తింపజాలవా? అజ్ఞానాంధకారమునుండి విజ్ఞానతేజమునకు రమ్మ
కాల—సరి—నాకిప్పుడు బోధపడినది. నీవు నాకు శైవమతసారమును
బోధించిన గురుండవు; శివానందయోగివి; ఐన నీయపదేశమేమి?—

శివా—మఱచితివి! కాలకేతనా! నీవు హిందూమతభర్తృములను సు
పూర్ణముగ మఱచితివి. ప్రాణిహింసయే ప్రధానభర్తృముగ ఉని
చుచుంటివి. ఇది నీకు తెలిదు తెలిదు—నీహింసయే నీనాశము
నకు గారణము కాగలదు. నీజీవితముధ్యమున నీహింసరించిన
హింసకును క్రౌర్యమునకును పరిమితిగలదేమో యోచింపుము.
ఎంత దుర్మదాంధుడవై—ఎంత కఠినమానసుడవై—ఎంత పాపరి
పూర్ణుడవై—మౌనగుచుంటివో యూహించితివా?—నీజీవితము
పాపచ్ఛాయావృతము—నీసంకల్పములు దురితకల్పములు నీకార్య
ములు భయానకపూర్వములు— ఇకనైన నాశ్రయబోధమును
మన్నించి—హింసని విసర్జింపుము. ఈవిశాలవ్రత్యతి యొక
మహా సంసారిరిగమనియును అందలి నమస్తజ్జీవరాసులును ఏక
గర్భజనితులగునహోదరులను టివారినియును—నెఱింగి—ప్రకృతిసంత
తిని—సమానముగ బ్రేమింపుము. ప్రేమనుమీరిన వివ్రితపదార్థ
ములేదు—ప్రేమోపార్జనముచేయుము—ప్రేమోపార్జనముచేయుము—
కాల—ఏమంటివి? ప్రేమోపార్జనమా?—ఆమాట కర్థమేమి—నా
స్వగౌరవ సంస్థాపనమున, నాకు వాంఛ యక్కఱలేదా?—నా
ప్రతాపమును, నేను—సరిక్షించుకొన నక్కఱలేదా?—
ప్రేమమిషంబున, అధముల యడుగులకు మడుగులొత్తుదునా?
కుటిలమతులఁ గొలుతునా? పిఱికిపందలకు బానిసనగుదునా?—

శివా—శాంతి—కాలకేతనా! శాంతి!!—ఆగ్రహవశుడవుగాకుము.
అదియే సర్వనాశన సాధనము—ప్రేమమిషంబున నీవు బానిసవు
కానక్కఱలేదు. ఎప్పుడు నీయందు ప్రేమామృతరసము, వెల్లి
విరిసి పారుచుండునో—అప్పుడే నీ శ్రీపంచమంతయు నశించ

మగును. శత్రువులు నీకు మిత్రులగుదురు. ఎప్పుడు నీవు—పరులను గర్హించితివో—అప్పుడు నీవు పరులచే గర్హింపఁబడుదువు. కావున కుమారా! శాంతిని దాల్చుము—ప్రేమయు నిల్పుము—కాల—నాకు నీ హితోపదేశము లక్కఱలేదు. నీవు గురుండవైన సరియే—వాని తొలినైన సరియే—నామతమునకు విరుద్ధమగు మాట నాచెవినిఁబడఁగూడదు. నామతమే నాకు సమ్మతము. ఏమార్గమున వచ్చితివో ఆమార్గమునఁ జనుము. నాకు దైవము లేదు—దయ్యములేదు—

శివా—దొర్జన్యముననుసరించే నీకానందముగలదా?

కాల—కలదో—లేదో—నీ నమగస్కఱలేదు నేనునచింపసక్కరలేదు. నాకు నేనే దైవమును. ఇహజీవితానందమే నాకు వాంఛనీయము. పరలోకచింత నాకిదివఱకు కలుగలేదు. భవిష్యత్తును గలుగదు.

శివా—ఓరీ! అల్పబుద్ధి! అట్లయిన నీయాత్మనాశనకాల మాసన్నమైనది.

కాల—ఛీ! ఏమంటివి? నా కాత్మనాశనమా? కాలకేతనునకు నాశనమా? అంతశ్శక్తిగలవాఁడెవ్వఁడు? వైశ్ణవాట! ఇంక నాయెదుట. బలు కథలు. విశాచమా! మాటుమాటాడితివేని, నీతల తెగును.

శివా—నా తల తెగుటకేమిగాని—రూపీవిశాచము నిరంజరము నీనెను వెంటగాచి తిరుగుచున్నది. దానింజూచి జ్ఞానబోధితుఁడవుగమ్ము—అదేపరికింపు మాకాశమార్గమున—

(ఆకాశమున రూపవీభూతము భయంకరముగఁ గొన్నిచును.)

కాల—(భ్రాంతుడై చూచుచుండును.) (తెర)

తృతీయాంకము.

ప్రథమ విశ్రాంతికాలము.

1st INTERVAL.

కాలకేతనము

చతుర్థాంకము.

1 న రంగము—కాలకేతనుని విశ్రాంతిమందిరము.

ప్రవేశము—కాలకేతనుఁడు ఏకాంతముగ—

(అనుబంధము. 5.)

కాల—(స్వగతము) ఉసే! అబ్బా! ఏమి యీకలవరము! ఏమి యీ మనః క్షోభము!— ఎందులకీ యశాంతి!—మనస్సునకేమియుఁ దోచుటలేదు. ఏమి జరిగినదో నాకిప్పుడు స్పష్టముగ నేమియు బోధపడుటలేదు. నాకన్నులొక యింద్రజాలమును—చూచి నని. దాని తత్వమేమో నిర్ణయించుటకు బుద్ధిచాలకయున్నది! శయనితమనిన స్వస్థశాచాలదు! కూరుచుండమనిన గుళలము చాలదు! ఆలోచింతమనిన, సగమ్యగోచరము! ఎక్కడిదా కాంతి? ఎవ్వఁడా గభీరవిగ్రహుఁడు! ఏమి యాపిశాచ రూపలీ చ్ఛాయ! ఇది నిక్కమై యుండునా? కాక—కల్పనమా? ఇట్టి యనూహ్యసాధ్యకల్పనముచేయుట కుదయాదిత్యునకు సామర్థ్యముగలదా? అట్టి సామర్థ్యము గల్గియుండేనేని, అనాడే నన్ను వెఱపింపలేకుండెనా?— ఈ పరాజయములేల? ఈ కాననావాసములేల?— ఈవిపద్దశానుభూతియేల? కాదు. అట్టి శక్తి యాతనికెంతమాత్రమునులేదు.....ఒకవేళ నిని స్వప్న

మైయుండునా?—స్వప్నమని సమర్థించుకొనుట కవకాశమెక్కడిది?—నకలపదార్థములను—స్వప్నముగ నీభౌతికనేత్రములతోఁజూచితినిగాదా!—కాంచినదానిని కల యనుకొనుటెట్లు?—జాగ్రత్తస్వప్నమధ్యానస్థంగతుండనై తల్లడిల్లుచుంటినిగాఁబోలును! స్వప్నానస్థయందైనను ఒకనికి నా కెదురాడుశక్తిగలదా?—ఏమి? నే డిట్లు ఘటిల్లెను!—ఛీ! ఏమిది? వ్యాకులత్వమున వ్యర్థకాలయాపనము నేయుచుంటిని! ఇప్పుడు నాకీవ్యాకులమే? జరిగినది కల్లగానిమ్ము. నిజముగానిమ్ము. అచిచారము నాకనవసరము ఉదయాదిత్యుని మూలమునఁగదా-ఇంతజరిగెనని నేను తల్లడిల్లుచుంటిని. అదుష్టుని సపరివారముగ పట్టిబంధించి—యిరిదీయించినఁగాని నా కసితీరదు. పైకార్యమెట్లుకాఁగలదో యట్లగుఁగాక! కతిపయనేనా సమేతుండనై ముందు దాడినెడలవలయు!—(అకాశముంజూచి) అదిగో! అగనాంగనామణి చేలాంచలమునలె వాతాహతి రెపరెపఁగొట్టుకొనుచున్న నాకాలకేతనము! ఈనీలనల్ల మశుచిస్ఫారకము. కాలకేతనుడు ముందడుగిడినతోడనే—యంతకన్న మున్నగు మరణంబులతో నెల్లచోట్ల నశుచిస్థాపన మొనర్చిన యాకాలకేతనమా! నీకు జోహారు! ఇక బయలుదేరుము! చాళుక్యులతో నిప్పుడుగాఁబోవు సంగ్రామరంగతలమున నీయదియే విజయభాంకారము! నీయదియే యానంద తాండవము! నీయదియే మహాసుప్రభామహిమము! బయలుదేరుమింక—

కాలకేతనమా! నీకుజయము! జయము!—అగభాషీ!—

(అగభాషి ప్రవేశము)

అగ—ప్రభూ! ఆజ్ఞయేమి?

కాల—నీలకంఠునిఁ బిలువుము.

అగ—భాగ్యము.

కాల—(స్వగతము)గీ॥ కలిగె చిరకాలమునకు సంగ్రామ మిపుడు

పట్టియున్నది తీట నా బాహువులకు

కూడినది త్రుప్పు నా కరవాలములకు

బాహువులఁ గల కంఠాతి వాయు నేమ॥ ౨౦

(ఆగ భాసి—నీలకంఠుడు ప్రవేశము)

నీల—ప్రభువు సెలవేమని?

కాల—నీలకంఠా! వచ్చితివా! ఇటువచ్చి గూర్చుండుము.

నీల—(గూర్చుండును)

కాల—జరిగిన సంగతులన్నియు జ్ఞప్తియందున్నవియా?

నీల—చిత్తము. కన్నులఁ గట్టినట్లున్నవి.

కాల—బంధువఁబడిన కవాటములను బ్రద్దలు చేసికొనగలశక్తి యుంది
యాదిత్య గంగాధరులకు గల్గుట ఎంతయగు విషయముగాదా?

నీల—కాకేమిప్రభూ! మిగులచిత్రము.

కాల—ఎవ్వఁడో యొక విసర్జితశక్తి—నుద్గురుని హుంమున గాన్పించుట
మఱియెంత చిత్రముగాదా?

నీల—ప్రభూ! ఔను.

కాల—ఆవ్యక్తి యంతలో నంబరతలమున సిగ్గాచమున బ్రవర్ణింపఁ
గల్గుట యన్నిటికన్న సద్భుతముగాదా?

నీల—ప్రభూ! ఇట్టి యద్భుతములను నాడేమితిసుధ్యమున నెఱుంగను.

కాల—ఇది నిజమందువా? అట్టి సామర్థ్యమువారలకు గల్గెననియే విశ్వ
సింతువా?

నీల—ప్రభూ! ఇది వట్టి కనుకట్టువిద్యగాక, సామర్థ్యమెట్లగును?—
ఉదయాదిత్యుడు తప్పక మాంత్రీకుఁడై యుండును.

కాల—(సాక్షేపణముగనవిప్పి) ఓహో! అటులనా? నీలకంఠా! అట్లు
యిన నాతని మంత్రము నుపసంహరింపఁగల ప్రతిమంత్రీము
నీవద నేమియుచులేదా?

సీల—ప్రభువువా వెంటంగని కొత్తనీలకంఠుడు కాఁడుగదా వీడు!

కాల—మంత్రమా? మంత్రము.....ఆగభాషీ! ఇది యంతయు మంత్రమే యందువా? నీ యుద్దేశమేమి?—

ఆగ—ప్రభూ! ఇందు మంత్రమునులేదు. దైవమాయయునులేదు. బహుశః ఇది హృదయావైకల్యవశమున తమకుఁగల్గిన భ్రాంతియై యుండును.

కాల—సెబాసు! ఆగభాషీ! సెబాసు! నీవు నిజముగా నాగభాషివే!... ఓయీ! నీలకంఠా! భగవంతుఁడు—మన్ను గుడుచుచు, నిన్ను సృజించియుండును. కాదా నాముఖప్రీతికొఱకై—నాయభిప్రాయ మటులే యుండునని యూహించియైన, నాకు నెనుక తాళము వేయుట కట్లు—నోటికినచ్చినదే మాటగా నదరియుందువు. మంత్రమా! మంత్రము—బుద్ధిలేదా నీకు? ఇది మంత్రమెట్లు గును? ఆగభాషి చెప్పినట్లు, నీవు—ఒంటవలె—నొక్కమాటుగ సారాయి తిత్తులను కడుపులో—నింపుకొని యుంచుకొనుటకే కాని—మఱియెందులకును పనికిరావు—మట్టిబుర్ర నీలకంఠుడు!—

సీల—ప్రభూ! నేనకున కింతకన్న జ్ఞానములేకపోయెను?

కాల—సరి; దానికేమి?—నేను మూఁడుదినములలో చాళుక్యులపై దాడివెడలఁదలచియున్నాను. మాతాడక సర్వసేవలను సిద్ధపరపుము నేను నేటికి విశ్రాంతిగైకొందును. ఆగభాషీ! నావెంట రమ్మ!—

(కాల కేతనఁడు ఆగభాషి—నిష్క్రమింతురు.)

సీల—(పట్లకొఱుకుచు) కుటిలబుద్ధి—విషసర్పము—వీనికడ నేవకత్వముచేయుటకన్న యమపురంబున నివసించుచు దారుణయాతనల ననుభవించుట సర్వోత్తమము!—నీనికి వినాశకాలము సమీపించినది. తొందఱలేదు. కాకుండిన నింతగా నన్ను తృణీకరింపఁడు. ఈమట్టిబుర్ర నీలకంఠుడే తన నాశనమునకు గారణమని యీ

మందబుద్ధియెఱుంగకున్నాడు! ఆలసించిన కొలఁదియు వీఁడు నన్ను గౌరవించుచునే యుండును. ఈజైత్రీయాత్రీ పూర్తిగాక మున్నే వీనిసంహారమును పూర్తిచేసి యీసింహాసనము నధిష్ఠింప కున్న నాపేరు నీలకంఠుడుగాఁడు. నేడే—మృగేశునితో సంభాషించి—కర్తవ్యము నాలోచింతును!—

(అనుబంధము 6.)

(నిష్క్రమించును.)

(తెర)

2 రంగము—మంగళాంతఃపురము.

ప్రవేశము—మంగళ.

మంగ—(స్వగతము) పాణిశేష్యుని హృదయము విశేషముగ వికలత నొందినది. సంభాషించువారి నెల్ల కసరికొట్టుచున్నాఁడు. ఈయు న్నాదమే నాప్రయత్నములకు సహకారియగుగాఁక! సులోచనపై నీతనికాగ్రహముఁ దెప్పించుట కింతకన్న మంచితరుణము దొరు కదు. సోదరునకై కబురంపితిని. వచ్చినంతనే—ఏదోయొక నిగూఢ వ్యూహమును పన్నవలయును.

(నీలకంఠుడు చరచర నడచివచ్చి కూర్చుండును)

మంగ—ఏమి? ఇట్లుంటివి?

నీల—నమున్నది? స్వయంకృతాపరాధమునకు చెంపలు వాయించు కొనుచు చేయునదిలేక హృదయమాననే—కుమిలి కుమిలి యేడ్చు చున్నాను.

మంగ—నాగొంతుకోసి—నీగొంతుకోసుకొన్న యవివేకమున కవశ్య ముగా నేడ్వవలసినదే; కాని—యిప్పుడేమివచ్చినది?

నీల—న్యాయాన్యాయములుగాని—మర్యాదానుసరణము గాని—పాప భీతిగానిలేని యధికారినిఁ గొల్చుట గొంతుకోసికొనుట నంటిదే

కదా! అనుజీవులకు మానవత్వముగాని మర్యాదగానియుండదా? అధికారి, సేవకు—నెడమకాల కుడికాల నీడ్చితన్నచు—కొట్టుచున్నను—గుమ్మము వదలక నీడ్గిలఁబడి ‘కుయ్యో’ యని మొలుగుచుండు పుచ్చిపోయిన వృద్ధశునకమునకన్న సన్న్యాసుముగఁ జూడవలసినదా?—అట్టి దురాత్ముని ప్రాణములుండఁగా నుప్పుపాతర వేయించినను పాపమున్నదా?—అజ్ఞానప్రేరితమగు నుద్రేకమున వెచుకముందు లరయక కప్పకూత పామును కనిపెట్టు శక్తిలేక—కలుగులో నివాసము నేర్పరచుకొని యది కాట్లువేయునప్పుడు—విషము తలకెక్కి వెర్రికేకలువేయు సజ్జాన మూషికమునలె నైతిని. కర్మఫలము—కర్మఫలము—(తలఁగొట్టుకొనును.)

మంగ—ఎందులకిట్లు చేతగానిపదనలె తలగొట్టుకొనెదవు?—సులోచన, నావంటిదిగాదా? దాని యదృష్టము మూఁడుపువ్వు లాటు కాయలుగానుండనేల? నాయదృష్ట మిట్లధోగతికానేల? నీమూలముననేకదా—చేతవాతగాని నీ మూలముననేకదా! తెగత్రాగి, యెడలెఱుంగక, వానియెదుట తెయితక్కలాడుచు అనకతనక ప్రస్తావనముచేయుచున్న నీపై నాతనికేల గౌంఠముండును? చేజేతల నీగౌరవమును, నీవే పాడుచేసికొంటివి ఇప్పుడెవ్వరినన్న నేమిలాభము?—

నీల—వాఁడుమాత్రము త్రాగుటలేదా?

మంగ—అదే తెలివితక్కువచూట!—అధికారిత్రాగినది అమృతము; సేవకుఁడు త్రాగినది సారాయి. అధికారి సవఁగలవాఁడెవ్వఁడు? అతఁడెట్లైన క్రమ్ముకొనును ఇప్పుడు మనబ్రదుకేకదా బయటఁ బడినది!

నీల—బౌనాను. ప్రపంచమిట్టి పెద్దమనుష్యులనేకలతో నిండియున్నది. నీవన్నది నిజమే! మఱియెందులకును కాదుగాని—మట్టిబుర్ర

నీలకంఠుడట! మట్టిబుర్ర! నీలకంఠుడే వీరిని మట్టుబెట్టుటకు
కారణము గాకుండునా?

మంగ—హుమ్! చాలుచాలు—ఏమాకేకలు? గోడలకు చెవులుండు
నని యెఱుంగవా? ఆతఁడింతకును నిన్నేమనెనో చెప్పనేలేదు. లేని
పోని యార్భాటము చేయుచుంటిని.

నీల—ఏమనెనో—నీతోనచించిన వచ్చులాభ మేమాత్రమును లేదు.
కాని దృఢముగ వాని నాశనమును సంకల్పించితిని మాత్రము
నమ్ముము.

మంగ—ఏమనెనో—నేను గ్రహించితిని. “మట్టిబుట్ట నీలకంఠుడనెను.
అంతేకాదా? నిజమే! అతనిమాటలు నిజమే! నీవు మట్టిబుర్ర! నీ
నీలకంఠుడవుగాక గట్టిబుర్ర! నీలకంఠుడనై నవో—వీరందఱియధి
కారములింతగా విజృంభించుచుండెనా?—మనము బానిసలన్ని
అధోగతి సందియుండుమా? నాకు—పరాభవమై—నాకడుపు
మనలినంతకాలము నీమొదడునకు వేడికలుగలేదు—స్వయముగ
పరాభవము సందినప్పుడు సంతాపపడుచుంటివి.

నీల—ఉండుండు. ఎవరో వచ్చుచున్నారు. చూడనిమ్ము.

(మృగేశుడు ప్రవేశము)

మృగే—(వెనుకకు తెరలోనికిచూచుచు) ఉండు; గుమ్మము దాటిరాకు;
చెప్పదెబ్బలు తగులగలవు—

నీల—ఏమా తొందఱి? మృగేశా! ఏమి జరిగినది?

మృగే—(వినిపించుకొనక యథాపూర్వముగ) ఆ—ఆ—ఏమిరా
పేరీలుచుంటివి? నావద్ద కత్తిలేకపోయెనుగాని నిన్నిప్పుడే ఖాసీ
చేసియుండును. నీకు చిల్లిగవ్వ నిచ్చుటకైన సమ్మతించియుం
డునా? నీయదృష్టము బాగుగానుండుటచే బ్రదికిపోయితివి. మఱి
యొకసారి నాచేతఁబడవా?—

నీల—మృగేశా! ఎవఁడు వాఁడు?

మృగే—వాఁడెవ్వఁడో నీకేల? నీవద్ద వేయిరూపాయలున్న నాకిమ్ము—
తెల్లవాఱునప్పటికి తెచ్చి గుమ్మరించెదను.

నీల—వేయిరూప్యములే?—ఏమాయనసరము?

మృగే—ఉన్! అబ్బా! పశ్చిమ తరువాత వేయవచ్చును. ముందీ
తొత్తుకొడుకును పంపనిమ్ము—

నీల—వాఁడెవ్వఁడో?

మృగే—ఎవ్వఁడా? వాఁడొక నాబోటి జూదరి. ఇంకను గ్రహింపలేవా?
రెండువేలనరకును గెలిచితిని. పాడుపందెముపడి వేయిరూపా
యలప్పుపడితిని. మూఁడురోజులక్రిందట ముత్యాలసాని యింటి
నద్ద వీనితో విరోధముపడినందులకై—ఇప్పుడీ చండాలుడు
బాకీయంతయు పడగొక్కుమనుచున్నాఁడు. కానిమ్ము; నేనీకని
దీర్చుకొనకపోను. ముందాడబ్బు వీనిమొగమునఁ గొట్టము;
తెల్లవాఱుకుండ తెచ్చియిచ్చెదను. ఏమి మాటాడవు—

నీల—ఇప్పుడింత యకస్మాత్తుగ వేయిరూపాయలు తెమ్మన్న—నే నెచ్చ
టిచుండి తేగలను?

మృగే—ముష్టివేయిరూపాయలకు మొగము చూచుకొనుచుంటివా?
ఛీ! మన అంతరంగమునైన నాలోచించినావుకావే!—(తెరలోనికిఁ
జూచి) ఏమిరా ప్రేలుచుంటివి? నేను పరపతిలేని పందనా?...ఛీ!
ఈపినిగొట్టు వీనుఁగును నమ్మి ఇంతమాట పడితిని. ఏపనిబిడ్డ
నైనను—ఏయాఁడుదానినైనను చంపి—ఆనగలు దొంగిలితెచ్చి
యైన నీయప్పు దీర్చెదనుగాని నీవలన మాటపడెదనా? రమ్ము—
నాకు పరపతియేలరా? పందా— (పోబోవును)

మృగ—మృగేశా! రమ్ము—ఇదిగో ఈహారము రెండువేల రూప్యముల
విలువగలది. దీనిని విక్రయించి వీని ఋణముఁ దీర్చుము. నాకిది
మఱల నీయనక్కఱలేదులెమ్ము—(హారము నిచ్చును)

మృగే—అట్లయిన నిష్పడు దీనిని విక్రయించునంతటి శ్రమ నాకేల?
(హారమును తెరలోనున్నవానికి విసరివేసి) ఓరీ జూదరితొత్తు
కొడుకా! నీయదృష్టము మంచిది. పొమ్ము—

నీల—మృగేశా! నీతో పనియున్నది రమ్ము—

మృగే—ఆడుదానిపాటి తెగువ నీకు గలుగలేదు. డబ్బు పేరెత్తినంతనే,
తప్పుకొనఁజూచితివి. నీతో నాకేమిపని? కాని—జాగ్రత్త! నీ
రహస్యము నాచేతనున్నది.

మంగ—మృగేశా! నీవు తప్పు దలంపకుము. అతనిచేత ధనములేనందున,
నట్లాడేనేకాని మఱియొకటిగాదు.

మృగే—ఊ—నాకందఱిసంగతియుఁ దెలియునమ్మా! నడుమ నీవేమి
క్రమ్ముకొనెదవు? ఈదినమున నీవు నాగౌరవము కాపాడకున్నచో
ఈతనిపట్లు తెలియుచుండెను.

మంగ—కూర్చుండుము.

మృగే—(కూర్చుండి) ఏమి నాతో పని?—

మంగ—నీలకంతా! ప్రిస్తుతకార్యము నీతని కెఱిగింపుము.

నీల—అతఁ డాగ్రహముతో నున్నాడని యనుమానించుచున్నాను.

మృగే—హహహహహ—మొగముచెల్లుటలేదు గాబోలును బాబుగారికి!
చాలులే చాలు—అనసరముతీరుటతోడనే ఆగ్రహముతీరినది
గాదా? ఇంకేమి?—మేము—మీవలె, దీర్ఘక్రోధుల మను
కొంటివా?—

నీల—అట్లయిన సావకాశముగనున్నచో చెప్పెదను.

మృగే—ఓ! కావలసినంత సావకాశము. తిరిగి జూదపువేళదనుక తీరి
కయ్యే!

మంగ—మృగేశా! నా కావల పనియున్నది. పోయెదను. నీలకంఠుని
కోరిక ప్రకారము చేయుము—

(నిష్క్రమించును)

సీల—అట్లయిన—నేను చెప్పిన యాలోచనప్రకారము చేసితివా?

మృగే—ఉండుండు—నామతి యిప్పుడు సారాయిమీఁదికిఁ బోవుచున్నది. ఇంటనేమైన సరుకున్నదా?—

సీల—ఆ—ఇదిగో!—(తెచ్చియిచ్చును)

మృగే—నీవేమియుఁ బుచ్చుకొనవా?—

సీల—నామాటకేమిలే! తుదకేమైన మిగిలినదో త్రాగెదను.

మృగే—ఈరవంత సారాయిలో నిద్దటికి భాగమా?—(గుటగుటసగము త్రాగి) ఇప్పుడు చెప్పము చిత్తమువచ్చినంతసేపు చిలుకపలుకులు పలికెదను.

సీల—నీ వాతనికడ నుద్యోగములో చేరితివా?

మృగే—ఎవరివద్ద? శాంతికేతనునివద్దనేనా?

సీల—ఔను.

మృగే—చేరుటయేకాదు. చేర్చుకొన్నట్లాతనివద్దనుండి ఆజ్ఞాపత్రమును గూడ గ్రహించితిని.

సీల—ఆపత్రముతో మన కవసరమున్నది. భద్రపరచితివిగాదా?—

మృగే—పూలసానితల్లివద్ద బోనపుఁబెట్టెలో దాచితిని. ఆముసలి దెంత పిశాచపుముండయో తెలియునా?—పదివేలు గణించినను ప్రాచిముండవలె నుండును. త్రాగఁ దలచెనా తలమున్నులు గావలసినదే! కాని దాని బొడ్డుపొక్క—నల్లమందుమాత్రము నాలుగు తులములు మ్రొగునోయి—

సీల—ఇప్పుడాపువ్వులసాని తల్లిగొడవ యెందులకు?—మన న్యనహారము మాటలాడఁగూడదా?

మృగే—ఉండుండు—ఇంకొకమాట చెప్పవలసి యున్నది. సారాకై పున నేనొకమారు దానితో సరసమాడ నారంభించి అప్పటికప్పుడు పుట్టిన ఆశుకపిత్వములో—నొకపాట వ్రాసితిని. దానిని విని

నా తెలివితేటలను—దాని కొండ్రముచ్చు సూపమును—ఏక
టాకీని ఏక కాటాలో తూచిచూడు.

నీల—అబ్బా! చుపినావు; నీకవిత్వముకాల—నీకాపాడుముండ యెక్కడ
దాపురించినది? అభినవకవిత కలంకారముఁ దెచ్చు నాయకను
సంపాదించితివే!

మృగే—ఓహోహో! నీవింకను వినలేదుకాబోలును. ఇంకను పెరటితో
వనే యుంటివా? మాతాతాతో జేరిన మహాకవులిష్టము అనేకుల్లోకి
పాత్రలనే దొరుకఁబుచ్చుకొని పాటలకింద ప్రబంధములల్లి—
బొమ్మలతోసహా పుస్తకము లచ్చువేయుచున్నారు. సరేకాని
నీవు నాతో మాటలాడుచు—మాటిమాటి కాసారాయిబుడ్లు
నంక కే చూచుచున్నావేమి? ఇదియిక్కడ నున్నంతసేపు నీవిట్లు
చూచుచుందువు. (పూర్తిగాత్రాగి బుడ్లికిందఁబడనైచి) ఓసి
వెధవబుడ్లి!—నీవింక నీవోటు వదలకున్నావేమి?—ప్రాణము
పోయిన శరీరమువలె నీవింక నిక్కడ నెందులకు?—(దూరముగ
కాల్తో తన్ని వేయును.)

నీల—(తనలో) వీనికి నిషా తలకెక్కినది. చెప్పినమాట సర్థముచేసికొనఁ
గలఁడో లేదో!—(ప్రకాశము) మృగేశా! స్థిమితముగ నాల
కింపుము. కాలకేతనుఁడు రేపుయుద్ధమునకు బయలుదేరును. మే
మొకవో విడిసియున్నపుడు సమయముచూచి కాలకేతనునిపై
చాటుననుండి కత్తివిసరి స్ట్టబడుము. నిన్నాతఁడు విచారింపఁ
గా—“రాజ్యకాంక్షచే నిన్ను చంపుటకై—నీకుమారుఁడగు శాంతి
కేతనుఁడే పురికొల్పిపంపె” నని నడదుబెదరులేక వచింపవలెను.
అదిగాక ఏదో సందర్భముచూచి సులోచనా శాంతికేతనులకు—
సంబంధమనికూడ అనుమానమును గల్గింపవలెను.

కాల—ఓ! నిమిషమాత్రపుసని—కాని కార్యాచర్యములమీస విదప—
నీవు నాకు లక్షరూపాయల నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసితివి. జ్ఞాపి
యున్నదా?

నీల—నాకు జ్ఞప్తియున్నదిగాని, కైపునందున్న నీకు—నామాటలు జ్ఞప్తియందున్నవో లేదోయని భీతిల్లుచున్నాను.

మృగే—ఎవరికి?—నాకా కైపు?—ఛీ! ఛీ! ఎంత తెలివితక్కువ మాటాడితివి? ఇంతమాత్రమునకే, మతితప్పదునా?—ఇంతగా దీక్ష నింతత్రాగినను తెలివి దప్పదునా? అది—త్రాగచేతగాని దరిద్రులమాట! నీవిప్పు డేమంటివో—ఒక్కమాటు చెప్పనా? రేపు—కాలకేతనుని యుద్ధప్రయాణము. మార్గమధ్యమున నొకచో బసచేసినపుడు—కాలకేతనునిపై కత్తి విసరవలెను. అందులకు కారణ మాతనిపుత్రుఁగు శాంతికేతనుని రాజ్యకాంక్ష యని చెప్పి, లంచమిత్తునని నాచే విసరించినట్లు బొంకవలెను. సులోచనా శాంతికేతనులకు సంబంధమనికూడ అనుమానముఁ గల్గింపవలెను. ఇంతేనా!—

నీల—ఔను—

మృగే—మఱి—నాకు కై పెక్కెనను అవకతవకమాటయేల?..... అదిగో! నాల్గుగంటలైనది. జూదపువేళ మీరునుగాబోలును. పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

నీల—వీడు—అనుకూలమైనవాఁడేకాని, అపాయకరమైన మనుష్యుడు! ఏవేళకు వీనివలన రహస్యప్రచురణమగునో యని ప్రాణము లరచేతనుంచుకొనవలసినదే!.... ఐనను భీతిలేదు; లంచగొండియగుటచే శాంతిపరుపవచ్చును. భళీ!—ఈపతకమే సరిగా సాగెనా—నాకన్న సదృష్టశాలి లేడు—కానీ పై సంగతి చూతము—

(తెర)

కివరంగము—కాలకేతనుని శిబిరము.

ప్రవేశము—సుఖాసీనులై కాలకేతన, నీలకంఠులును, నిలచి ఆగభాషి.

సృత్యపానాది విశోదగోష్ఠి సలుపుచుండఁగా—శెనుకనున్న కొండపై నిలువఁ బడి మృగేశుఁడు—కాలకేతనునిపై కత్తి విసరును. కత్తి గురితప్పుగా మృగేశుఁడు సారిపోవును. కాలకేతనుఁడు క్రోధముతో లేచును. సృత్యంగనలు నిష్క్రమింతురు.

కాల—(పడిన కత్తినితీసి) ఎక్కడి దీకరవాలము?—ఏదురాత్ముఁడు ఏయభాగ్యుఁడు కాలకేతన క్రోధాగ్నికి శలభంబగుటకు సాహసింఁచె?—

నీ॥ ఏమందభాగ్యుఁడు భీమహర్యక్షు వి
శాల వక్త్రము దూర సాహసింఁచె?
నే రాజవిద్రోహి దారుణానల శిఖాం
తరములఁబడి మాడ దారిదీసె?
నేపాప హృదయుం; డనేక విషోరగా
పూరస్థలమునకుఁ బోవనెంచె?
నేదుష్టమతి భీతిహీనుఁడై కత్తుల
బోనునం, చౌదలఁ బూన్పఁ దలఁచె?

నేవిరోధి చండాలుని జీవితంబు
దుర్లయంబుగ నేటితోఁ బూర్ణమయ్యె;
కాలకేతన ఘోరాసి గసిమనంగ
మరణ మందఁగ నెవ్వఁడీ శరము విసరె?॥ ౨౧

నీల—ప్రభూ! ఆపర్వతోపరిభాగమునుండి ఎవ్వఁడో దీనిని విసరియూ వంకకు పలాయితుఁ డగుచున్నాఁడు నేను వానింగట్టి తీసికొని వచ్చెదను.
(ఆగ॥ నీల॥ నిష్క్రమింతురు)

కాల—కాదు. కాదు. ఇది యెన్నడును ప్రమాదజనితముకాదు. ఇట్టి నిశితకరవాలమేమి? ప్రమాదమున విసరఁబడులేమి? అరణ్యముల

యందుండు శబరులు మృగాదులపై —నంబులను విసరుదురు
గాని, పర్వతోపరిభాగమునుండి విసరబడిన యీ కటారి
ప్రమాదసూచక మెట్లగును! బుద్ధిపూర్వకముగ నాప్రాణములం
దీయఁ దలంచిన కుటిలుఁ డెవ్వఁడో —ఈపాపపుకార్య మాచ
రించెను. కానిమ్ము—విచారించెదఁగాక!—

(మృగేశుని బంధించి—ఆగ॥ నీల॥ పునఃప్రవేశము.)

మృగే—పండ్లురాలగొట్టెదను. దూరముగనుండు పడఁదన్నితినా—
పదియూమడలదూరమునఁ బడెదరు. నాకు భయమా? నన్ను బం
ధింపనేల? కత్తివిసరినమాట నిజమే!—కాలకేతనుడైన నేమి?
మఱియెవ్వఁడైన నేమి?—నేనేవచ్చి మాటలాడెదను.

నీల—రాజునన్నిధి మర్యాదనెఱుంగక మాటలాడెదవా? దుష్టా! నాశ
నమగుదువు జాగ్రత్త! రాజద్రోహీ!—

మృగే—హహహహహ! ఏమంటివి? నాకు ప్రభువా? నాకేతని ప్రభుత్వము
నదలి చాలకాలమైనది. నీవెఱుంగవు కాఁబోలును. ఇప్పుడు
నాకు శాంతికేతనుఁడు ప్రభువు! అతని యాజ్ఞానుసారమే ప్రస
ర్తించుచుంటిని. నేను రాజద్రోహి నెట్లగుదును?

కాల—నీలకంఠా! వానిని నీవేమియు ననకుము. నాతోడనే భాషింప
నిమ్ము.

నీల—ఓరీ! మహారాజునకు నమస్కరింపుము

మృగే—ఈజన్మ కిదియొక క్రొత్త యాచారమా?

కాల—ఓరీ! నీవు నాఖశానాయందు ధనమునపహరింపఁగా నిన్ను ఉద్యో
గమునుండి తీసివేసితినిగాదా!

మృగే—ఊఁ—ఘనమైన పనిచేసితివి!—

కాల—సరి. దానిని పోనిమ్ము—ఈకటారి నీదేనా?

మృగే—నాదే!

కాల—నాపై విసరినది నీవేనా?

మృగే—నేనే!

కాల—ఏల విసరితివి?

మృగే—నిన్ను చంపుటకు.

కాల—ఆ! ఏమి నీసాహసవాక్యము!

మృగే—సాహసములేక, నిన్నెట్లు చంపదలచియుందును?

కాల—దుష్టుడా! నన్ను చంపదలచియే కటారి విసరితివా? నేను
నీకుచేసిన ద్రోహమేమి? నాడే నిన్ను శిక్షింపక వదలుటయీ నా
దోషము! ద్రోహాత్ముడా!—

మృగే—నన్ను తిట్టకు—తెలిసినదా?

కాల—ఏల నన్ను చంపదలచితివో చెప్పుము.

మృగే—అందుల కొక ప్రత్యేక కారణమున్నది.

కాల—ఆ ప్రత్యేక కారణము చెప్పక తప్పదు. నా మరణమునలన,
నీకేమి లాభము?

మృగే—నీమరణమునలన, నాకు గాదుగాని, వేటొకరికి లాభము
గలదు. వారి ప్రేరణముచే, నే నీకార్యము నాచరించుటచేత,
నాకు విశేషధనలాభము గల్గును.

కాల—నిన్ను ప్రేరేపించిన దురాత్మునిపేరు చెప్పుము.

మృగే—నేను చెప్పను.

కాల—ఎంత నిర్భయము? రాజద్రోహి! ఏల చెప్పవు?

మృగే—నేను రాజద్రోహినికాను. నన్ను మాటిమాటి కట్లు పలుకకుము.

కాల—నాపై కత్తివిసరి నన్ను చంపదలచిన నీవు—రాజద్రోహివికాక
రాజభక్తుడ వగుదువా?

మృగే—నాకు రాజు వేలుగానున్నాడు. నీవుకావు.

కాల—ఆ? నేనుగాక నీ కెవ్వడూరా ప్రభువు?

మృగే—నీ కుమారుడు—శాంతి కేతనుడు.

కాల—శాంతి కేతనుడెట్లు నీకు ప్రభువయ్యెను?

మృగే—నన్నాతడు తన కొలువున జేర్చుకొనెను.

కాల—నేను నమ్మను; నేనునమ్మను. నేను నిరాకరించి శిక్షించిన రాజు
ద్రోహి నేమి? నా కుమారుడు చేర్చుకొనుటేమి?

మృగే—ఇంకను దుర్భ్రామలోనేయుంటివా? ఇదిగో నా కాల డిచ్చిన
అధికారపత్రము. (ఒక కాగితము సిచ్చును.)

కాల—(తీసి చదివి) ఆ కుటిలకర్మజేనా—తండ్రి యధికారమున
కసహ్యపడి, తండ్రి పాలనమునకు కన్నులుమండి—తండ్రి నాశ
నము నభిలషించి కటారినివినరి నన్ను జంప నిన్ను ప్రోత్సహించెను.
మృగే—ఇంతేకాదు. నాకు లక్షరూపాయలు లంచమిచ్చెదననికూడ
వాగ్దానముచేసెను.

కాల—ఛీ! ప్రేలకు—ఇక నీకు లంచము ఆ మరణాంత కారాగార
శిక్షయే!—నీలకంఠా! వీనిని బంధనములందుంచి శాంతికేతనుని
నాకడకుఁ గొనిరమ్ము—

నీల—చిత్తము; ఓరీ! గజదొంగా! నిన్నిప్పుడు బంధించెదను; పద—
మృగే—ఓ! బంధించుకొమ్ము—ఇవిగో! చేతులు—ఇట్టి బంధనము లిది
నఱకొక లక్షయైనవి. ఎన్ని సారులు త్రొంపుకొనివచ్చితివో లెక్క
లేదు. వానిలో నిదియొకటి.

కాల—నీలకంఠా! నాకాగ్రహము మితిమీలుచున్నది. వీనిని స్థలాంత
రమునకుఁ గొనిపోమ్ము—

నీల—పద—(మృగేశుని గెంటుకొనిపోవును.)

కాల—(స్వగతము) తుదకు—నాకడుపునబుట్టిన శాంతికేతనుడే—
నాకు శత్రువువయ్యెనా? వినాశకాల మానన్నమై—ఇట్టిద్రోహముఁ
దలంచెనా?—నేను నిరాకరించిన ద్రోహికా తాను నిలువ నీడ
నిచ్చుట! వానికి లంచము నిచ్చి—నన్ను చంపఁదలంచెనా?

(అనుబంధము 7.)

(నీల॥ శాంతి॥ పృవేశము.)

నీల—శాంతికేతనా! వారే నీతండ్రిగారు—దర్శింపుము.

శాంతి—జనకా! నమస్కారము. అకాలమునఁ బిలువనంపితిరి.

కాల—అకాలమేమి? నీకిదికాలమే? కాలమువచ్చినందుననే పిలిపించితిని.

శాంతి—తమ మాటలు నా కర్థములగుటలేదు.

కాల—(నవ్వి) నామాటలందు నీవెఱుంగని యర్థమేమియున్నది? ప్రియ కుమారా! కూర్చుండుము. నామనస్సంక్షోభమునంతను—నా ముద్దుకుమారుడవగు నీకుఁగాక వేతెవ్వరికెఱిగింతును? అందు లకై పిలిచితిని.

శాంతి—(తనలో) నేడు ఈయన నా కిచ్చుచున్న చనువునుబట్టియు— సంభాషించు నైఖరినిబట్టియు—నాకేమో యనుమానము గల్గు చున్నది.

గీ॥ భయదశార్దూలములు శ్రుతుల్ పలుకుచున్న
మొసలి జనులను నావయై మోయుచున్న
ఖలుఁడయిన దైత్యుఁడు జపంబు సలుపుచున్న
సమ్మియుండుట వెఱ్ఱితనంబుగాడె!—

౨౨

కాల—నాయనా! ఏమియాలోచించుచుంటివి? నేనేమైన, నీవిషయమై వేఱుగాఁ దలచితినేమోయనియా?—కాదు; కాదు—నీవంత యనుమానపడనక్కఱలేదు. ఇటుచూడు—నేను చిరకాలము, రాజ్యమేలియేలి, విసిగిపోయితిని. నీవు పెద్దవాఁడనైతివి. అది గాక రాజ్యార్హుఁడవు. వయసువచ్చినవాఁడవు. పరిపాలింపఁదగిన యీడువచ్చిన సమర్థుఁడవు. పైగా—ప్రజారంజకుఁడవు. నాపై—నాపాలనముపై—జనులకు రుచిత్తగిపోయినది. నాకును ఓపికతగ్గిపోయినది. అందుచేత, నీ కీరాజ్యమునిచ్చి—నేను తపస్సుచేసికొనఁ బోయెదను..... ..నే నొక్కమాట యడిగెదను. కుమారా! శాంతికేతనా! నీకు, రాజ్యపాలనాభిలాష లేదా?—

శాంతి—అయ్యో! తమరిట్లాడనేల?—పెద్దవారగు తమరు పరిపాలించు

చుండఁగా మీపాదసేవచేయుచు—జీవింపవలసిన వాడనేకాని,
ఇంతలో నాకు, రాజ్యకాంక్షయేమి?—

కాల—(అశ్చర్యమున) నిజముగా నీకు రాజ్యకాంక్షలేదా?

శాంతి—వల యుండును?

కాల—(నవ్వి) సరి—సరి. నాకిప్పు డర్థమైనది. నేను బ్రదికియుండఁగా,
నీకు రాజ్యకాంక్ష యుండిమాత్ర మేమిఫలము?—

శాంతి—అయ్యయ్యా! నేను, మీపలుకు లతివిపరీతములుగ నున్నవి.
ఇది యెట్టి సంభాషణము?—

కాల— నాపలుకులు, నీకర్థములగును. తొందఱపడకు. ఇది యెట్టి
సంభాషణమా? నీకోరికలకు సరియైన సంభాషణము!—

శాంతి—నాకట్టికోరిక యెక్కడనున్నది?—

కాల—ఎక్కడ నున్నదియా? మృగేశుని కత్తిలోనున్నది—కక్షరూప
యల లంచములో నున్నది!—

శాంతి—ఇదియంతయు, నా కగమ్య గోచరముగనున్నది.

కాల—అగమ్యగోచరమా? అగమ్యగోచరము—ఓరీ! పితృద్రోహి!
నిజజనక మరణాభిలాష మహాపాతకవర్తి! ఎఱుంగనట్లు నట్టి
తువా! ఈకటాక్షయేమి? ఈకాగితమేమి? చూచితివా?

శాంతి—అవియేమో—నేనేమి యెఱుంగుదును?

కాల—మృగేశు నెఱుంగుదువా?

శాంతి—మృగేశుఁ డెవ్వఁడు?

కాల—పితృవధోద్యోగమున, నీకు నమ్మిన బంటుగానుండి, నీ కుప
కారము చేయుటకై—ఏపాపాత్మునకు, నీవీ యధికారపత్ర
మును వ్రానియిచ్చితివో—నుఱచితివా?—నానద్దనా నీదొంగ
వేషములు! కన్నులు ప్బొక్కిని చూచుము—ఇదిగో నీసంత
కము—నీమొహరు—

శాంతి—(చూచి) బోను. మృగేశుండనువాని కొకనికి, నే నుద్యోగము
నిచ్చినమాట నిజమే! కాని పితృవధోద్యోగముని విపరీతముగ,
సెలవిచ్చితిరేమి—ప్రభూ!—

కాల—విపరీతమా? విపరీతమా? నాకు శాస్త్రపుడై నాచే, పదభ్రష్టుఁ
డైనవానికి నీ పుద్యోగము నిచ్చి యాదరించిన దురాచరణము
విపరీతముగాదా? పితృవధోద్యోగము విపరీతముగాదా?

(అనుబంధము. 8)

శాంత—కటకటా! నేడెంత పాపపుదినము !

కాల—సలిసిన ప్రయత్నము సఫలము గాకుండుటచేతనేనా పాపపు
దినము? ఏమి మాటాడవు పాపాత్మా!—

శాంతి—ప్రభూ! ఎందుల కీయన్యాయపు మాటలు!—

ఆ॥ తండ్రినైన నిన్ను దైవసమాసంబు

గాఁ దలంచుచుంటిగాని—స్వప్న

ముసనుగాని ద్రోహమను మాటఁ దలచిన,

పరమ శివుని పదముఁ బాసినట్లె॥—

౨౩

కాల—ఛీ! నీమృషా ప్రమాణములను, నాకడ వదరకుము. నీద్రోహ
బుద్ధిసంతయు—నెఱింగితిని.

శాంతి—ఆగ్రహము విడిచి ఆలోచించినచో సత్యము తెలియగలదు.

కాల—సన్నచంపినచో, లక్ష్యరూప్యములను లంచమిచ్చెదనని, నీవు
మృగేశునితో నసలేదా?

శాంతి—కల్ల; కల్ల; మహాప్రభూ! కేవల మన్యతాలాపము; సాహసము.

కాల—నీలకంఠా? వీనిని సయితము బంధింపుము.

(నీల, శాంతి నిష్క్రమింతురు.)

కాల—(స్వగతము) ఒకవేళ నేనే మూఢుడనై తినా? నేనే మృగేశుని
యన్యతంబులను—మూఢుడనై విశ్వసించితినా?—(ఆలో

చించి) నిజమే! ఇందేదియో—కాటిల్యము లేకపోలేదు. శాంతి కేతనుడు, నన్నుచంపించుటకుఁగాని, నిర్భయముగ నాయెదుట నన్యతము లాడుటకుఁగాని, తగినసాహసముగలవాడు కాఁడు. మృగేశుడు లోకాంతకుడు. వాడెట్టి యసత్యములకైన వెలువఁడు. కానిమ్ము—వానిని విచారించెద.

(నీలకంఠుడు పునఃప్రవేశము.)

కాల—నీలకంఠా! ఈ భయంకరరహస్యము నీకేమైన బోధపడినదియూ?

నీల—(స్వగం॥) మట్టిబుట్ట నీలకంఠున కిట్టి రహస్యములు బోధపడునా? (ప్రకా॥) ప్రభూ! తమకన్న నధిక మేధావంతుఁడను కానుగదా!

కాల—సరే! మృగేశునిఁ దీసికొనిరమ్ము.

నీల—చిత్తము—(నిష్క్రమించును.)

కాల—(అలోచించుచు)

ఉ॥ ఎన్నడులేని మోస మిపుడేటికి గల్గె నభేద్యతంత్రమై
చిన్నతనంబుచేత, నిటుసేయఁదలంచెనో శాంతికేతనుం
డన్నరహంతకుండు కుటిలాత్ముడు నమ్మగరాదు; వాస్తవం
బెన్నివిధాలనెంచిన నొకింతయుఁ దోచ దిదేమి చిత్రమో!—అర

(నీల॥ మృగే॥ పునఃప్రవేశము)

కాల—మృగేశా! నాకన్నియుఁ దెలిసినవి. ఇంక, నీ వబద్ధము లాడిన కార్యములేదు. దుష్టుడా! నీ వెవ్వరి కుటిలతంత్రమున, నేకీభవించి—నా కుమారునిపై నిట్టి యపనింద నిడితివో—నాకు తెలిసినది. నిజముచెప్పితివా బ్రదికెదవు. అన్యతమాడితివా—హతమాదువు.

మృగే—(నవ్వి) ఇంకను, మఱింత కన్నులుమూసికొని, పోవుచుండెనా? గ్రుడ్డితనము మితిమీలుచున్నది. ఛీ! ఎందుల కీచర్య! నీప్రాణ

ములను దీయఁదలంచినది నేను—తీయింపఁదలఁచినది నీ కుమారుడు. శిక్షింపఁదలఁచిన శిక్షింపఁగూడదా?—వేతెవ్వరో, యీతంత్రమునఁ గలరని, వెకలిమాటలాడెదవేల? మతి చెడి పోయినదిగాఁబోలు నేమి?—పాపము!

కాల—అ—ఏమిరా దురాలాపీ! ఏమంటివి? నేను గ్రుడ్డివాఁడనా? మతిచెడినవాఁడనా? నన్ను గ్రుడ్డివానినిఁ గావించినవాని గ్రుడ్లు తీయింతునుగాని, మిన్నకుందునా?—

మృగే—సరి—ఇంక నేమి? అట్లుచేయుము. అది శౌర్యమునకు—పౌరుషమునకు లక్షణము!—పదువురిపై బ్రాముట పౌరుషమా?—

కాల—నాకుమారుని శత్రువులు కొందఱు—నీచే జేయించి, నిన్నిట్లబద్ధములాడుమని చెప్పిరిగాదా? ఎందులకు బాంకెదవు?

మృగే—మఱల నదే మూర్ఖప్రసంగమా?

కాల—అట్లయిన శాంతికేతనుఁడే నామృతిని సంకల్పించినాఁడా?

మృగే—ఇంకను సందేహముతోనే యుంటివా?

కాల—ఔరా! ఎంతదుర్మదము? ఎంత పితృద్రోహము! దుష్టపరిపంథి శిరచ్ఛేదకుఁడగు నీ కాలకేతనుని మరణమును, కన్నులు దెరువని శాంతికేతనుఁడా సంకల్పించెను! గుండెలలోనున్న కటారినే గుఱు తింపఁజాలకుంటినా? ఒడిలోని యగ్నిహోత్రమునే యూహింపకుంటినా? కంఠమునకుఁ జుట్టుకొనిన కాలసర్పమునే గ్రహింప నైతివా? సంకల్పించిన యీ తుచ్ఛుఁడు బ్రదుకఁడు. సహాయమైన నీవు బ్రదుకవు. నీలకంఠా! శాంతికేతను నిట కీడ్చుకొని రమ్ము—

(నీల నిష్క్రమించును)

మృగే—హ హ్ హ్ హ్ హ్! నన్నేమో శోధింపవలయుననియో, తప్పు దారి కిడ్చి నెంచితివి? ప్రాణములు పోవుగాక! పలికి బొంకుదునా?

కాల—దుష్టా! నోరు మూయుము. నీ యంత్యకాల మాసన్నమైనది.

మృగే—ప్రతిక్షణమును, నాకు—వీటిలో నొకకాలు—కాటిలో నొక
కాలు—చావన్న భయమచుకుంటివా! చంపుటకు రోతలేదు;
చచ్చుటకు భీతిలేదు.

(నీల, శాంతి ప్రవేశము.)

కాల—ఓరీ! మృషావాదీ! దురితాత్మా! పితృవధోపార్జిత మహాకలు
షాభిలాషీ! సంకల్పించిన దురాలోచనము—సల్పిన దురాచర
ణము—సల్పజేసిన మహాదారుణము చాలక, నిరంతరాన్యత
వచః ప్రకల్పనముచే—నాకన్నులను గప్పదలచితివా? పాపీ!
నాణోడనా పరిహాసము! నాకా పరాభవము! నాపై ననా నీనధో
ద్యోగము! కృతఘ్నుడా! చండాలుడా! గ్రుడ్లు తీయించెదను
చూడుము.

(అనుబంధము. 9)

శాంతి—మహారాజా! తమకు, నేడెట్టి దురాగ్రహ గ్రహవేశమయ్యెనో—
నాకుదోచుటలేదు. ఇదియేమి యావేశము ప్రభూ!—ఏపాప
మెఱుంగని నన్ను తమ రిట్లుటకు గతమేమో, నాకు దోచ
కున్నది! నేనేమి ప్రత్యుత్తర మీయగలను?—

కాల—ప్రత్యుత్తరము నాకుగాదు. ఏదురాత్ముని నీవు ప్రోత్సహించి,
నామరణమును కన్నుల గాంచనొచితివో—ఆతుచ్ఛన కిష్టము
ప్రత్యుత్తర మిమ్ము. వానివలననే, నీరహస్య ప్రచురణమైనది.
పాపము నెంతకాలము మూటగట్టి దాచవలయు ననుకొంటి
విరా? చండాలుడా!

శాంతి—జనకా! మనోవాక్కాయకర్మలచేతను, నేను, నీమరణమును
సంకల్పింపలేదు. భూమ్యాకాశములుసాక్షి—ఆపరాత్పరుడు
సాక్షి. నీవేమైన ననుము నేను సిగ్గొప్పిని. నన్నుహింసించి పాప
మేల గట్టుకొందువు?

నీల—ఓరీ! మృగేశా! మాటాడవేమి? ఇతడు నేను నిర్దోషి ననుచున్నాడు. నీవే యబద్ధము లాడితివా?

మృగేశ—(వికటహాసముచేసి) నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది. ఈశాంతికేతనుఁడెంత యస్వతాలాపి!

కాల—తుదసారి చెప్పుచున్నాను వినుఁడు. ఇప్పుడు మీయిద్దఱిలో నెవ్వఁ డస్వతాలాపియో తేలకపోదు. ద్రోహియగువాని గ్రుడ్లు తీయింతును. నిజము చెప్పుడు.

మృగేశ—ఇంకను నిజముకొఱకే ప్రాకులాడుచుంటివా! బోధపడినదిగాదాని నిజమింకను! ప్రాణములమీఁదికి వచ్చినపుడు నీకొడుకబద్ధమాడెనుగాని ప్రళయము వచ్చినను, నేను బొంకుచునా? నీవెంత మొండివో నీ కొడుకంతకన్న మొండిబండ. ఇద్దఱికిని సరిపోయినది.

నీల—దుష్టా! మహారాజును దూషించితివేని తల పగులఁగలదు.

మృగేశ—ఇంతనఱకు ముదిరిన వ్యవహారమున, ఇంకను తల పగులకుండుననియే మాటలాడుచుందునా? నీవును నీ ప్రభువునుఁ గలసి, నన్ను చువుదురేమో? అంతేకదా! ఓ! చంపుఁడు; సర్వసిద్ధముగ నున్నాను. ఈతకు మించిన లోతుఁగలదా?

కాల—నీలకంఠా! నీకు మతిపోయినదా? ప్రేలనిమ్ము వానితో నీకేమి?

మృగేశ—హహ్హహహ! (వికటముగ నవ్వును.)

శాంతి—ఓరీ! నాతండ్రినిఁ జంపుమని నేను నీతో చెప్పి ప్రేరేపితివా?

మృగేశ—(కోపముతో) ఛీ! ప్రేలకు. నాతోఁగూడ నబద్ధమా? నా మొగముచూచి మాటలాడు; ఇంత పిఱికిపంద విట్టిసాహసమున కేల పూనుకొంటివి? చేతవాతగాని నీమాటలు నమ్మి-నీలంచమునకు లోభించి-నిన్ను విశ్వసించి-నడుమ నాకుత్తుక నుత్తరించుకొంటినిగదా! ధూ! నీమొగము చూడరాదు.

శాంతి—నీవు కడుటక్కరివి! ఆరితేరిన గజదొంగవు! కొంపలుగూల్పు నేర్చిన ఘోరహంతకుడవు! నాప్రాణములకునీవెక్కడదాపురించి తివిరా! నీకు నేనేమి యపకారము చేసితిని. రాజునకు జంకక— పాపమునకు భయపడక—కల్లలకు వెలువక—అన్యాయముగ నన్ను హతమార్చి దెగించితివిగదరా! కుటిలహృదయా! నేనిప్పుడేమి చెప్పకొనిన నెవ్వరు నమ్మెదరు?

మృగే—మఱి—తండ్రినేల చంపదలచితివి? అనుభవించు—లంచగొండి మృగేశుడు లభించినదే చాలునని లక్షరూపాయ లిచ్చెదనని యాశపెట్టి—ఛీ! పాపీ!—

శాంతి—ఎప్పుడురా నేను నీకు లక్షరూపాయ లిచ్చెదనంటిని?

మృగే—ఎప్పుడా? ఎటుగనట్లు మాటాడెదవు! ఎప్పుడో చెప్పమందు వా? నీతండ్రి మంగళాంతఃపురమున త్రాగి మైమఱచి దొరలు చున్న తరుణముచూచుకొని క్రొక్కినకూడు గతుకదలచిన దొంగకుక్కవలె నీవు సులోచనాంతఃపురమున దూరినరాతి—

కాల—(అదరిపడి) అ—అ—ఏమి? ఏమి? ఇదికూడనా? నాశ్రవణము లేమి వినుచున్నవి? వీడు సులోచనతోగూడ సాంగత్యము చేయుచున్నాడా? ఈ తుచ్చుని మఱిగి, సులోచన నన్న గ్రుడ్డి పందను చేయుచున్నదా? ఓరీ! శాంతికేతన చండాలా! నిన్ను కొడుకనని నమ్మితినిగాని నాగొంతుక మొదలంట గోయగల తేనెపూత కత్తివని తెలియనై తినిరా!

మృగే—కొడుకుకాదు. నీభార్య అంకుమగడు; నీ పడ్డకుడు.

శాంతి—(స్వగ॥) పరమేశ్వరా! నేడెట్టి పాపపుదినము!

కాల—అ—అ—గర్భశూలాయమానములగు పలుకులను నేడు కాల కేతనుడు వినుచున్నాడు. ఇవి పలుకులుగావు. భీకరాన్ని హోత్రజ్వాలలు. ఇంక నాకెక్కడిశాంతి? చాలు—ఈ ప్రసంగమును నేనిక విసలేను. కడుపున బుట్టిన చండాలుడే—కన్న

తండ్రి) తాళిగట్టినదానితో అంకుతనము చేసెనన్న, నిక నీలోకమున నమ్మదగిన వాడెవ్వడు? ప్రపంచమంతయు ద్రోహసంకులము! నమ్మదగినవాడు నా కొక్కడునులేడు. అందఱును ద్రోహులు; ద్రోహులు—కంటికి గనబడిన పాపాత్ముల నందఱును, కఱకఱదెగఁగోసి, వీకలు చేతఁబుచ్చుకొని, రక్తమును తనివిదీర గుట గుట ద్రావి, ఆకాశమునకు బంతులవలె నెగురవేసినఁగాని, నాగర్భదావానలము చల్లారదు.....కాదు కాదు. నీలకంఠా! ఈమృగేశుని జన్మాంతము కారాగారమున నుంచి, దినమునకు సోలెడు యుష్మతినిపించి, కఠినముగ శిక్షింప శాసింపుము. ఈ శాంతికేతను నిప్పటికి చెఱనుంపుము. రేపు వీని గ్రుడ్లు దీయింతును. (నిష్క్రమిం)

(తెర)

4 వ రంగము. పురవీధి.

ప్రవేశము—నీలకంఠ మృగేశులు.

నీల—సెబాస్! మృగేశా! చక్కని సాక్ష్యమిచ్చితివి. ఈకల్లోలముతో కాలకేతనునిమతి పూర్ణముగ చెడిపోయినది.

మృగేశ—మృగేశుడన్న నేమనుకొంటివి? కాని—నీవేమియు మాటలాడక మొద్దునలె నిలువఁబడితివేమి?

నీల—నేనేమి మాటలాడిన నిజము బయల్పడునో—యని సగముచచ్చి యుంటిని. కాని—నీవింక కొన్నినాళ్లు కారాగృహముననే యుండి—కాలకేతనుఁ డిది, మఱచినతరువాత పారిపోఁగూడదా?

మృగేశ—ఆ—ఆ— మఱల నింకొకదారి ద్రొక్కఁచుంటివా? నీలకంఠా! ఏమనుకొంటివోసుమా! నీప్రాణములు నాచేతులో నున్నవి. నీ వినాశముఁగూడ నేనే సంకల్పింపఁగలను.

నీల—మృగేశా! కోపపడకుము. అట్లుచేసిన నెట్లుండునోయని—మాట నరుస కంటిని.

మృగే—నీకేల? చెరసాలనుండి మృగేశుడు పారిపోయెనని చెప్పుము. కాలకేతనుడు కారాగృహాధికారిని చంపినఁ జంపనిమ్ము.

నీల—అట్లే కానిమ్ము.

మృగే—నా లక్షరూపాయలు నాకిమ్ము. నాకిప్పుడు సారాయిపిచ్చి యెత్తుచున్నది. ఇంక సానివాడ—సారాయంగడి—స్వర్గలోకములు కానున్నవి.

నీల—ఇదిగో! నీధనము కొనిపోమ్ము— (ఇచ్చును.)

మృగే—నాతో మఱల పనివచ్చినప్పుడు పిలువుము. నేను నీకు మూడు చోట్లు చెప్పితినిగాదా! అక్కడ తప్పక దొరికెదను. (నిష్క్ర||)

నీల—(సాఁలోచనముగ) ఇప్పుడు నాస్థితి విషమమైయున్నది. కాలకేతనుఁడెటుంగకుండ ఖజానాలోనుండి తీసి యీలక్షరూపాయలును వీని కిచ్చితిని. కారాగృహమునుండి మృగేశుని విడిచి నందులకు సయితము నాకేగతి గలుగనున్నదో తెలియదు. ఎవ రది?—

(మంగళ—ప్రవేశము.)

నీల—మంగళా! ఏమియిది? మనలనెవ్వరును చూచుటలేదుగదా! అంతఃపురకాంత విట్లర్థరాత్రమున వీధిలోనికి వచ్చితివేమి?

మంగ—ఇంటికిరమ్ము. సులోచనను పరిధవించుటకు మంచియుపాయ ముదొరికినది.

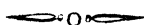
నీల—ఎట్లు?

మంగ—శాంతికేతనునితల్లి యగుధారుణీ—తనకుమారునెట్లైన రక్షింపు మని నాకాళ్లపై బడినది. సులోచనను వేడుకొంటివేని ఫలితము గలుగునని పంపితిని. సులోచన తనపై రాజునకు ప్రేమగలదను

నమ్మకముచేత—శాంతికేతనుని రక్షింపుమని రాజును పార్థింపక
సోదు. ఇదివఱకే—వారిరువురకును సంబంధముని అనుమానించు
చున్న కాలకేతనుడు తత్సృవాదమును పూర్ణముగ సమ్మి సులో
చనను చంపును. అంతటితో—నామార్గకంటకము వదలిపోవును.
సీల—ఈనడుపీధిలో—మనకీసంభాషణము తగదు. మందిరమునకురమ్ము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

5 వ రంగము—కపాలేశ్వరాలయము.

ప్రవేశము—ప్రార్థించుచు సులోచన.

సులో—(దైవప్రార్థనచేయుచుండును.)

(అనుబంధము 10.)

(తెరలో) తల్లీ! సులోచనా! నాకు పుత్రభిక్ష నిడుము.

సులో—ఎవరి దీయార్థధ్వని?

ధారు—(ప్రవేశించి సులోచనపాదములంబడి) తల్లీ! సులోచనా! నాకు
పుత్రభిక్ష నొసంగుము.

సులో—లెమ్ము—భాగ్యవతీ! పరమేశ్వరుడు నీదుఃఖముం బరిహరిం
చునుగాక! నీనెవ్వరు?

ధారు—అమ్మా! నీవు సన్నెఱుంగకున్నను నేను నిన్నెఱుంగక పోలేదు.
మిమ్ము వివాహమాడుటకు పూర్వమే—తనభార్యనగు నన్ను
కాలకేతనుడు విడిచివేసెను. నేను సీకు సవతి సగుదును.

సులో—తల్లీ! ధారుణీదేవివా? అయ్యయ్యా! ఎన్నినాళ్ళకు నిన్ను
జూచితిని. ఇట్టిసీతిలో నీవు రానేల?

ధారు—ఏమిచెప్పుదును? ఎవరో దుష్టులు కల్పించిన దుష్ప్రవాదము
లను సమ్మి—మహారాజు నా కుమారుడగు శాంతికేతనుడు

తన్నుఁ జంపఁదలంచెనని తెల్లవాఱునప్పటికి వాని గుడ్లుదీయ
శాసించెను.

సులో—అయ్యయ్యా! అతఁడట్టివాఁడుకాఁడే!—ఏదుష్టులు బోధించిరో
కదా!

ధారు—అమ్మా! ఇఁక యోచనములకెడములేదు. తెల్లవాఱిన ఫలము
లేదు. నీవుచెప్పినచో—రాజు శాంతించునని యందఱు ననుచు
న్నారు. నాకు పుత్రభిక్ష నొసఁగుము. నీ పరోపకారపరాయణ
తను భగవంతుఁడు మఱచిపోఁడు.

సులో—అమ్మా! రాజుహృదయము నెఱంగియు, నీవిట్లాడిన నే నేమనఁ
గలను? ఆతఁ డొకరిమాట వినువాఁడైనచో, నీ కీడుర్గతియేల
కల్గియుండును?

ధారు—అయ్యయ్యా! సులోచనా! నీవేయిట్లన్న—నాకింకేదిదారి?
నిర్దోషియగు నాకుమారుఁడు గ్రుడ్లు తీయఁబడి, బలవన్మరణము
నొందవలసినదేనా?—ధర్మాధర్మములులేవా? భగవంతుఁడులేఁడా?

సులో—ఊరడిల్లుము. తల్లీ! ఊరడిల్లుము.

ధారు—నాకింకెక్కడి యూరట!—పతి నన్ను బాసినను జీవచ్ఛవము
వలె ఏకపుత్రునిఁ జూచుకొని యీపాడుశరీరమును నిలిపియుం
టినే! ఇఁకనేను బ్రదికియేమి ఫలము? నాపుత్రుని బలవన్మరణము
నిఁకనేను చూడలేను—చూడలేను— వాని మరణమునకన్న
ముందుగా—నాశిరస్సు నీపావనాలయమున బ్రద్దలు గొట్టుకొని
పరలోకముం జేరెదను. (తలఁగొట్టుకొనును.)

సులో—(వారించి) తల్లీ! ఇదియేమి సాహసము? ఆత్మహత్య చేసి
కొందువా? ఊరడిల్లుము.

ధారు—నాకుమారుఁడులేని ప్రపంచము నాకేల? ఈజీవనమేల? ఏమి
చూచుకొని నేను జీవించుట?

సులో—తాళము. నా కిప్పుడాక యాలోచనము తోచినది. దీనిని
తనకడకుఁ బంపినచో—ఎట్టి స్థితియందయిన—నాకు దర్శన
మిచ్చెదనని—వరమిచ్చి—నాథుఁడు పూర్వమొకనాడు నాకీ
యంగుళీయకము నిచ్చెను. శాంతస్వభావుఁడగు శాంతి కేతనుని
ప్రాణరక్షణమునకై—ప్రయత్నించెడఁగాక! విచారింపకుము.

ధారు—తల్లీ! నిన్ను జగత్పతి సదా రక్షించుఁగాక!

సులో—(ఉంగరమును దోసిటనుంచుకొని ప్రతిమకెదురుగా మోకా
రించి) ఓజగత్ప్రియాధినాథా! కృపాసుధా!

ఉ॥ పాపమెఱుంగనట్టి యొకబాలుని ప్రాణముఁ గావబూని నే
నీపనికొప్పుకొంటి; హృదయేశుఁ డతీత కృథామనస్కుఁడై
దీపిలుచున్నవాఁడు; ననుతేల్చెదొ ముంచెదా? నీదేభారమా
నీపదపద్మనేవనమునే మదినమ్మితి నో జగత్పతీ!

ఆగభాషీ! ఆగభాషీ!!—

(ఆగభాషి ప్రవేశము.)

సులో—ఈయంగుళీయమును గొనిపోయి—ప్రాణేశ్వరునకిచ్చి-దర్శనము
నపేక్షించితినిని చెప్పుము.

ఆగ—ఇప్పుడు నీకాయన దర్శనమేల తల్లీ!

సులో—ఆగభాషీ! తెల్లవాఱునప్పటికి గుర్తుతీయఁబడనున్న శాంతి
కేతనుని సఁరక్షించుటకై—నేను కపాలేశ్వరుని సాక్షిగా నీమొకు
వాగ్దానము నొసంగితిని.

ఆగ—అయ్యయ్యా! నీకు నేడెట్టివిపరీత సంకల్పముగలిగెను. వలదు—
వలదు; తల్లీ! విరమింపుము. ఈసంకల్పమును మానుము. కాల
కేతన ప్రభువు నేటిరాత్రి కాలయముఁడై యున్నాఁడు. ఆయన
యెదుటఁబడినప్పటి నేడు బ్రదుకుట కల్ల! కంటబడినవారి నెల్ల
కటారి పాల్చేయ సిద్ధసంకల్పుఁడై భీషణాకారముతోనున్నాఁడు.

సులో—ఉండనిమ్ము—న్యాయము విచారించెనా—ఒకనిర్దోషిని రక్షించి ప్రభువుదయకుఁ బాత్రురాలనగుదును. సంహరించెనా—నిశ్చింత తోపతికరంబులఁ బరమపదవిఁ గాంచెదను.

ఆగ—తల్లీ! నీనాశనమునకే—నీకిట్టి దృఢనిశ్చయముగల్గినది. అదిగాక నీవు విచారపడెదవని నీకిదివఱ కెఱిగింపలేదు. ఒక చోరుని మాటలను నమ్మి నీకును శాంతికేతనునకును సంబంధముగలదని నీ శీలమునం దాయన ఇదివఱకే వెఱ్ఱిసందేహముం బూని యున్నాఁడు. ఇట్టి యాతఁ డీరాత్రినీవు కంటఁబడినంతనే—నఱకి వేయునుగాని న్యాయపాలనము చేయునా? వట్టిది; వట్టిది. ఏమియు ప్రయోజనములేదు—మానుము; మానుము.

సులో—కటకటా! ఎంతపాప మెంతపాపము!—నా శీలమునందు సయితము ప్రభువు సంశయించెనా? ఇట్టి నాబ్రదుకే నిష్ఫలము. ఈమిషచేస్తే న జచ్చెదను. ఇదే యంగుళీయము ప్రభువునకు నీవీ యక తప్పదు. (ఉంగరము నిచ్చును)

ఆగ—తప్పదా? తల్లీ! తప్పదా?

సులో—అబ్బా! జాగేలఁజేసెదవు; పొమ్ము.

ఆగ—నాచావుకూడ నీరాత్రియే స్థిరము. చేయునది ఏమియునులేదు. ఎంతఘోరము.

సులో—కపాలేశ్వరుఁడు నీకు మృతిగల్గకుండ రక్షించునుగాక! పొమ్ము.

ఆగ—పోయెదను. తల్లీ! పోయెదను. కాని, నీకును నాకును ఋణము దీరిపోయినది నేనిక నిన్ను చూడను. నేనిక మృత్యుదేవత కోఱలలోనికే పోవుచున్నాను. సెలవు తల్లీ! సెలవు!—

(నిష్క్రమించును.)

సులో—(తనలో) ఆహా! ఇన్ని నాశ్చనుండియు నాప్రవర్తనముం జూచు చున్నప్రభు వెంతలో భ్రాంతుఁడై నా సౌశిల్యమునందు సంశయమునందెను. ఇక నా కీబ్రదుకేల?

సీ॥ ఇన్నివత్సరములు నితర చింతలులేక

పతియైదై వంబని బ్రదికినాను;

ఏవేళ నాధుని పావనాకారమే

నిజమానసంబున నిలిపినాను;

ఏమాటలాడిన హృదయేశునామమే

వేమాటు నోట జపించినాను

పతియాజ్ఞయే నాకు పానసప్రేమని

ఎప్పుడు శిరసానహించినాను

కటకటా! నేటి కాయని కరుణతోలంగె

నింక నేమున్నదింక నా కీధరిత్రీ

అనువులను పతి నిశితాసికప్పగించి

సురుచిరానందపదవినిఁ జూరగొందు॥

—౨౬—

అమ్మా! ధారుణీ! రమ్ము—పతియానతి యగుదనుక నాయుంటనే
నిశ్చయింపుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

రీవ రంగము—కాలకేతనుని ఏకాంతశాల.

(ప్ర)వేశము—కాలకేతనుఁడు ఆలోచించుచు కోరిధముతో)

కాల—(స్వగతము) చాలును—ఆకారణము చాలును—అంతకన్న
విశేషకారణ మక్కరలేదు. ఆకులటయు నాకృతఘ్నుఁడును ఏక
శయ్యపై రతిసౌఖ్యము సనుభవించుచుండఁగా—చూచినవా
రుందురా? ఉన్నను వచింతురా? నేనులేని యర్థరాత్రమున
వానికి దీనియింట నేమిపనియున్నది? ఇంకేమి పనియుండవలెను?
అదియే పని. ఈపంద నెలకొనవచ్చునై యుదినములు—పరకాంతా

మందిరమున నుండునని బాగుగ గ్రహించినాడు. దానితోజేరి యధేచ్ఛముగ వ్యభిచార వ్యవహారమును సాగించినాడు. ఓరీ! శాంతికేతనచండాలా! నీ మొగముతీరుజూచి—నీ దొంగ నడకలనుఁ జూచి—నీ సంగిమాటలనుఁ జూచి—ని న్నెంత సజ్జనుఁడ వనుకొంటినిరా! దుష్టా! పడుచుఁదనఁపు నొడలి తిమ్మిరియే ప్రధాన మనుకొంటివిగాని—తల్లివావినైనఁ దలంప నై తివిగదా! ఛీ! నీకది యెక్కడితల్లి? నీవు నాకెక్కడి కుమారుడవు?... ఓసీ! జగన్మోహిణీ! కులాటాగ్రగణ్యా! హంతకీ! సులోచనా! ఎన్ని చమత్కారములాడి, ఎంతకపటాభినయ మొనరించి—తుదకెంత దుష్కృత్య మాచరించి, నాతోమ్ము మీఁది కుంపటివయితేవే! పాపిసీ!—ని న్నుప్పుసాతర వేయింప నలయు. కత్తులబోనులందు పొరలింపవలయు... (ఆశాశముం జూచి) ఇంకను తెల్లవారలేదు; కానిమ్ము—తెల్లవాలు దనుక నాకు నిద్రలేదు. వాని కన్నులవెంటఁగారు రక్తముం జూచినఁ గాని నిద్రపట్టునా?—అందఱిపైఁగల విశ్వాసమును నామనస్సున సంతమైనది. ఆగభాషిని సయితము నమ్మను. ఇంత యతివిన యముగలవాఁడు వీఁడెంత హంతకుడై యుండునో!—(సురద్రావి) ఛీ! ఛీ! పాపిమనస్సా! ఏమనుచుంటివే? సులోచన నిర్మల చరిత్రయనియా? ఓహోహో! అందఱి మనోనైర్మల్యమును ఒకటితరువాత నొకటిగా బయల్పడుచునే యున్నవిగాదా? చాలు చాలును. ఇంతటితో నీభ్రమ చాలు. ఈ ప్రపంచమున—నాశ్రేయముం గోరినవాఁ డొక్కఁడును లేడు. అందఱును హతమార్చవలె—నిష్కంటకుడనుగావలె—రానిమ్ము—ఒక్కొక్కని నీరాత్రి నామావశేషము చేసెద.

(ఆగభాషి భయముతో ప్రవేశము.)

కాల—వచ్చుచుంటివా? రమ్మ-రమ్మ-అతివినయభూతమా! రమ్మ-
నాయెదుటకు.

ఆగ—(స్వగ) నాకు ప్రాణానన్న కాలము వచ్చినది. అనుకొన్నంతయు
నైనది.

కాల—ఏమి వచ్చితివి?

ఆగ—ప్రభూ! సులోచనాదేవిగారు తమ దర్శనము నపేక్షింపుచు—
ఈయంగుళీయము నంపినారు.

కాల—ఏమి? సులోచనాదేవియా? సీచేత నంగుళీయము నంపినదా?
నాదర్శనముం గోరినదా?...ఓరీ! నీగ్రోషిశాచమా! ఆ యుంగర
మును తెచ్చుటకు నీకు బుద్ధిలేదా? పంపుటకు దానికి బుద్ధిలేదా?

ఆగ—ప్రభూ! నేను వలదనుచునేయుంటిని. ఆమె బలవంతమున—

కాల—బలవంతమా? తుచ్చుడా! ఇట్టి బలవంతముననేనా ఇదివఱకు
నీవు దానికి అంకుమగలను తార్చితివి!

ఆగ—పాపము శమించుఁగాక!

కాల—పాపముగాదు. పాణము శమించును. నీసహాయము లేకున్న
నాకెఱుకలేకుండ నీరక్షణమునందున్న సులోచనాంతఃపురమున
కుక్కలేల దూరినవిరా?

ఆగ—నేనెఱిగినంతవఱ కెవ్వరును రాలేదు.

కాల—రాలేదా? రాలేదా? అస్పృతములుకూడనా? నాయెదుట? చావు
నీగ్రోభూతమా! చావు—

(పొడువఁగా ఆగభాషి మరణించును.)

కాల—ఒకపీడ వదలినది. కొంత మనశ్శాంతి గలిగినది. నేవకా! సులో
చనను రమ్మంటిననుము.

సేవ—భాగ్యము.

(నిష్క్రమించును.)

కాల—(సురద్రావి) సకలప్రాణిసముదాయము కాలకేతనుడన్న గడి గడ వణకుచుండ—ఈపాపిని నేనన్న భీతిలేక—పతి నగు నా కంట దుమ్ముగొట్టెనా? దుష్టాత్మురాలు—కానీ—చూచెదను.

(సులోచన ప్రవేశము.)

కాల—ఎవరది? సులోచనారాణి? ఎసరికిరాణి?—కాలకేతనునకా? కాదు కాదు—శాంతికేతనునకు—రమ్ము. అభాగ్యులారా! రమ్ము. ఇప్పుడే త్రాగిన యొకనివేడి రక్తముచే దాహము పూర్ణముగాఁ దీరక నీకొఱకై—గుటకలుమ్రుంగుచున్న కరవాల మిదిగో! పగు నుగనున్నది. రమ్ము—

సులో—(ఆగభాషినిఁజూచి) హా! ఇది యేమిభయంకరము! ఆగభాషి హతుడయ్యెనా?—

కాల—ఛీ! వానికొఱకు దుఃఖపడకు. నీకల్లయేడ్పులు—నీ దొంగవేషములు—కాలకేతనుని యెదుటకాదు. రమ్ము—నీ కంగుళీయ మిచ్చినమాట నిజమే. ఇచ్చునప్పుడు ఎట్టిసమయమందైన సరియే—నీకు దర్శనమిచ్చెదనని పల్కుటయు నిజమే. అందులకై ఈసమయమున, నాకు దీనిని పంపితిని. సరి—నీయందు దోషము లేదు. అందులకే దర్శన మిచ్చితిని. ఇప్పుడు నీరాకకు కారణమేమి?

సులో—ప్రభూ! ఆగ్రహించిన వచింపఁజాలను.

కాల—ఆ—సరి. ఆగ్రహింపను. చాలశాంతముగఁ గూర్చుంటిని, చెప్పుము. నీరాకకుఁ గారణమేమి?—

సులో—శాంతికేతనుఁడు, నిద్దోషియని.....

కాల—ఆ—రమ్ము; రమ్ము—అదియేదారి. ఆమాట చెప్పుదువో లేదో యనియే శాంతించితిని. చెప్పుము; శాంతికేతనుఁడు నిద్దోషియా? ఎందుచేత? యధేచ్ఛముగ నీతో వ్యభిచరించుట చేతనా?

సులో—ఈ దుర్బోధ తమ కెవ్వరు చేసినారోకాని—

కాల—భీ! చాలింపుమిక—నోరువిప్పకు. నాకొకడు దుగోచ్చిధ
చేసెనా? నీవు వింటివా?—మీపాపకర్మము నెన్నరు నెఱుంగరను
కొంటివా? పశువా! ప్రేలరీ! నన్ను గ్రుడ్డిపందనుజేసి కన్నులతో
కారముజల్ల నెన్ని నాళ్లనుండి ప్రయత్నించుచుంటివి.

సులో—ప్రభూ! నేను నిర్దోషిని—శాంతికేతనుడు నిర్దోషి—అతని
ప్రాణములు రక్షింతునని యీతని తల్లికి వాగ్దానముచేసితిని. నా
మాట నిలుపుము. అతనిని రక్షింపుము. (పాదముల్పై బడును.)

కాల—పాదములు నదలుము. అంకుమగని రక్షించుకొనఁ నలఁచి లజ్జ
లేక నచ్చితివా! కులటా! (కాలికోఁ దన్నును)

సులో—ఏమైన ననుడు. అతని రక్షించినగాని మీపాదములునిడువను.

కాల—రక్షించుట నట్టిది. కాళ్లు నదలు.

సులో—ప్రభూ! రక్షింపుము. నాకు నీ పాదములే శరణ్యము.

కాల—దుష్టాస్మిరాలా! నాయాజ్ఞ మీరెదవా? చావు కలుషస్వరూ
పిహి!— (పాదచును—సులోచన మరణించును)

కాల—హా! పాదపీడ నదలినది. ఎదఱు నాయెదుటకు నచ్చినను ఈ
రాత్రి చంపకమానను. కృతఘ్నుస్వరూపపంకిలమగు నీప్రపంచము
నిర్మానుష్యముగానలయు. ఇంకను పాచురాత్రి గడుసలేదా?
జెల్లవాఱనక్క. అలేదు—సేనకా! శాంతికేతనుని రమ్మనుము.

సేన—భాగ్యము— (నిష్క్ర-||)

కాల—(మూలద్రోసి) కాలకేతనుని జవితనాటకమునం దిది మహా
సుప్రసిద్ధ భీకరమగు కాళరాత్రి యగుఁగాక! శాంతికేతన చండా
లుడిగనను రాలేదా?

(శాంతికేతనుడు ప్రవేశము.)

శాంతి—తండ్రి! వచ్చితిని.

కాల—హుం! నేనిక నీకుతండినా? పార్థింపుమని పార్థిభీతిచే అం
కులాడిని నాకడకుఁబంపితివా? కుట్రీలా! నీగుడ్డు గీసెదను.

చూచితివా? ఈ రెండు శవములను—వానిలో పాటయ్యెదవు. ఇప్పటికైన నిజము నొప్పుకొనుము. సులోచనతో సంబంధము చేసితివా? నన్ను జంప మృగేశుని బ్రేరేపితివా?

శాంతి—ఛీ! ఏమి నీరాక్షసకృత్యము? పుణ్యాత్ముడగు నాగభాషిని పరమ పతివ్రతయగు సులోచనను చంపితివా? ఓభయంకరకాల కేతనాసురా! ఇప్పుడు నిజముగ నీవు నాతండ్రివరుటకు లజ్జించుచున్నాను. నన్ను చంపదలచినచో చంపుము. గుడ్డుతీయుము. నీయిచ్చవచ్చివట్లు చేయుము—కాని—నీగతి తుదకేమగునో—యూహించుకొనుము. నిర్దోషులను వధించిన మహాపాతకము పెనుభూతమై నీరక్తముం ద్రావగలదు. చండాలుడా! కిరాతుడా! సజ్జనవిద్రోహీ! ఎంతెంత దుష్కార్యము లాచరించి బ్రదికియుంటివిరా? మహాపాపీ! భగవంతుండున్నచో—నీపాపములకు పాపియశ్చైత్రము నలుపకపోడు. నీశిరస్సు సహస్రచ్ఛిన్నములు కాకపోదు—కటకటా! ఎంతదారుణము! ఎంతఘోరము! ఎంతదుష్కర్మము! ఎంతదురాచరణము! చూడ దుర్భరము! దుర్భరము!!

కాల—తులువా! నన్ను పాపాత్ముడనుచుంటివా? నీకిది మరణసన్నిపాతము! నిన్నింక బ్రదుకనీయను. నీలకంఠా!

(నీలకంఠుడు పివేళము)

కాల—సిద్ధముగ నుంటివిగాదా?

నీల—చిత్రము.

కాల—వీని గుడ్డుతీయుము.

నీల—(శాంతి కేతనుని గుడ్డుతీయుచుండును రక్తముకారును) (తెర)

000

చతుర్థాంకము.

ద్వితీయ విశ్రాంతికాలము.

2nd INTERVAL.

కాలకేతనము

పంచమాంకము.

1 స రంగము. — పురస్కారము.

ప్రవేశము — ఉదయోదిత్యుడును గంగాధరుడును.

గంగా — ఆర్యా! ఉదయోదిత్య మహీనాయకా? ఉదయోదిత్యులగు
మీరు సీతన్నయనుపేరునను — గంగాధరుడనగు నేను గంగన్న
యనుపేరునగు — గర్భశత్రుడగు కాలకేతనుని గొల్చుటకన్న
కష్టముగలదా? — అందును — నాకు భగవంతుడొసంగని గ్రుడ్డి
తనమును తమకు మూగతనమునా! ప్రార్థనము !

ఉని — ఇందులకు — రాజనీతి సమ్మతించుచున్నది. నీవు మనస్థితికి విచార
వివేకము, ఏమంటివేని —

సీ॥ అరసి యుగంధరునంత మేధానిని

సజ్జనముండే మదోన్మత్తమున

కావ్యసంత ఘోశాలి చచ్చిసయలు

దాగడే యొక్క మండిసమునందు

దుర్గదాసంతటి దుస్సభ్య యోధుడు

గాసిలి మన్న సన్యాసిగా

రామయమ్రో శాస్త్రసమారిణమునకై

యింటింట కోరి నాడింపలేడె

ధీయుతుండగు ఖడ్గనారాయణుండు
మానవంతుడయ్యును దా పఠాణిగాఁడె
ప్రభువులకు—రాజ్యతంత్ర) మవశ్యమాట
కష్టకార్యంబు నా కిదిగాదు—హితుఁడ!—

అదిసరిగాని—మృగేశునిమూలమున పాపండునిచేఁజిక్కిన రత్న
హారమును కాలకేతనునకు పట్టియిచ్చితిమిగదా! మనము మఱల మన
మూకాంధవేషములతో సరియైన సాక్ష్యమునిచ్చుటకై కాలకేతనుని
దరినుండవలదా?

గంగా—ఉండకున్న నెట్లు? కార్యము మఱియొకవిధమైన రూపము
దాల్చుదా?

ఉద—ఐన—నాలస్యమేల? పద!— (నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

2 వ రంగము—కాలకేతనుని మందిరము.

ప్రవేశము—(కాలకేతనుఁడు హారమును పరిశీలించుచుండును—స్రక్కన
మూగ, గ్రుడ్డి వేషములతో నీతన్న గంగన్న—దూరమున
పాపండుఁడు వినయముతో—)

గంగా—ప్రభూ! ఈహారమును—ఈతఁడు విక్రయమునకు దెచ్చినాఁడు.

ఇట్టివి ప్రభువులగు తమవంటివారికడ నుండఁదగినవి.

నీత—(దీనివెల ఎనిమిదిరూపాయలని మూకాభిసయము చేయును)

కాల—ఏమి? దీనివెల ఎనిమిదిరూపాయలా?—

నీత—ఆ—ఆ—(మూగకేకలు)

కాల—(పరిశీలించి) ఎక్కడిది? దీని నెవ్వఁడు తెచ్చెను?

నీత—(మూగసౌజ్ఞచే పాపండుని చూపును.)

కాల—ఈహారము రెండువేలవిలువగల్గినది. మామంగళది. నాయంతః
పురమునందలి రత్నహార మీదుష్టునిచేత నెట్లుపడెను? ఓరీ!
రాజద్రవ్యాపహరణము చేసితివా? చోరుడా!

పాపం—ప్రభూ! తమవద్దనిక నిజముదాపను. నేనిది దొంగిలించలేదు.
కాని.....

కాల—కానియేమి? నీకిదియెవ్వరై న బహుమానముగా నిచ్చిరా?

పాపం—బహుమానముకాదు. బాకీక్రింద నీయఁబడినది.

కాల—నాయంతఃపురమున నీకు బాకీపడినవారెవ్వరు? నిజముచెప్పుము.
అసత్యపరాయణా!

పాపం—నిజమే చెప్పుచున్నాను. అద్యంతము లాలకింపుడు. నేనొక
పేరందిన జూదరిని. ఒకనాడు మృగేశుండనుజూదరి నాకు వేయి
రూపాయ లోడిపోయినాడు. అధనమిప్పించెదనని నన్ను వెంటఁ
బెట్టుకొని మంగళాదేవి అంతఃపురమునకుఁ దీసికొనివచ్చి—
గుమ్మమున నన్నునిలువఁబెట్టి—తాను లోనికిఁబోయెను. అప్పు
డచ్చట నీలకంఠుడును—మంగళాదేవియు — ఏదో విషయ
మాలోచించుచుండిరి. మృగేశుండు నీలకంఠుని వేయిరూపాయ
లడిగెను. అందులకు నీలకంఠుడనమర్థుఁడుకాగా— మృగేశుం
డాతని నిందింపఁగా—మంగళాదేవి నాయప్పుతీరుటకై మృగే
శున కీరత్న హారము నిచ్చెను. మృగేశుండు నాకిచ్చెను.

కాల—(స్వగతము) నాభార్యయగు మంగళ—ఒకనీచ జీవనునకు—
జూదఁపు బాకీకొఱకై—ఈహారము నిచ్చెనా? ఎంత యవ
మానము! ఎంత హేయకార్యము! నీలకంఠునకును—మృగేశున
కును—ఇంతగొప్ప యాంతర్యముగలదా? కానీ చూచెదను.
(ప్రకాశము) ఓరీ! జూదరీ! నీవు మాయంతఃపురమున నిది
దొంగిలించితెచ్చి—నాతో నబద్ధము లాడెదవా? నిజముఁజెప్పు
కున్న—నేమిచేసెదనో చూఁడు.

పాపం—ప్రభూ! నేనెంత పాపండుడనైనను అన్యతాలాపినిగాను. మీరు నన్ను చంపినను సరియే! ఇదినాకు లభించిన వాస్తవ మింతే!—

కాల—సరి! నీ ఋణము తీరినదా?

పాపం—ఏమిటీరుటప్రభూ! ఎవరికడకుఁ గొనిపోయినను దొంగభామ్మని రాజద్రవ్యమని అనుమానించుచున్నారు. తుదకీ గ్రుడ్డివాఁడు ఎనిమిదిరూప్యముల నిచ్చెదనన్నాఁడు. చచ్చినవాని పెండ్లికి వచ్చినదే చాలునని కక్కురితిపడఁగా—ఈమూగవాఁడును గ్రుడ్డి వాడును మీకుపట్టి—యప్పగించినారు.

సీతా—(అది 8 రూపాయలకన్న సధికముగ ఖరీదుగలది కాదని మూగ పౌజతోఁ దెలుపును.)

కాల—(సవ్వచు సీపూరకుండుమని వారించి) ఓరీ! నీవీ సందర్భమున నిజమే చెప్పితివని మేము విశ్వసించినారము. నీవు సప్తపద సక్కఱలేదు. నీకు—వేయిరూపాయలను మేము మా ఖజానుండి యిప్పించెనము. అటు నిలువఁబడి యుండుము.

పాపం—ప్రభువువారికి పరిపూర్ణాయువు కలుగుఁగాక!—

కాల—నీలకంఠా! (హారమును దాచియుంచును)

నీల—(ప్రవేశించి) స్వామీ! ఏమి యాసతి?

కాల—(సవ్వచు) నీలకంఠా! చూడు; ఈ మూగవాఁడు, గ్రుడ్డి వాండు, ఈ జూదరులు, త్రాగుబోతులు, అన్యతాలావులు, కృతఘ్నులు—నాచుట్టునుఁజేరి దాసములకని, ధర్మములకని, నన్ను వ్రేపుకొని తినుచున్నారు. నాకు చేతనైనదేదో నేనిచ్చినను తృప్తిపడకున్నారు. నీవేమైన వీరిని సంతోషపెట్టగలవా?

నీల—ప్రభువువారు సమర్థులు. మావంటి బీదవారి కెక్కడనుండి వచ్చును.

కాల—ఏమి? ఇన్ని నాళ్ళనుండియు రాజసేవచేయుచుంటివే! ఏమియును గణించి యుంచుకొనలేదా?

నీల—తమ రైలుగని దాపరికము గలదా?

కాల—(వికటముగనవ్వి) బౌను—దాచుకొనుటకెక్కడిది? ఆగభాషి చెప్పినట్లు—ఒంటెనలె సారాయితిత్తులను కడుపులో నిలువచేసి కొనుటతోడనే—నీబ్రదుకు తెల్లవాలుచున్నది. పోనిమ్ము. ధనము లేకున్నమానె—ఏదైన రత్న హారముగలదేని ఈజూదరి కైన దానముచేయుము. ఊరక లేదన్న నూరక నదలిపోవుదురా? మనకు ఎప్పు డేజూదరితో నే పనియెందులకు గల్లునో!

నీల—జూదరులతో మనకేమిపని గల్లును?

కాల—(పెద్దగానవ్వి) ఓహో! నే నెఱుంగననుకొంటివా?—ఇదివరకు నాకేమి? నీకేమి?—ఎన్ని పనులో కల్గినవి. నీలకంఠా! నీకు రత్న హారములు దానమిచ్చుటలో—మంచి చాకచక్యముగలదు సుమా!—

నీల—నానద్ద రత్న హారములెక్కడివి?

కాల—నీనద్దనే యుండవలెననుమాటయేమి? నీసోదరి మంగళయుండ లేదా? నన్ను బుట్టలోబెట్టి స్త్రీలోలుడగు సధమునిజేసి సంపాదించిన జవాహిరీ అంతింతయున్నదా? తృణప్రాయముగ నొక రత్న హారము వినరి పారవేయలేదా? నీవెఱుగవా?

నీల—(ఎవర్నిండ్ల నాలుక కలుచుకొనును.)

కాల—(క్రోధముతో తలపంకించి వానిమొగము పరికించును)

నీల—ప్రభూ! తమరేమో నన్ను వృధావిమర్శ చేయుచున్నారు.

కాల—(పెద్దగా వెకలిసవ్వి నవ్వి—వీపుపైదట్టి) అబ్బే! అనుమాన పడితివా ఊరక పరిహాసమునకంటినిలే! నీలకంఠుడన్న రాజభక్తి మూలకందముగాదా! నాబహిఃప్రాణము—పోనిమ్ము. ఈ పాపండున కొక వేయిరూప్యములనీయ నొకు మనసగుచున్నది. ఖజానాలోనుండి యిచ్చిపంపెదవా?

నీల—(భయముతో) ఖజానాలో నిప్పుడు ధనములేదు ప్రభూ!

కాల—ఏమైనది?

నీల—ఏమో!

కాల—ఒకలక్షకుమీటి యుండవలెనే?—

నీల—నేనెఱుంగను. నిష్పథనాగారాధిపతి కొన్నివందలుమాత్రమే కల
వని చెప్పెను—

కాల—(అగ్రహము సణచుకొని) సరి. నీలకంఠా! ఈధనాగారాప
హర్తలుగూడ నెవ్వరో—నాకిదివఱకే తెలిసిపోయినది. త్వరలో
వారి నాశనమును స్థిరపరచినాను—నీవు జాగ్రత్తగ నుండుము.

నీల—(భీతిల్లి) ప్రభూ! నేనేమి చేసితిని?

కాల—(నవ్వి) కాదోయి వెట్టివాఁడా! ఈలోన మోసగాండ్లు మోస
గింతురు. “నీవు—జాగ్రత్తగనుండు” మంటిని. ఓరీ! పాపండా!
నీకు ప్రాణములతో వదలుటయే బహుమానము; పొమ్ము—
నీలకంఠా! నీవును పొమ్ము—గంగన్నా! నీతన్నా! తరువాతి
పిలిపించెదను. పొండు—

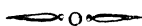
(అందఱును వివిధభావములతో నిష్క్రమింతురు.)

కాల—(నీల॥ వంకఁజూచి పట్టుకొటికి) తొందఱపడకు—తొందఱపడకు—
రాజద్రోహపిశాచమా! తొందఱపడకు—కాలకేతనుని కరవా
లము నీ రక్తమాంసములకై వేగిరసడుచున్నది. (హరిమంతీసి)
ఈ దుర్మార్గులకును దొంగ మృగేశునకును సంబంధమేమి?—
ఏమి యీ నిగూఢప్రయత్నము!—ఇది యంతయు కాలకేతన
పినాశ యత్నిమేనా?— మందభాగ్యు లొక్క- రొక్క-గుగి
వచ్చి—యీ మహాగ్రహాన్ని హోత్రమునఁగూలి మసియై పోవ
నున్నారా?.....సులోచనపై మంగళకుంఠల సవళిమాత్మ
ర్యమే ఇన్ని దురాచరణములకు హేతువై యుండును. మృగే
శునకును, పీరికిని అంతరంగిక సంబంధమే నిజముగ నున్నచో—
సులోచనా శాంతికేతనులపైఁ గల్పింపఁబడిన ప్రవాదము
లన్నియు నన్యత్రిములు. జంకు కొంకులేని మృగేశునిచేఁ జెప్పించి-
సిద్ధోఘులను నాచేఁ జూపించి యుందురు. ఇదియే నిశ్చయము.

ఖజానాలోని ధనమును సయిత మీ నీలకంఠ హతకుడే మృగే శుసకిచ్చి కారాగార విముక్తునిజేసి యుండును. అది గానలేక కారాగృహరిక్షకు నురిదీయించితిని. కానిమ్ము. ఈపాపము నాది కాదు. ఈ నీలకంఠ చండాలునిదే!.....నీలకంఠా! నీకంఠమును కాపాడుకొనుము. మంగళా! నీ యాయుష్కాలము తీరినది. తొండరిలేదు. సమయముచూచి నమ్మించి వీరిగొంతులు గోయనలె!—

(అనుబంధము 11.) (నిష్క్రమించును.)

(తెర.)

కి ప రంగము—నీలకంఠుని మందిరము.

ప్రవేశము—నీలకంఠుడు.

(అనుబంధము. 12.)

నీల—(స్వగతము) ఎట్టి రహస్యభేదనమైనదో—ఎటుగఁజాలనుగాని, నేను చేసినతంత్రమును మాత్రము—కాలకేతనుడు గ్రహించి నట్లు తోచుచున్నది. ఇతని కుటిలవాక్కులవలన ఏమిజరిగినదియు—ఏమిగ్రహించినదియు సయితము బోధపడకున్నది. ఒక నేళ నిజము గ్రహించియే మాటలాడెనో లేక రహస్యమును వెడలగ్రక్కించుట కట్లాడెనో తెలియుటలేదు. ఎటుపోయినను ప్రమాదమే వీరుచుండు మొగువఁగల్గి మెలంగవలసినదేకాని—నమ్మి ప్రవర్తింపరాదు. వీని యాస్థానమున నిక మంచికికాలము తీరినది. సులోచనా శాంతికేతనులను మారణముచేసిన నాటి నుండియు ఈ రాజనకు మతి స్థిరముగ నున్నట్లు తోచెను. వీని చేతులలో—నా కే క్షణమున చావుగలదో—ఈశ్వరేచ్ఛ..... జూదరిని నమ్మినందునఁగా—రహస్యభంగమునకు సంశయింపవలసినచ్చెను. ఈసంగతి మృగేశు నడుగవలెను.

(తెరలో యుద్ధకోలాహలధ్వని)

ఓహో! అప్పుడే తుములంబగుయుద్ధ మారంభించినది. వలదన్నును వినక కాలకేతనుడు మంగళాద్యవరోధ కాంతలనుగూడ సంగరమునకుఁ గొనివచ్చినాడు. ఈమేధావి సంకల్పమేమో! శాత్రువులగు చాళుక్యులు కాంతాజనము నవమానింపరుగదా!—
(తెరలో) హా! నాథా! కాలకేతన రాజేంద్రా! హా! సోదరా !

నీలకంఠా!—రక్షింపరండు.

(ఉలికిపడి) ఆ—ఏమి యీ విపరీతఘటనము? అనుకొన్నంత యును జరిగియుండునా? అది నాసోదరియగు మంగళ కంఠస్వరముకాదా?

(తెరలో) ప్రభూ! మంగళాదేవిగారిని శత్రువు లవమానపరచుచున్నారు. ఆలస్యము మహాప్రమాదకారణము.

(విని) ఓహో!—సందేహము నివృత్తి నందినది. సోదరీ! భీతిల్లకు—ఇదేవచ్చుచున్నాను— (వేగముగ నిష్క్రమించును.)

(తెర)

4 వ రంగము—యుద్ధభూమి, అంతట రణధ్వని.

ప్రవేశము—విఠచిక్కటాబడిన మంగళ.

(అనుబంధము. 13.)

మంగ—హా! మహారాజా! కాలకేతనా! కాలకేతనా! నీ సతీమణిని, నన్ను రక్షింపరమ్మ—

(తలపై దగిలిన గాయమునకు కట్టుగట్టుకొనిన కాలకేతనుడు-ప్రవేశము)
కాల—ఎవరిదీ యాకొందనము?—

మంగ—ఓరాజేంద్రా! ఇటుచూడుము. నేను నీ దేవేరిని మంగళను చాళుక్యరాజులచే నిట్లు కట్టబడియుంటిని. రక్షింపుము. రక్షింపుము.

కాల—(దగ్గఱకువచ్చి తేరిపారఁజూచి) ఓసీ! కుటిలాత్మురాలా! నీవఁజే? చాళుక్యరాజులు నిన్ను బంధించిరా! (వికటముగ నవ్వి) మంచి పని చేసిరి.

మంగ—అయ్యయ్యో! ఏమి యీ బహిరంగమగు పరాధవము నాకు రాజేంద్రా! నిన్ను నిమ్మియున్న నన్నిట్లుపేక్షచేయుట నీకుఁ దగునా? నా బంధనములనైన విప్పింపక—ఊరక నిలునఁబడి పరిహసింపఁదగునా?

కాల—ఏమే! అన్యతాలాపినీ! నీవు—నన్ను నమ్మియుంటివా? ఎఱుంగుదును. ఏమనుకొంటివో!—నే నెఱుంగకపోలేదు. నాయుండలి నీ సమ్మికయు, విశ్వాసమును, అంతయు నెఱుంగుదును. ఎఱిగియుండియే—ఎంటివా? మంగళా!—సర్వరహస్యములను కరతలామలకములనుగా నెఱిగియుండియే—నీ దురవస్థకు నవ్వచుంటిని. ఎంటివా?—

మంగ—నేను నీయందేమి యవిశ్వాసము చూపితిని! సులోచనవలె జారిణినైతినా?—శాంతి కేతనునివలె పితృద్రోహినైతినా?—

కాల—(మహాగ్రహముతో) హుం!—సులోచనా వినాశహేతు పిశాచినీ!—ఏమంటివే? సులోచన జారిణియా?—శాంతి కేతనుఁడు పితృద్రోహియా? ఛీ! కలుషమతీ!—ఎంతపనిచేసి యెఱుంగనట్లు మాటలాడుచుంటివే! పాపినీ!—కాల కేతనుని మొగమునకు మసి బూసి, వెట్టికోతినిజేసి, యాటలాడింత మనుకొంటివా?—మహా పతివ్రతపు—అమాయికపు—హంతకీ! దుష్టా! దురాశయా!

మంగ—నే నేమిచేసితినిని యట్లు దూషింతువు?—పతివని నిమ్మికోలిచి తినిగాని పగవాడవగుదువనుకొననైతిని. రక్షింతువనుకొని యాక్రందించితినిగాని—శిక్షించుతలంపున వచ్చితివనుకొననైతిని. ఛీ! నిన్ను నమ్మి—మానప్రాణములకుఁ బాపితిని.

కాల—హుం—చాలింపుము. చాలింపుము. నోరు కట్టుకొనుము.

(హారమును చూపి) ఇదియేమో చూచితివా?—

మంగ—(తెల తెలపోయి) అది నారత్న హారము! మీవద్దక్కడ
వచ్చెను!

కాల—ఎట్టువచ్చెనో యెఱుంగవా?—మృగేశుని మఱచితివా?

మంగ—మృగేశుఁ డెన్నఁడు?—

కాల—జూదరి—వాని జూదపుబ్బుణముఁ దీర్చుగోరి దీనిని లంచమిచ్చి
తివిగాదా పరోపకారపరాయణురాలవు—

మంగ—(స్వగతము) కటకటా! అన్నియు నీయనకు తెలిసిపోయినవి!
ఇక బొంకిన లాభములేదు. (ప్రకా॥) ఓమిపుము. రక్షింపుము.
పాపాత్మురాలనై సవతిమాత్సర్యమున, అబద్ధములూడించి నులో
చనను చంపించితిని.

కాల—చంపించితివా?—నీవేనా?—

మంగ—ఔను. ప్రభూ!—

కాల—ఓసీ! స్త్రీరూపభూతమా! కాలకేతనునే వంచించఁ గలిగితివా?
కాలకేతనుఁడనిన—కాలయముఁడని యెఱుంగవుగా!

మంగ—పాపాత్మురాలను; ప్రభూ! రక్షింపుము—

కాల—పాపాత్మురాలవు గావుననే నిన్నిరక్షింపను—చంపెదను.

మంగ—అయ్యయ్యా! అయ్యయ్యా! ఏదిగతి?

కాల—మరణమేగతి—చావుపాపిసీ!— (పొడుచును)

(నీలకంఠుఁడు తటాలునఁ బ్రవేశించి మంగిళా వధముంగని తలతిరుగ—
నిమ్మిమించును—అదిచూచి కాలకేతనుఁడు సవ్యచుండును.)

(తెర.)

నవరంగము—నీలకంఠుని మందిరము.

ప్రవేశము—సురాపానముచేయు నీలకంఠుడు.

నీల—(స్వగతము) ఏమైనది? ఏమైనది? అంతయు వినాశమైనది. నేను హతమైపోయితిని నాయూహలన్నియు—సంకల్పస్వప్నములై నవి. నా యదృష్టచక్రమిప్పుడు వెనుకకుఁ దిరుగుచున్నది. నా యధికారము—నాపరాక్రమము—నాస్వతంత్ర్యము—నాజయాభిలాష—నా తంత్రప్రయత్ని-నిరాలంబములై నవి... ఈకాలకేతనుడు ఎందులకై నను మారణతంత్ర మొక్కటియే ప్రయోగించుచున్నాడే!—హా! సోదరి! మంగళా! దుష్టకాలకేతన భూతమునకు నిన్నిచ్చి—వివాహముచేసి, యునురు నేను దీసికొంటినే! సులోచన మరణముతో—నీమార్గకంటకము నదలిపోయెనని అపరిమితానందము నందితివిగాని—నీకు రాసున్న దుర్మరణమును గుఱ్ఱింపలేకపోయితివిగదా! కటకటా! ఇంక నీవంటి సోదరి—నాకెందు లభించును! నా జీవితమిప్పు డేవంకజూచినను మహాంధకారబంధురమై తోచుచున్నది!—మనస్సు మిగుల కలఁతపడుచున్నది!—భూతావేశమైన చందమున శరీరమెల్ల మంటలు మండుచున్నది! అసహ్యము—మిగుల ససహ్యము—ఈప్రపంచకమంతయు మిగుల ససహ్యము!—కాలకేతన పిశాచము నన్ను వెంటడించి, చంపవచ్చునట్లున్నది. ఏవంకజూచినను భీభత్సితాండవంబగుచున్నది. (లేచి అటు నిటుఁ దిరుగుచు) ఇదియేమి పిశాచగృహము!—నరకలోక మింతకన్న—నానందప్రదముగ నుండునుగదా!—కాలకేతనా! ఓరీ! కాలకేతనా! నీపాపపరిపాలనమునకన్న—హిరణ్యకశ్యప రావణ కంసాదుల పరిపాలనము లానందకరములై యుండెనుగదా! (సారాయిత్రాగి) కై పు కష్టములను మఱపించునందురుగదా! ఇదియేమి?—ఎంతత్రాగినను కై పుచేయుటయేలేదు. ఇట్టి నా కీవీచార మింక తరుగుటయేమి?—ఇది తుదివిచారమే

కాబోలు. అబ్బా! భరింపజాల. భరింపజాల—కత్తితో పొడువఁ బడిన మా మంగళ యాకృందనధ్వని నాకు వినఁబడుచున్నది. ఆ మంగళ భయంకరాకారము నాకన్నులకుఁ గనఁబడుచున్నది. కన్నులు తెరువజాల!—(కన్నులుమూసి) అదిగో! అదిగో! సులోచన—చచ్చియు నాసోదరిని సాధింపవచ్చినది. పో—పో—సులోచనా పిశాచమా! నాదగ్గఱకురాకు; (కన్నులు తెరిచితి నిదానించి ఆకాశముం జూచి) ఆ—అదికారణము. ఇప్పుడు బోధపడినది. తల్లీ!—నీవు శాంతరూపిణివి. నిన్ను నాశనము చేయుటచేతనే—మా కీగతి గలిగినది! నాకీ కర్తవ్యమేమి?— ఏమియునులేదు. నాశనమైపోయితిని.

(తాగి కూలబడి తూగుచుండును)

(ఉ యాదిత్య గంగాధరులు, సీతన్న గంగన్న వేషములతో ప్రవేశము)

సీత—గంగాధరా! సులోచనాపిశాచమా యని ఇప్పుడు వినఁబడినకేక నీవు వింటివా?

గంగా—వింటిని. అది నీలకంఠుని వెట్టికేక!

సీత—సరి, వీడిప్పుడు త్రాగి మంచ్చికై పుమీఁడ నున్నాఁడు.

గంగా—మనలను గుఱ్ఱించునేమో—మీరు మూకాభినయము ననలం బింపుఁడు—నేను గ్రుడ్డితనము నటింతును.

సీత—వెట్టివాఁడా! వీ డిప్పు డేలోకమున నున్నాఁడో వీనికి తెలియు ననుకొంటివా? ఎట్లు తూలుచున్నాఁడో చూడు. వీనిచుట్టు నొక యామడదూరముదనుక సారాయికంపు కొట్టుచున్నది. ఆహా! మధుపానమహిమ!

సీ॥ వసఁ దిన్న చిల్కకై వడి ననందర్భపు

నూహల వదరించు నొక్కమాటు

కర్ణాదులనుమీఱఁ గనబడ్డదెల్ల న

న్యూలకు నిప్పించు నిన్ నొక్కమాటు

వెట్టిగాడిదను గావించి బూడిదలోన
 నూరక పొరలించు నొక్కమాటు
 చెల్లెనై నను కన్నతల్లి నై నను గూడ
 నూహఁగల్పించు వేటొక్కమాటు
 చెలఁగి బూతులు దిట్టించి చెప్పుదెబ్బ
 లొకనిచే దినిపించు; నింకొక్కమాటు
 ఊర కేడ్పించు నవ్వించు నొక్కమాటు
 మధురసంబెంత ఘనునైన నధముఁజేయు॥

౨౮

రమ్ము—వీనిని ప్రేరించుట కిది మంచినమయము. ఇది వీని యధః
 పతనమునకే వచ్చినది.

(ఇద్దఱునువచ్చి దగ్గఱఁగూరుచుందురు.)

నీల—(తలయెత్తకయే తూగుచు) నాశౌర్యము—నాపరాక్రమము—
 నాసహాయములేక—చిన్న మెత్తు భూమిగాని—చిల్లిగవ్వధనముగాని
 లేని కాలకేతనునకా యింతపోతరము! నాకు నిజముగ ఆగ్రహము
 వచ్చిననాడు—వీనిపనియేమి కావలసినది. కుటిలుఁడు కుతంత్ర
 పరాయణుఁడు—దుష్టుఁడు—దుర్మార్గుఁడు—ఎంతసాహస మెంత
 సాహసము!

నీత—(వీస్తుపై తట్టి) నీలకంఠా! ఏమో నీలో నీ వచుకొనుచుంటివే!

నీల—రా! వచ్చి కూరుచో! శివకుమారా! ఈ రెండవవాడెవఁడు?

నీత—అంత తెలివితేటలలో నున్నాడన్నమాట!

నీల—ఓస్! అప్పుడే చింకితాటాకులు కట్టచున్నావా? ఒక్కబుడ్డితో
 డనే యులటాయగుటకు—పనికిమాలిన పైత్యశరీరిననుకొంటివా?
 వీఁడు మన వీరనారాయణుఁడు—ఆపాటి గ్రహింపలేనా?

గంగా—ఓ! మంచి తెలివివోనుంటివి. కాకున్న నింతవేగిరముగ శివకుమా
 రుని—వీరనారాయణుని గుర్తింపఁగలవా?—

నీల—అ—అ—అద్దీమాట! నీబాడ్డుపొక్క!—నీ వసాధ్యుడవురా!

నీత—సరేగాని, నీలకంఠా! కాలకేతనుని పేరెత్తుచుంటి నది యేమి?

నీల—కాదురా! సారాయణా! ఈనీలకంఠుడు లేకున్న కాలకేతనునకు గతియున్నదటరా!

నీత—నిజముచెప్పితివి! నీసహాయముననేకదా—వాఁడెంతవాఁడయ్యెను. వాని కా కృతజ్ఞతయుండదా?

నీల—కృతజ్ఞతయా? ఉండుండు—(మరల సురారసముతోగి) కృతజ్ఞత గలవాఁడైన నాచెల్లెలిని చంపునా?

గంగా—ఔను. కాలకేతనుడు కృతఘ్నుడే!

నీల—ఇంకొక పెద్దరహస్యమున్నది నిజముగ నీలకంఠుడే వీనిని మోసముజేయ సంకల్పించెనా—కనిపెట్టగల గడుసుదనముక్కునికైన గలదటరా?

నీత—నీ పట్టుచేయవుగాని చేసిన నాటంకమేమిరా?

నీల—చేసితినియి వెట్టిపీచుగరాయణా! చేసితిని—నీవొక అభాజనుడవు—కాలకేతనుని గుడ్డివానినిచేసితిని. వానికన్నులకు గంఠలు గట్టితిని. పట్టపగలు కన్నమువేసితిని. కనిపెట్టగలిగినాడా? ఏమి మాటాడవు! కనిపెట్టగలిగినాడా? హేహేహేహేహేహేహేహేహేహే—
(వెకలిసవ్వు సవ్వును)

నీత—మొత్తముమీఁద నీ ప్రారకుండలేదనిన మాటయే! అసాధ్యుడవోయి నీలకంఠా!

నీల—హే! హే! హే! హే! అసాధ్యుడనని మెల్లగా ననుచుంటివా? ఓరీ! పారాయణా!..... హేహేహే!—కాదు—వీరాయణా!—కాదు; కాదు—సారాయణా!.....(విసుగుతో) ఊ—ఎవ్వఁడవోయొకఁడవు—నీవు.....నీవు మాటాడవేమి? నే నసాధ్యుడనేనా?

గంగా—పట్టియసాధ్యుడవు మాత్రమేనా? మహామహాసాధ్యుడవు.

నీల—అ—అద్దీమాట!—నీబాడ్డుపొక్క! నీవురా నామనస్సునకు నచ్చి నవాడవు.

నీత—నీ వసాధ్యుడనని వేతే చెప్పవలెనా? నీమాటలే సాక్ష్యములు.

నీల—(వెకలినవ్వు నవ్వి—వ్రేలుచూపి బెదరించి) హహహహ! అద్దీ! అద్దీ!! నీవు నన్ను పరిహాసముచేయుచుంటివి. ఏదో—కొంచెము చలనపదార్థము పుచ్చుకొంటినిలే!—

నీత—(సురారసము నందించును)

నీల—(త్రాగి మీసముతీ)ప్పుచు) హు—నుట్టిబుర్ర నీలకంఠుడంట! వాని బుర్ర చిదుకఁ గొట్టెదను.

గంగా—ఓ! తప్పక కొట్టవలసినదే! అప్పుడు పిలువు. నేనును సాయము నత్తును.

నీత—ఇంతకును నీవెట్లు కాలకేతనుని కన్నులకు గంతలు గట్టితివో చెప్ప లేదు.

నీల—నీ తెలివికాల! ఇంతేనా? నా శక్తి—నా పరాక్రమము—హుం— ఏమనుకొంటివి? మృగేశునిచే దొంగసాక్ష్యముచెప్పించి, కత్తిని వినరింపఁజేసి, శాంతికేతనుని సాంతముచేసి—సులోచనకు శుద్ధ మోక్షమిచ్చితిని. ఖజానాలోని లక్షరూపాయలు మృగేశున కీచ్చి—చెరనుండి విడుదలచేసితిని. కనిపెట్టెనా కాలకేతనుడు! హే! హే! హే!—

నీత—అబ్బా! ఈ పనులుచేసినది నీవేనా?—

గంగా—ఎంతయద్భుతము! నీలకంఠుడన్న నేమో యనుకొంటిని.

నీల—(నిషాచే తూలుచు) ఏమోయనుకొంటివా? ఏమో.....ఏమో యనగా సర్థమేమి? నీబుర్రకాయా? ఏమో యనుకొన్నాడంట! హేహేహే!

నీత—ఇదిగో! నీలకంఠా! ఇటుచూడు.

నీల—(మాటాడక తూలుచు)

నీత—నీలకంఠా! నీలకంఠా!

నీల—(మాటాడక చేయి విసరును)

సీత—నరే! ఐనది—ఇక పరుండుము.

నీల—(పరుండును.)

సీత—గంగాధరా! వీనినాశనమున కీనోటివట్టము చాలును. రమ్మ—
ఇది కాలకేతనున కెఱిగింతము.

గంగా—కాలకేతనుఁడు మనలను గుఱింపఁడుగదా!

సీత—నీవుగ్రుడ్డివాఁడవు; నేను మూగవాఁడను. అందఱుని విశ్వాసము
నకుఁ బాత్రులము. నీవుచూడగల్గినపుడును, నేను మాటాడఁ
గల్గినపుడునేకాని, ఈలోపల మనకాభీతిలేదు; రమ్మ పోదము—
(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

....000...

6వ రంగము—కాలకేతనుని మందిరము

ప్రవేశము—కాలకేతనుఁడు, మూగ, గ్రుడ్డివేషములతో ఉదయాది
త్యుఁడు, గంగాధరుఁడు.

కాల—గంగన్నా! ఇప్పుడు మీరు చెప్పినదంతయును నిజమా? ఆదుష్టుని
పిలిచి యడుగుదునా?

గంగా—అడుగవచ్చునుగాని, ఎంతయు క్తిగా నడిగి నిజముగ్రక్కింతురో!

కాల—అది నేనెఱుంగుదును.....సీతన్నా! నీలకంఠుని బిలుచుకొని
రమ్మ.

సీత—(నిష్క్రమించును.)

కాల—గంగన్నా! ఈకపటాత్ముని పంచనమున మతిచెడి యెంతభిష్టుఁ
డనై తినోయి!

సీ॥ ఆగభాషిని మించినట్టి భృత్యుఁడు నాకు

కలుగునే కోటిజన్మలకునై న

క్షీతిని సులోచనాసతివంటి సతి నాకు
 నమరునే జన్మాంతరమున నైన
 శాంతి కేతన సమానంత సద్గుణరాసి
 పాప్తించునే మతెప్పటికి నైన
 గడచిన యానందకరజీవనంబు నా

కింక లభించునే యెన్నడైన
 కాలకేతను నట్టి దుష్కర్మగండిక
 నేయుగంబుననేని జనింపగలడె?
 పోయె నాజీవనాటక పూర్వభాగ
 మింక నా కాలకేతనుం డిపుడు లేడు#

౨౯

(నీత# నీలకంఠుడు ప్రవేశము.)

నీల—ఏమి సెలవు?—ప్రభూ!

కాల—కూర్చుండుము. నీలకంఠా! నే నన్ని విధములఁ జెడిపోయితిని.
 తుద కిప్పుడు నిన్నాశ్రయింపవలయునని పిలిచితిని.

నీల—(స్వగ#) ఓహో! మొదటిమాటతోడనే గుండెలలో పెద్దత్రాఱు
 పడినది. ఈ యతివినయరోగ మితని నావహించినప్పుడెల్ల—
 నేదోయొక భీకరకృత్యము జరుగుచునేయుండును. నేడు నాప్రా
 ణములమీఁదికి వచ్చినది. సంజేహము లేదు.

కాల—ఏమి? మిత్రమా! నీలకంఠా! మాటాడవు? నీకు నాపై నాగ్ర
 హమువచ్చినదా? ఇట్లాగ్రహించినచో—నేను బ్రదుకఁగలనా?
 నీసహాయము లేకున్నచో నాకు చిన్నమెత్తు భూమిగాని చిల్లి,
 గవ్వ ధనముగాని కలదా? — నేను కన్నులు మూసికొని
 గుడ్డిపందవలెనుండఁగా—నన్ను ద్ధరించినది నీవుగాదా? ఇటు
 చూడు. అదిగో! అంత కోపముతోనున్నచో—నెల్లు బ్రదుకఁ
 గలనని చెప్పితినిగాదా? నాచేత నిప్పు డొక్కగవ్వయైనలేదు.
 ఖజానానుండి యెవ్వఁడో కుటీలాత్ముడు లక్షరూప్యముల నప

హరించెను—ఇక నాకేమిగతియున్నది? నీవేగతి. ఒకలక్షరూ
ప్యముల ధనము నిచ్చితివా బ్రదికెదను. నీమేలు మఱచిపోను;
వింటివా?

నీల—ప్రభూ! తమ రిట్లనుటతగునా? నే నంతపెద్దజేయఁదగినవాఁడనా?
నావద్ద లక్షరూప్యములున్న—నే నిట్లేల యుందును?

కాల—కాదు. అట్లనఁగూడదు. ఇట్టివిషమకాలమున నీవు రక్షింపకున్న
నాకు దిక్కెవ్వరున్నారు?—నిన్నునమ్మి కొడుకుగ్రుడ్లుదీయించి
చంపితిని. భార్యను చంపుకొంటిని. ఆగభాషిని చంపితిని. అనేక
సైనికులనుచంపి, ఆ కపాలములతో స్థూపములు గట్టించితిని,
నీవుగూడ న న్నన్యాయము చేయుదువా?

నీల—ప్రభూ! తమమాటలు నాకు విస్మయము గలుగఁజేయుచున్నవి.
నేనేమి? లక్షరూపాయల నీయఁగల్గుటేమి?—

కాల—ఆ—ఏమిమాటాడితివి? నాకు సహాయముచేయుట కిష్టములేదని
స్పష్టముగఁ జెప్పరాదా? నీవంత చేతగానివాఁడవా? నీవులేకున్న
నాకు చిన్నమెత్తుభూమిగాని, చిల్లిగవ్వంత ధనముగాని లేదు
గదా! ఎందులకు బొంకెదవు? ఒడ లెఱుంగవా?

నీల—ప్రభూ! నిర్దోషినగు నన్నిట్లు తర్జన భర్జనములుచేసిన నేనేమి
చెప్పఁగలను?

కాల—నీవు నిర్దోషివా? ఔను. నిర్దోషివే కావచ్చును. కావచ్చును.
నీ దోషాదోషములతో నాకు పనిలేదు. మృగేశున కిచ్చిన లక్ష
రూపాయలైనఁ దెచ్చియిచ్చెదవా?

నీల—నేనేమి యెఱుంగుదును?

కాల—పోనిమ్ము. ఆ లక్షరూపాయలతో—మిరిద్దఱును గలసి చెడ
తొగఁగా మిగిలిన ధనమైనఁ దెచ్చియిమ్ము. చాలును.

నీల—మహాప్రభూ! ఎందుల కీ నిష్కరములు?

కాల—(నీలకంఠుని గొంతుపిసుకుచు) రాజదోహపిశాచమా! ఏమిరా
పల్కుచుంటివి? నిజము చెప్పుము. నీగొంతు కోసెదను.

నీల—అయ్యయ్యో! మహారాజా! నన్ను చంపకుము.

కాల—చంపక వదలను. ప్రాణములపై నింక భ్రాంతి మానుము. నిన్న నేమి వదలితివో చెప్పుము. అన్యతము లాడిన నాలుకగోసెదను.

నీల—(స్వగ॥) హా! హా! తెగతాగి ఎవ్వనితోడనో నిన్న వదరినమాట లీతని చెవినిబడినవి. ఇక నిజము నొప్పుకొని కాళ్లఁబడకున్న చంపఁగలఁడు.

కాల—ఏమిరా మాటాడవు భూతమా!

నీల—మహారాజా! ఇంకేమిచెప్పుదును? నాపాపము నేటితో బ్రద్దలై నది. ఎంత కుటిలకర్ముడనై బ్రదికితివో తుదకు హర్యక్ష భీకర కరాళమునంబడి మరణింపనుంటిని.

కాల—నీ వగలమాట లింక నాకడసాగిరావు. నిజము నొప్పుకొనినంతనే రక్షింతునని తలంచితివికాబోలును. అందిన జుట్టును అందకున్న కాళ్లునా? నిన్నుఁ జంపినగాని నా యాగ్రహమునకు శాంతి లేదు. (చంపఁబోయి ఆకాశమునం జూచి) ఆకాశా! ఆకాశా! సులోచనా! రూపలీ! నన్ను వారించుచుంటిరా?—ఇంకమీఁద హత్యలు సేయవలదనుచుంటిరా? ఆగ్రహింపకుఁడు. మీయాజ్ఞ లకు విధేయుఁడను. (కత్తి పారవేయును.)

గంగా—మహారాజా! ఇదియేమి? ఉన్నత్రులై తిరా?

కాల—గంగన్నా! నామనస్సునకు ప్రచండాఘాతమైనది. నన్నేమియు బలుకరింపకుఁడు. ఓరీ నీలకంఠశునకమా! నేటికి బ్రదికితివి. సాయంత్రములోపల నా లక్షరూపాయలుతెచ్చి క్రక్కకున్న నీచావు తప్పదు. కాచుకొమ్ము. గంగన్నా! నీతన్నా! రఁడు—
(ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు.)

(అనుబంధము. 14.)

నీల—అకటా! నాకెంత పరాభవము! మృత్యులోక ముఖద్వారమునకు బోయి మఱివచ్చితినిగదా! ఎంతకాఠిన్యముంజూపి ఎన్నిదూషణములాడి, ఎట్టి నీచాపస్థకుఁ బాల్పరచె నీకాలకేతనుఁడు.

గీ॥ సోదరినిఁజంపె—నన్నిట్లు శుంఠఁజేసి;

పాదతాడితుఁజేసి చంపఁగదలంచె

కాలకేతననామకాకాలమృత్యు

గహ్వరంబునఁ బడితి నే గతులు గలవో!—

30

(నీత॥ గంగ॥ ధనపుమూటతో ప్రవేశము.)

గంగ—నీలకంఠా!

నీల—మిత్రులారా! నాగతి యిట్లయినది. చూచితిరిగదా!

నీత—ఎవ్వనితో నేమనిప్రేలితివో—నోటివట్టము ప్రాణగొడ్డమైనది.

నీల—(అశ్చర్యముతో) నీతన్నా! నీవు మాటలాడఁగలవా?

గంగ—అలాడఁడు మాటాడఁగలఁడు. నేను చూడఁగలను.

నీల—అట్లయిన వేషధారులైన మీరెవ్వరు?

నీత—నీవే గుఱ్ఱింపుము. (నిజరూపముల చాల్చురు)

నీల—ఆహాహా! ఏమియాశ్చర్య మేమియాశ్చర్యము? చాళుక్యవీరు
లగు ఉదయాదిత్య, గంగాధరులా? సుంతైన గుఱ్ఱింపఁజాలక
పోయితినే!

నీత—దానికేమిగాని, నీవీ కుటిలునినమ్మి యిట్లయితివిగదా! ఇప్పుడు
నీభావియత్న మేమి?

నీల—మహాత్ములారా! నాకింక మీపాదములే శరణ్యము. నన్ను
రక్షించి మీలోఁ జేర్చుకొనుఁడు. ఈయమధర్మరాజు కోటల
నుండి కాపాడుఁడు.

నీత—కాపాడుటకే వచ్చితిమి. కాని కాలకేతనుని కడనున్న పుడువలనే
కపటతంత్రములు నాకడ గూడ నల్లితివా కాలకేతనునివలె నీ ప్రా
ణములను వదలువాడఁగానని యెఱుంగుము.

నీల—మహాత్మా! ఇప్పటికైన ప్రాయశ్చిత్త మీబ్రదుకునకుఁజాలదా?

నీత—సరే! అట్లైన ఇదిగో లక్షరూప్యములు. వీనిని తొలుత కాలకేత
నున కిచ్చిరమ్ము. మేము వేషములు మార్చితిమి. వానియెదుటఁ

బడరాదు. మా రహస్యములను వానికిఁజెప్పి ఇప్పుడే మోసమున
కొడిగట్టితివా-ఇదిగో చూడు— (తుపాకిచూపును)

నీల—మీ కాసందేహ మక్కఱలేదు. క్షణములోవచ్చి కలసికొందును.
(నిష్క్రమించును)

(తెర)

పంచమాంకము.

కాలకేతనము

షష్ఠాంకము.

1 వ రంగము—అరణ్యమార్గము.

ప్రవేశము—మృగేశుడు; మణికుండల.

మణి—అయ్యా! నా పతికేమో యాపదగలిగెనని నన్నిందుఁ గొనివచ్చి
తివి. ఎక్కడనున్నారు నాపతి యుదయాదిత్యమహారాజు?

మృగే—నీ పతియేనా! చూపెదనురమ్ము. మఱికొంత యరణ్యమార్గ
మునకు రమ్ము చూపెదను.

మణి—నేను రాను. నీప్రవర్తనము నాకు సందేహాస్పదముగ నున్నది.
నీవెవ్వఁడవు.

మృగే—నేనా? మృగేశుఁడను.

మణి—అనఁగా—నాకర్థముకాలేదు.

మృగే—హహహహ! మృగేశునిపేరు నీవు విసలేదా? మూఁడులోక
ములు మృగేశునిపేరు విన్న గడగడలాడిపోవునే! విసలేదా?

మణి—నీవు హంతకుఁడవా? జారుఁడవా? చోరుఁడవా?—

మృగే—ఏదియనుకొన్న సదియే; కాని—ప్రస్తుతపరిస్థితి ననుసరించి
నేను—చోరుఁడను మాత్రమే!—

మణి—ఓరీ! కుటిలవర్తనా! నన్నేమనుకొంటివి? మోసగించి యాపుని
వలె నమ్మించి యరణ్యమునకుఁ గొనివచ్చి—అక్కడ మము సేయ
నెంచితివా?—

మృగే—నావద్ద నీవిన్ని మాటలు చదువవద్దు. తెలిసినదా? నా కీడిన
మున త్రాగుటకుగాని—జూదమునకుగాని—ధనముదొరుక
లేదు. దొంగిలించుటకు వచ్చితిని. మితిమీరి మాటలాడితివా
నీ చావుగూడ నిశ్చయమే యగును.

మణి—ఛీ! దురాత్మా! నన్ను నీవు తాకఁగలవా? చూడుము ఇదే
కటారి. సమీపించిన చావగలవు. (కత్తిజూపును)

మృగే—ఏమేమీ? నన్ను చంపుటకై కత్తిఁదెచ్చితివా? ఆడుదానిచేతి
కత్తినిఁజూచి యడలుదునా? అంత పాపకాలమా?—

మణి—రాకు; దగ్గఱకురాకు. చెడెదవు. నీమరణము సమీపించినది.
జాగ్రత్త!

మృగే—(తటాలున కత్తిని లాగుకొని) ఛీ! తులువా! ఇప్పుడేమిచేసె
దనో చేయుము. నీమెడలోని యాభరణములను బలసంతముగఁ
ద్రెంచుకొని పోయెదను.

(త్రొంచుచున్నాడు.)

మణి—హా! దైవమా! రక్షింపుము—

(గంగాధరుఁడు ప్రవేశించి తుపాకీప్రేల్పును. మృగేశుఁడుపారిపోవును.)

గంగా—ఓరోరి మానినీమానభంగమహాపాతకవర్తి!—

చ॥ నిలుమిఁక నెందుబోయెదవు? నీచుఁడ! కాలము దీరె నీకు; గా
ల్కొలదినిఁ బారఁజూచెదవె? ఘోరశరాహతి నిన్నుఁగూల్చి యీ
లలనను మాతృసన్నిభను లాగి—బలాత్కృతి సల్పినట్టి—నీ
కలుషఫలంబు నీతలనుఁ గట్టకమానను మానవాధవా!— 30

(వెంబడించును.)

మణి—(స్వగతము) కటకటా! ఎంత ప్రమాదము గలుగవలసినది.
లమాత్యగంగాధరులు సమయమునకురాకున్న నెంతవని జరిగి
యుండును! తెలివిమాలి యీనీచుని వెంబడించినచ్చితినే! మహా
రాజిందులకేమనుకొనునో!

గంగా—(ప్రవేశము.) అమ్మా! మణికుండలాదేవీ! వాడు నాచేతికి దొరుకకుండ లేడిసిల్లవలె పారిపోయెను. మీ రిందేలవచ్చితిరి?

మణి—మహారాజు ప్రాణానన్మస్థితియందున్నవా రనియు నన్ను చూడఁ గోరినారనియు—నమ్మబల్కి వీడు నన్నిందుఁదెచ్చెను.

గంగా—భగవదనుగ్రహమున నిప్పటికి ప్రమాదముగలుగలేదు. ఇంటికి రండు— (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు॥)

(తెర)

2 వ రంగము—శ్మశానవాటిక.

ప్రవేశము—మృగేశుడు (గాయముతో)

మృగే—(స్వగతము) హా! హా! ఇదియేమి భయంకరము! మహాపతి ప్రతయును ఉదయాదిత్యకళత్రమునునగు మణికుండల కంఠహారముండైంపఁగా నందలి ముత్యములు వృశ్చికములవలె నన్నుఁ గఱచుచున్నవి. తగిలిన గాయఁపు విచారమట్లుండఁగా—చేసిన దుష్కార్యమున కధికవిచారము గల్గుచున్నది. తుదకు నేను—భీకరమైన శ్మశానప్రాంతమునకే వచ్చితినే!—ఎంత భీభత్సముగ నున్నది! అంధకారమైనందున దిశలు సయితము తెలియుటలేదు! నేనిప్పు డెక్కడకు బోఁగలను! కొరవిదయ్యములుకాబోలును భీకరముగ తాండవముసేయుచున్నవి. ఆకాశము మేఘాచ్ఛన్నమై—వర్షధారాపాతముసయిత మారంభించినది. ఇచ్చట నేదో వృక్షమువలె నున్నది. దీని నీడయగుదు విశ్రమించెదఁగాక!

(కూర్చుండగా భూతసందర్శనమగును)

మృగే—ఓభూతరాజా! నన్ను చంపకుము. చంపకుము. నేను పాపాత్ముఁడనే! కాని, నీయందుమాత్రము నిరపరాధిని. రక్షింపుము.

భూత—పుత్రకా! భీతి నందకుము. నేను నీకపకారముసేయుటకురా లేదు.

మృగే—భూతమా! నేను నీకు పుత్రుడ నెట్లగుదును?

భూత—చిన్ననాడ యిల్లువదలి తుంటరినై —దేశములుదిరుగ నారంభించి త్రాగుబోతునై —జూదరినై —జారుడనై —చోరుడనై యున్న నీకు నీతండ్రి జ్ఞప్తిరాఁడు నిజమే; నేను నీతండ్రినైన రూపచందును. నీసోదరియగు రూపలిని దుర్మార్గుడగు కాలకేతనుడు సిలువపై నురిదీసెను. అనాధులమై మేమిరువురమును గతిలేని మృతిఁగొంచితిమి. మా మనఃక్షోభమునకు ప్రతీకారము నల్పినవారు లేరు. మా దుఃఖము నాలకించినవారులేరు. రక్తముఁ గ్రక్కుచు నేనీప్రదేశమునందే మరణించితిని. అల్లదే మనరూపలి చర్మాస్తిక లాసిలువపై నిప్పటికిని వ్రేలాడుచున్న వి చూడుము. అకాలమరణమునొందినవాడనగుట నేనిందు పిశాచమునై తిరుగుచుంటిని. నీసోదరి యొకపెనుభూతమై కాలకేతనుని నాశనమును కాఁక్షించుచు, వానిని వెంటాడుచున్నది. నీవు చాళుక్య నాయకుడగు ఉదయాదిత్యుని యనుగ్రహమునొంది యాతని సహాయమున కాలకేతనుని చంపితివేని మా కీపిశాచరూపములు తొలఁగును పొమ్ము. పొమ్ము. (అదృశ్యమగును)

మృగే—మహాభయంకరము; మహాభయంకరము. నాశరీరము కంపించుచున్నది. నాప్రాణము రివ్విన నెగసిపోవుచున్నది. నాతండ్రియు నాసోదరియు పిశాచములై తిరుగుచుండిరా? కాలకేతన చండాలుఁడిట్లు నాకుటుంబనాశము చేసినాఁడా? నేను వ్యర్థుడనై పోయితివా? ఓరీ! కాలకేతనా! నీ కాలమిక సమీపించినది. నీవింక బ్రదుకవు. (నిష్క్రమించును.)

(తెర)

3 వ రంగము—ఉదయాదిత్యుని నిలయము.

ప్రవేశము—ఉదయాదిత్యుడు, నీలకంఠుడు.

ఉద—నీలకంఠా!

గీ॥ కాలకేతనుని యదృష్టకర్మబలిమి
చెల్లె నిన్ని నాల్గతని చేతలెల్ల;
నింక విధితారుమారౌటయే నిజంబు
కర్మమింకనైన బ్రద్దలుగాకపోదు.

3౨

నీల—ఉదయాదిత్య మహారాజా! కాలకేతనుని సైన్యములతోపాటుగా రాష్ట్రీయజనమఖిలంబును మనపక్షమైనట్లనంద కోలాహలము చేయుచున్నారు. మనమింక జై త్రయాత్రాసముద్యోగము సేయ వచ్చును.

ఉద—గంగాధరామాత్యుడు కానరాడే?

నీల—ఎవ్వడోయొకడు మనవంకకు వచ్చుచున్నాడు.

(మృగేశుడు ప్రవేశము.)

మృగే—ఉదయాదిత్య మహారాజా! నా కథ యమిమ్ము. నన్ను నాపితృ
ణముం దీర్చుకొనిమ్ము. (పాదములపై బడును.)

ఉద—ఓయార్తుడా! లెమ్ము—నీ వెవ్వడవు?

మృగే—అయ్యా! నేను మృగేశుడనువాడను. కాలకేతనునిపై:
గ్రోధము పెంపున వానిని సంహరింప నీసహాయముం గోరివచ్చి
తిని. నా చేతి కొక కరవాలము నిమ్ము. ఆలసింపకుము.

ఉద—ఓ యాగంతుకుడా! ఇదిగో కరవాలము గై కొనుము. (ఇచ్చును.)

మృగే—(గై కొని) ధన్యుడను రాజేంద్రా! ధన్యుడను.

నీల—(నవ్వు) ఈదొంగ నాశతునిజంపవచ్చుట నాకానందకరమే కాని
వీడు—వీరికడ నారహస్యములను వెల్లడింపడుగదా!

(గంగాధరుడు ప్రవేశము.)

గంగా—ప్రభూ! వందనములు. నేడొకప్రమాదము.....(మృగేశు నిజూచి) ఏమిది? ఈచోరుడు మరల నేదోహమైనర్ప నిందు వచ్చెను?

ఉద—వీడొనర్చిన దోహమేమి?

గంగా—సామాన్యద్రోహమా? తమయధాంగియగు మణికుండలాదేవిని వీడు పరాభవింప నమకట్టగా—సమయమునకు నేనట కరిగి— తుపాకితోగొట్టగా పలాయితుడై మఱల నేదోతంత్రముం బన్ని యిందువచ్చెను.

ఉద—ఓరీ! దుష్టా! ఏమిరా నీచమైనపనికి సాహసించితివి!

మృగే—అయ్యా! ఓమింపుడు. దేవిగారి నెఱుంగక ధనాశచే.....

గంగా—ఇంకను నిన్ను ఓమింపవలయునటరా! పాపాత్ముడా! నీవంటి లోకద్రోహి జీవించియుండరాదు. మరణింపుము.

(పాడుచును)

మృగే—(కిందఁబడి కొట్టుకొనుచు) హా! హా!!—ఉదయాదిత్యా!— ఎంతపనిచేయించితివి?—నన్ను నమ్మియుండిన నీకెంతసహాయము జరిగియుండెడిది!—ఓరీ! నీలకంఠా! సమీపమునందుండియు వారింపలేకపోయితివా?

నీల—ప్రమాదకరుడవైన చోరుడవు నీవు! నీకిట్టిగతి యవశ్యము జరుగదగినదే.

మృగే—ఏమంటివిరా కృతఘ్నుడా!—నా కెట్టిగతియో నీకు సయిత మట్టి గతియే కలుగఁదగినదిగాదా! మనము తోడుదొంగలము. మఱచితివా!

నీల—ఛీ! వదరకు; అన్యతాలాపీ! నీమాటల నెవ్వరు నమ్మెదరు?

మృగే—(కోపముతో) నాయెదుటనేనా నీ సాహసము! నీమూలమున గాదా నేను పాపముచేసితిని. నీమాటవిని యడ్డమైన యన్యతము లాడి సులోచనా శాంతికేతనులఁ జంపించితి. పాపాత్ముడా!

సీల—నాలోజేరి కాలకేతనుని వంచించిన నీవు కాలకేతనునిలోజేరి మమ్ము వంచించకుండువా? నీకిట్టి మరణమే సరి.

మృగే—ఓరి! రాజదోహి! ఈ మహారాజు జ్ఞానహీనుడై నిన్ను జేర్చెనుగాని కాలకేతనుని మోసగించిన నిన్ను నమ్మవచ్చునా? విషసర్పమా! నీకుమాత్ర మింతకన్న హీనమరణము గల్గు కుండునా?

సీల—నాకేల హీనమరణము గల్గుచురా?

మృగే—ఏలకల్లునా? ఏలకల్లునా? పావీ! పొడువబడినను మొండి మృగేశుండు శత్రుత్వముతీరక చావడు. నాయందింత కృతజ్ఞత గల నిన్ను నేనే చంపెదను. (పొడుచును)

సీల—(కొట్టుకొనుచు) హా! హా!! అనుకొన్నంతయైనది. నా కుటిలాత్మ నాకెట్లు ప్రబోధించెనో యట్లేజరిగినది. నాపాపములు నాతలనుఁ గట్టికుడిసెవి. మృగేశా! ధన్యుడవు. పుణ్యాత్ముడవు. నన్నుఁ జంపి—నాపాప జీవితము సంతముచేసి భూభారమును తగ్గించితివి. ఉదయాదిత్యా! నీకు వందనము. నాగతి యిట్లయినది..... ఓప్పిపంచజనులారా! నావలె కుటిలవ ర్తనులై యున్నవా రందఱు కిదియేగతి. ప్రాణములు నిలచునట్లులేదు. హా! పరమేశ్వరా!... (మరణించును.)

ఉద—గంగాధరా! ఏమి యీవిపరీత సంఘటనము?

గీ॥ ఇరువురు—సమానవంచకులే యయినను
వీర లనోన్యమును నీల్గినార లిచట;
కట్టికుడిపె వారల పాపకర్మవారి
నింక వీరికై వగచుట కేమిగలదు?

33

గంగా—ఈమృగేశుండింకను కొట్టుకొనుచున్నాడు.

మృగే—ఉదయాదిత్యా! ఉదయాదిత్యా! పవిత్రుండవగు నీజీవితమున నిర్దోషిగను నన్ను చంపిన పాతక మొక్కటి గలిగెను. ఐనను విచా

రములేదు. మొదటినుండియు నేను దుర్మార్గుడను. నా మరణమున కింతకన్న సభిక్తస్థితిగల్గదు—రూపలీ రూపచందులు నా సోదరియు జనకుడును నగుదురు. వారు హీనగతిని మృతినంది పిశాచములై కాలకేతనమరణమున కెదురుచూచు చున్నారు. నాతండ్రి భూతాకృతిని నాకుఁగాన్పించి నిన్ను శరణువేడి నీసహాయమున కాలకేతనుఁ జంపుమని యానతిచ్చుటచే వచ్చితిని. కాని దైవము వేటుగాఁదలంచెను. కానిమ్ము. విచారములేదు. నీవైన కాలకేతనుఁజంపి మాకుటుంబమునకు మనశ్శాంతి గల్గింపుము.

ఉద—మృగేశా! నీయుద్దేశము నెఱుంగక నిన్ను మా గంగాధరుఁడు చంపెను. నన్ను తుమింపుము.

మృగే—పాపినగు నన్ను నీవంతమాటనఁగూడదు. కాలకేతనుఁ జంపెదనని నాకు వాగ్దానము చేయుము.

ఉద—భగవంతుడే వాని నాశనమును సంకల్పించియున్నాఁడు.

మృగే—అట్లయిన నీకు జయమగును. నమస్కారము. నాకుసెలవు. మరణించుచున్నాను— నారాయణ—నారాయణ—నారాయణ—(మరణించును)

(తెర.)

ష ష్టాంకము.

కాలకేతనము

సప్తమాంకము.

1వ రంగము — కాలకేతనుని చిత్రశాల.

ప్రవేశము — చిత్రలేఖనముచేయు కాలకేతనుడు.

కాల — ఆ॥ చిత్రలేఖకునకు జీవప్రదాన సా
సార్థ్యమొసంగియున్న మహిని తనకు
పేరుమాయునంచు నోరుపులేమి క
స్మరచుకొనియె నెట్టిబ్రహ్మతాను॥

3౪

కాకయుండిన యుక్తాయుక్త విచారణజ్ఞాన శూన్యఁడనై — చే
జేతులఁ జంపుకొనిన నాసులోచనానతిని నేను మఱల సృజించుకొనక
యుందునా? ప్రాణనాయికా! సులోచనా! కన్నులతోఁ జూచుకొంటివి;
మధుర మంజులాలాధరాగ్రమునుండి — మందహాస సుధాతుషారములం
జలుకుచుంటివి; మాటాడవేల? చలింపవేల? — మందభాగ్యుఁడనై న నన్ను
దయఁజూడవేల? — నేను నీయందు ద్రోహముఁజేసిన చండాలుఁడనే
యగుదునుకాక! నీవు మహాపతివ్రతవుగదా! సతీ! నీకీ యాగ్రహము
తగునా? — ఈపాపాణమూర్తియందు ప్రేమబీజములనుజల్లి — ఈ యచే
తన కాలకేతన విగ్రహమునందు చైతన్యమును గల్పించిన — దివ్యశక్తివి
నీవుగాదా? — ఎంతని నన్ను బ్రతిమాలుకొందును? — ఒక్కముద్దిమ్ము.
నాయలమటవాపుము. ఆహోరాత్రములు నిన్నుఁజంపిన మహాకలుష
తాపమువలననే — తీరిని యారాటమునఁ గొట్టుకొనుచుంటినినుమా!

నాశక్తి—నీతోడనే యంతర్నితమైపోయినది. నాశౌర్యము—నావిజ్ఞానము—నావివేచనము—నీజీవములతోడనే యెగసిపోయినవి. కాలకేతన జీవనాంతరాశమునందిప్పుడు కారుమబ్బులు గ్రమ్మి—గంభీరముగ గర్జించుచున్నవి.

సీ॥ ఎగసి ముద్దాడిన నేమందునోయని

యధరాగ్రము నొకింత యంటినావు

బిగిగొంగిలించిన పగనెంతునోయని

ముంజేత నాయొడల్ ముట్టినావు

ఏమాటఁబల్కిన నేమితలంతునో

యని నోరుమెదలింప నడలినావు

కనుసన్న నాయానఁ గనిపెట్టి నాకిష్ట

రీతులతో నుచరించినావు

బాంకి యెఱుంగవు పరిహాసములకునైన

నట్టి నాభాగ్యలక్ష్మీనై నట్టి నిన్ను

చేతులారఁగఁ జంపిన పాతకుండ

నింక ననియింప నన్ను శపింపవేమి?

3౫

ఏమి నావెట్టి? ఈశ్వరీవ ప్రతిమతోడనా నేను సుభాషించుచున్నాను?—ఓరీ! కాలకేతనా! నీమానసి కావస్థ తుదకింత నీచమైనదా?

గీ॥ కల్పతరువును ముండ్ల ఊంకగ భ్రమించి

నాశనముఁజేసి తుదకు ధలాశనొంది

మూలములఁజేర్చి శిరమును మోదుకొన్న

యధమునకు నీవు దక్కుదువా లతొంగి!

3౬

ఆశాపరిపూర్ణమైన ప్రాణికి జీవనపరిపూర్ణిగాడ గల్లునందురే! నాప్రాణము లింక నేలపోలేదు? కాదు—కాదు—నాకింకను ఆశాపరిపూర్ణికాలేదు. నా సులోచన నన్నుగ్రహించుటకు—చిత్రపటాంతర్గతమై పచ్చియున్నది. ఈదేవతాస్వరూపిణికి జీవముబ్రసాదించు మహాత్ములు

సిద్ధించుదనుక—ఘోరతపం బాచరింతును. ఎట్లు సాధ్యముగాదో చూచెదఁ
గాక!—

సీ॥ ప్రార్థింతు నొకసారి వరమునీంద్రులనైన
తరుణికి జీవప్రదానమీయ
వెఱపింతు నొకసారి విధి నై నఁగాని యీ
కమలలోచనకుఁ బ్రాణములనీయ
జపియింతు నొకసారి సదయయై యీకాంత
యననిపై నవతారమందుకొఱకు
బలియిత్తు నొకసారి ప్రాణపంచకమైన
పటము పై తస్యత వడయకొఱకు
దిక్కు లడలఁగ విలపింతు నొక్కసారి
ప్రకృతికాంతకు సత్కృపవచ్చుకొఱకు;
శిరమయిన విశ్వయత్నంబు సేయువాఁడ;
యెటులయిన సులోచన లభియించుకొఱకు॥—

32

అట్లయిన సత్వరముగ—నీ సుందరవిగ్రహమునకు నర్ణములువేసి
పరిపూరిచేసికొందును. (పటమునటనుంచి-రంగులు కలుపుచుండును.)
(ఒక బాలుఁడు—బంతియాడుచు ప్రవేశించి రంగును పటము పైఁదన్నును
భయముతో—నిలువబడును.)

కాల—(చూచి ఆగ్రహముతో) ఆ! ఏమిది? నాబహిఃప్రాణమగు
సులోచన పాదతాడిత యగుచున్నదే!—నివ్వఁడవురా? తుంటరి
బాలకా! నాజీవనమగు సులోచనావిగ్రహము నిట్లు మలినముఁ
జేసితివి! కాలకేతనుని యాగ్రహగ్నింబడఁ గాఁక్షించితివా!
మందమతీ! చూడుము. నిన్నేమి చేయుదునో.

(కత్తి నెత్తును.)

బాలు—(వణకుచు) అయ్యా! పొరబడితిని. పొరబడితిని. బంతియా
డుచు పరాకున తన్నితిని. ఆగ్రహింపకుము.

కాల—ఏమేమీ! పరాకుపడితివా?—దుష్టుడా! కాదు; కాదు—ఇది
 కేవలము కుటిలతంత్రము—కాలకేతనుని యాయువుం దీయలేక
 వానిప్రాణములు సులోచనయందున్నవనియు, సులోచనావిగ్రహ
 వినాశమునుపీక్షించి యోర్వలేక గుండెలుపగిలి నేను మరణిం
 తుననియుఁ దలంచి—నాజీవమారణము నపేక్షించిన శాత్రవులు
 నిన్నిందుఁ బంపియుందురు—ఛీ! కుటిలుడా! నీవు బాలుడవని
 క్షమింతు ననుకొనకుము. ఈకాలకేతనుఁడు దయాశూన్యుఁడు.
 ఈపాపాణహృదయుఁడు తన యభీష్టమున కంతరాయమగు నధ
 ములపాలిటి యకాలమృత్యుదేవుడని యెఱుంగుము—

నీ॥ నిఘోర మంగళా నీలకంఠ కుతంత్ర
 వచనంబులకు జ్వలింఁచెకొంత;
 చెలఱేగి యాగభాషీ సులోచనల న
 ధింప దావాగ్నులఁ దేల్చెకొంత;
 శాంతికేతనుని భీషణముగా గ్రుడ్లు దీ
 యుటచేత సలసల నుడికె కొంత;
 దుర్వైరికృత మహాఖర్వ మాయాబల
 ప్రేరణంబులను ఘూర్ణిలెకొంత;
 ఈపటంబున శాంతివహించె నిప్పు
 డట్టి మద్గర్భగత బడబాసలంబు
 ప్రళయకాలాగ్నిహోత్రమై ప్రజ్వరిల్లె
 నిన్ను జంపకయున్న శాంతింపఁబోదు॥

3౮

(బాలునిఁ బొడుచును)

బాలు—(క్రిందఁబడి దొరలుచు) హా! నిర్దోషినిచంపిన పాపము నిన్ను
 కట్టికుడుపకపోదురా—కాలకేతన రాక్షసా! (మరణించును.)
 కాల—(కత్తిపారవేసి భీతిల్లి) ఆ—ఎంతభయంకరము! ఈబాలుని
 యాకృందనము నాచెవులకు కాలయముని కేకనలె భీకరముగా

వినుబడుచున్నది. వీనిమాటలకు నాగుండెలు దడదడఁగొట్టు
కొనుచున్నవి. శిరస్సు భారమై గిట్టునఁ దిరిగిపోవుచున్నది.
భూమ్యాకాశములు కంపించిపోవుచున్నవి. పాపప్రకంపన దావా
నలజ్జల లాభీలములై నాశరీరమునందలి రోమరోమకూపముల
నుండి పై కుబికి ఆపాదమస్తకముం గాల్చివేయుచున్నవి. హా!
హా!!—అంధకారము—ప్రకృతియంతయు భీభత్సము—భీక
రము—అంధకారమధ్యమునం దాయగ్నిగోళములేమి? కావు—
కావు—అవి యగ్నిగోళములుగావు. భీకరమగు నొక్క మహా
భూతము గ్రుడ్లులుముచు న్నాపైకిఁ గబళింపవచ్చుచున్నది. దాని
దీర్ఘజిహ్వగ్రము నాపాలిటి కాలపాశమై—కంఠనాళములను
బిగించివేయుచున్నది. ఇది రూపలీమహాపిశాచాకారము.....
ఈపిశాచరూపము—రక్తపంకిలమగు నీప్రధ్వ—ఈ నిర్దోషబాలక
మృతకళేబరము—చూచుటకు నాకు దుర్భరములై యున్నవి.
కన్నులోర్వఁజాలవు—ఏమిసేయుదును? అమాయకుఁడగు బాల
కుఁడు హతుఁడై పోయె! నిర్దోషియగు బాలకుఁడు నీచకాలకేత
నునిచే నిహతుఁడై పోయె! ఈపాపమింక నన్నెట్లు తొలఁగును?—
నాకన్నులను కాలుచున్న యిసుపశలాకలచేఁగాల్చి నా నాలుకను
నిశితాస్త్రములచేఁ జీల్చి నాపాడుశరీరమును సహస్రచ్ఛిన్న
ములుజేసి యందు తీవ్రమై మండుకారముం గూరి—చూచి
యానందింపఁగల పుణ్యాత్ములులేరా? ఆహా! ఎంతమందబుద్ధిని!
ఇన్ని పనులుచేయుట కీకాలకేతనరాక్షసుఁడు తగునుగాక మఱి
యొకరిచేత నగునా?

గీ॥ కన్నుగలవారు కడుపారఁగన్నవారు;

కరుణగలవారు కన్నీరుగార్చువారు;

నిండియుండిన ధారుణీమండలమున;

దనుజుడై పుట్టె; కాలకేతనుఁ డొకండె॥—

బాలకా! బాలకా! నిర్దోషివగు నో బాలకా! తెఱచిన కన్నులు
 తెఱచినటులేయుండ ఆపాదమస్తకము రక్తప్రవాహము వెల్లునయై
 ముంచివేయుచుండ మరణించితివా! ఆహాహా! విధి స్రభావము!—ఎంతటి
 దండుగిల కడుపున నీవెక్కడ జన్మించితివో—నాపాలబడి హతజీవి
 నైతివా! పట్టుమని పదియేండ్లైన నిండని నీకు—నే నకాలయముండనై
 తినా!—నీవు బ్రదికియుండిన నొత్త మేధానిధివగుదువో—ఎంత రాజ్య
 తంత్రజ్ఞుడవౌదువో—ఎంతటి కవిశిరోమణివగుదువో—ఎంతటి భక్త
 శిఖామణివగుదువో—ఎంతటి సార్వభౌముడవగుదువో—నిన్నుజూపి
 నీనుదుట బ్రహ్మవ్రాసిన నీజీవనరేఖం దుడిచిపెట్టితినిగాదా! ఇట్టి నాకు గతి
 యేది? బాలకా! నిర్దోషబాలకా! నీ మొగముఁజూచినకొలదియు నా
 గుండెలు బ్రద్దలగుచున్నవి. నా పాపజీవితము నా కన్నులఁ గట్టుచున్నది.
 నాగ్రుడ్లు ప్రేలిపోవుచున్నవి. నాశరీరము మండిపోవుచున్నది. పాపాణ
 నిభంబగు నాగుండెకఱగి నీరై పారుచున్నది. బాలకా! ప్రవాహమై
 పారుచున్న నీశరీరరక్తమును నాయెడల్లెఁ బూసికొన్నచో—నాతాపము
 శాంతి నొందునేమో!—(అట్లుచేసి) హా! హా!! ఓర్వఁజాలను; ఓర్వఁ
 జాలను. ఈ భయంకరతాపమున కోర్వఁజాలను. ఇది రక్తముగాదు.
 మహాకాలనూటవిషము. నా రక్తనాళముల దూరి భగ భగ మండుచు
 నావిరులఁ గ్రక్కించుచున్నది. ఇక నాకు మరణమే శరణము!—
 బాలకా! రమ్మ. నిన్ను సమాధిఁజేసి—నేనును నీప్రక్కనే మరణించి—
 మంటిలోఁ గలసిపోవుమను. (బాలుని భుజముపై వేసికొని) హా! హా!!
 అగ్నిజ్వాలలు! పాపాగ్నిహోత్రజ్వాలలు! భరింపఁజాల! భరింపఁజాల!!—
 (నిష్క్రమించును)

(ఉదయాదిత్యుడు సైనికులతో ప్రవేశము.)

ఉద—ఏమిది?—కాలకేతనుఁ డిచ్చట లేడే? (నేలపై రక్తముఁజూచి)
 ఆహా! ఎంత భయంకరము! మఱల నీరక్తమెక్కడిది? ఈ పాపా

త్మునిచేత మఱియొక మందభాగ్యుఁ డెవ్వఁడో మరణించియుం
డును. అహహా! ఎంత యాశ్చర్యకరమైన జీవనము!

సీ॥ కన్నులరక్తంబుఁ గాంచుటే యానంద

కర జీవనంబుగా నరసినాఁడు;

దౌర్జన్యకర్మ ప్రధానంబుగాఁగొని

హత్యలు గావింప నలరినాఁడు;

దురితంబు. నెఱుంగ కీశ్వరునకు వెఱువక

కరుణయించుకలేక తిరిగినాఁడు;

పాపశోషణములే శాపభూషణములే

తనకు మంగళమని తలఁచినాఁడు;

తల్లియిది పిల్ల యిదియని తలఁపకుండ,

నందఱను సమబుద్ధినే యరసినాఁడు;

చేయుచున్నాఁడు హత్యలే జీవితాంత

మీతఁ డొకరాక్షసుం డగుటే నిజంబు॥

౪౦

(బయటఁ బరికించి) సై నికులారా! అల్లడే కాలకేతనుం డొకకళే
బరమును భుజమున నిడుకొని యున్నట్లునివలె శ్మశానమువంక కరిగి
నాఁడు. మనము వెంటాడి వానిని చంపుదము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

...o...o...

2 వ రంగము—శ్మశానము.

(అనుబంధము 15.)

కాల—నేనే నీకు కొడుకను; నీవే నాకు తండ్రివి; నిన్ను నేనే మన్నుజేసె
దను. బాలకా! ఇచ్చట పరుండుము. నీప్రాణములం దీసిన
పాపాత్ముడే నీకోమలాంగమునుగూడ పృథ్వీభూతము నలయి

పఁజేయఁగలఁడు. (పరుండఁబెట్టి శ్మశానమెల్లఁ గలయఁదిరుగుచు) అహా! ఈశ్మశానము నాకెంత భీకరముగాఁ గనఁబడుచున్నది!

నీ॥ సరజీవనాటక భరతవాక్యముఁబాడ

ప్రభువు నిర్మించిన రంగమిది

క్షీతి నకాలమృతినిఁజెంది ప్రేతములై యె

సంగు జీవుల నాట్యశాలయిది;

పూడ్చినశవముల భువి కీడ్చుటక్కరి

నక్కల బువ్వంపు టిక్కయిది;

ఎట్టిపామరులకునేని వైరాగ్యంబు

సంధించు వేదాంత సదనమిది

శాంతమై—నిర్జనంబయి—చటులహృదయ

భీషణంబయి భీమమై — పిఱికివారి

గుండె లవియిం చెడు శ్మశానకూటమిది

కాలమృత్యు కరాళ సంకాశమయ్యె॥

రగ

అహా! ఎంతయమానుషకృత్యము! ఈ సమాధులయందు సగమున కధికముగా నా కరవాలాహతుల మరణించిన యభాగ్యులవేకదా! నే నెట్టి క్రూరకర్ముడను. నాజీవన మెంత పాపపరిపూర్ణము! నాతో సమానముగ నీశ్వరునిచే సృజింపఁబడిన నాతోటివారి నన్యాయముగ వధించుటకు నాకధికారమేమి? ఎన్నికొంపలు దిగఁగూల్చితిని! ఎందఱి పాలిఁటి కకాలమృత్యుదేవత నైతిని? అందొకటికైన నన్ను చంపునంతటి సాహసము గలుగకపోయెగా! ఓనిర్భాగ్యురాలవగు నాజననీ! ఈభూమికి భారముగ నన్నేలఁగంటివి?—నన్నొక యకాలయముని గావించి యందఱి ప్రాణములను దీయించుటకేనా? నిరపరాధినియగు రూపలిని బట్టితెచ్చి నమస్కరింపనంతమాత్రమున మహాదోషముగఁ బరిగణించి యీసిలు వపై నురిదీసితినే!—ఎట్టి వజ్రమయ హృదయుడైన, ఎట్టి కిరాతుఁ

జ్ఞాన, నెట్టి కసాయివాడైన నందుల కియ్యకొనఁగలఁడా?—ఇందటికన్న నే నధముఁడ నై తినిగదా! రూపలీ! రూపలీ! సిలువపై నింకనువ్రేలాడుచున్న నీజీర్ణదేహమునుజూచిన నా ప్రాణములు నిలువున నెగిరిపోవుచున్నవి. అవిగో! కాలకేతన నిర్మితములగు కపాలస్థూపములు. నిర్దోషులగు నా సైనికుల సందఱను చంపిగదా వారిశరస్సులతోడ నీ స్థూపములం బ్రతిష్ఠింపఁజేసితిని! ఇచ్చటనేకదా రూపలీ పరాభవముంజూచి కడుపుపగిలి, కంఠరక్తనాళములుతెగి, రూపచంచు రక్తముంగ్రక్కుచు మరణించె. అమాయకుని ఆగభాషిని దోషినిగానెంచి చంపితినే!—పశుప్రాయుఁడనై—దురాత్ముల కుటిలతంత్రమును గ్రహింపలేక, సులోచనను చంపి, కులవర్ధనుండగు నేకపుత్రుని గ్రుడ్లుతీసితినే! సకలానుభవములును సంపూర్ణముగనై నపిదప సయితము జన్మదోషసంజనితంబగు తామసంబు చావక, ఈపసిబాలు నొకని నాపొట్టచు బెట్టుకొంటినే!—బౌరా! ఇట్టి రాక్షసుఁ డెందైనఁ గలఁడా? ఇంతకన్న నిర్భాగ్యుఁడు, ఇంతకన్న నధముఁడు గలఁడా?—ఈపరితాపము నన్ను కాల్చివేయుచున్నది. నాకింతకన్న యమయాతన లధికము లగునా? హా! సులోచనా సమాధి యిచ్చటనేయున్నది. నాశాసనముననే కారబోలును పవిత్రమగు నీసమాధి పుష్పములచేఁ బూజింపఁబడుచున్నది. ఈపూవులం దొలగించి నాసులోచనం జూచుకొందునా?—నాభాగ్యలక్ష్మీ కీ సమాధియేల? బయటకుఁదీసి యా సుకుమారాంగకములం జూచుకొందును. (సమాధినిపెకల్చి) హా! హా! ఎంత నిర్భాగ్యుఁడను! నా సులోచనాశరీరము భూమిలోఁగలసిపోయి కేవల మస్తిపంజరము నిలచియున్నది—ఓదేవీ! నిన్నుఁజంపినపాపి యిడుగో—మొండియై జీవించియున్నాఁడు. నీలోఁ జేర్చుకొనుము.

(అనుబంధము 16.)

హా హా! దుర్భరము! దుర్భరము! నే నీశోకమును భరింపలేను. నావలఁగఁగాదు. ఇంతకన్న మరణ మతిశ్రేయస్కరము! చావనేవలయు.

ఈపాపికాలకేతనుడు చచ్చినఁగాని ప్రపంచకము నిష్కంటకముగాదు.
(పొడుచుకొనఁబోయి) నేనెంత మందబుద్ధినై మరణింపఁ దెగించితిని.
నేను మరణించినను నాదుర్యశము మాయునా?—భవిష్యజ్ఞులు కాల
కేతన కలుషసహస్రంబు వాకొనరా?

నీ॥ కాలకేతనుడు దుష్కర్ముడై సిలువపై
రూపలిప్రాణంబు వాపెనంచు
కాలకేతనుడు ముష్కరుడయి సేనలఁ
గడతేర్చి సూపముల్ గట్టెనంచు
కాలకేతనుడు నిష్కరుణుడై నిజసతి
యగు సులోచన దునుమాడెనంచు
కాలకేతనుడు చండాలుడై తనయుని
హింసించి కనులు దీయించెననుచు

కవియొకం డెవ్వఁడో నాటకముగవ్రాయ
దాని పఠించి నటియించి ధరణిజనులు
నన్ను దూషింపరే జగంబున్నదాక
శత్రులై న చాళుక్యులు సంతసింప॥—

౪౨

కావున, నాదౌర్జన్యములకును— నారాక్షసకృత్యములకును
చిహ్నంబులగు నీ సిలువను కపాలస్థూపములను నాశనముజేసి పిదప
మరణించెదగాక!—(అన్నిటిని కూలద్రోసి) ఓకాలకేతనమా! ఏల నింక
గాలిలో రేపరేపఁ గొట్టుకొనుచుంటివి? నాదృష్టి యింకను నీపైఁ బడ
లేదనియా? నిన్నుమాత్ర మింక నుండనిచ్చెదనా? మత్కళంకకాలచరి
త్రము సంతరాశమధ్యమున నెగురుచు నీవు జగంబునకుఁ జాటకుందువా!
నిన్నుమాత్ర మేలనశింపఁజేయకుందును!—(కాలకేతనముచు విడిచి
ఆహా! ఆత్మనాశనమున కింక నాటకమేమియును లేదుగదా! (ఆకాశముం
జూచి) ఏమిది! అంబరచారులు నవ్వుచున్నారు! ఓ దేవతలారా! నా
జీవితముంగని మీరు నవ్వవలదు. ఏమందురేని,

సీ॥ పరమేశ్వరామోదకరమైన యీనాట్య
 రంగముకొఱకు నిరంతరంబు
 ప్రకృతినాటకకర్త రచించుచుండు విం
 తగ నెద్దియే నొక్క నాటకంబు
 ఈజనం బఖిలంబు నాజాతీయని యాత్మ
 నెఱుంగ కీ పాత్రనటంపలేదు
 ఈనాటకంబున నెవ్వఁడోయొక్కఁడీ
 పాత్రను దాల్చక వలనుపడదు

ఇహజనులకెల్ల పాత్రతనిచ్చు పూజ్యుఁ
 డింత రౌద్రీరసము నటించుచునుచు
 నే సమర్థతఁగాంచి నాకిచ్చినాఁడొ
 కాని నేను విరోధిని కానుకాను॥

౪౩

ఓజగదీశ్వరా! నీవు సృజించినబిడ్డఁడనై — నీసృష్టిని నాశనము
 గావించితిని. ఇట్టి యధమాధముఁడనగు నాకు నీసాన్నిధ్యమున పుణ్య
 లోకప్రాప్తిలేదు. నే సధఃపతితుఁడను — ఆత్మవంచకుఁడను. ఇక నాకు
 గతియేది? జగద్వంచకులకు — పాపాత్ములకు — నికృష్టజీవులకు — చండా
 లురకు — శిశు స్త్రీ మారకులకు గల్గు గతులకన్న నతిహేయమగు గతి
 సందుదును కాబోలును! హృదయమా! ప్రీతిపోకున్నా వేమి? ప్రాణమా!
 విడిచి చనుకున్నా వేమి? కలుషకాలకేతన కంధరమా! సహస్రశకలములు
 గాకున్నా వేమి? పాపము — పృతీకారము — ప్రియశ్చిత్తము — పశ్చా
 త్తాపము — (మూర్ఛిల్లును.)

(ఉన్మాదినియగు ధారుణి ప్రవేశము)

తత్వము — హిండ్లో రాగం టీక.

ధారు — ఈశ్వర — సంకల్పమూ — మానవ ఊహావికల్పమూ॥

జలపాతమునను కాష్ఠం బులు కలసి వియోగమందు పొలుపున

నీ జీ! వ్రలు! కాలవేగవశమున! గలసి వియోగంబు నందగల
రీధరలో || ఈ ||

అది యెఱుంగలేక జనము! లకట! బాంధవులమటంచు! తుడకిల్లా
దురుగా సకలమును విడచి|| తుడ కిల్లాదురుగా || ఈ||

కాల—(లేచి) ఈశ్వరసంకల్పమూ | మానవ ఊహావికల్పమూ||
నరుడొకటి తలంపఁగ నీ!శ్వరుఁ డొకటి తలంచుటెల్ల సత్యము!
పరమే | శ్వర సరసంకల్పములకు | నరుడగు నై క్యంబుగల్గుట
వనినిమరి యీ | జగము సకల మతని లోన | జననమంది సమయు
చుంట | నతఁడే ప్రభువౌ | ఈజగముల | కతఁడే ప్రభువౌ|| ఈ||

ధారు—జనియించినపుడే దుఃఖము | మన నుదుట లిఖించే బ్రహ్మ |
మరణసమయమం | దును దుఃఖమే వినంబడు | సనయము జీవి
తంబెల్ల సతిదుఃఖంబే | యనుచు జగము | శోకమయముగా
నెఱింగి పరమపదము | నరయన్వలెగా శాశ్వతగతి | నరయన్
వలెగా || (సులోచనసమాధికడ కేగును.)

కాల—ఘనశక్తియుతులమని యీ | జనములు గర్వించుట ప్రశస్తము
గానన్ తనభారమెల్ల భగవం | తుని పయినిడి జీవయాత్రీ
త్రోయఁగవలయున్ అఘము సలిపి యలఁతఁగొలిపి | మమత
నంది వెతలగుండి!పతితుండౌనుగా | మానవు డిలలో | పతితుం
డౌనుగా|| ఈశ్వరా||— (సులోచనసమాధికడ కేగును.)
(ఇద్దఱు నొకరినొకరు చూచుకొని బెదరి దూరముపోవుదురు.)

ధారు—(నవ్వుచు) ఇతఁడొక నెట్టివాఁడు; ఇతఁడొక నెట్టివాఁడు;
నన్ను బెదరింపవచ్చినాఁడు.

కాల—ఓపిశాచాకారిణీ! నీ వెవ్వతెవు?

ధారు—నేనా? నాజీవితమా? నాచరిత్ర మేమనియా ప్రశ్నించెదవు!
పతిచే బరిత్యజంపఁబడి—ఏక కుమారుని గ్రుడ్లుతీయఁబడి—

పుత్రభిక్ష నిడదనని నాకు వాగ్దానముచేసిన పవిత్రస్వభావురాలు
సయితము పత్రికోధభూతమునకే తన జీవితములను బలియాయ
నిట్లు దిక్కులేక, చచ్చుదారిలేక—చంపువారులేక, ఉన్మత్తు
రాలనై—మనశ్శాంతికొఱకు శ్మశానమార్గము బట్టితిని.

కాల—(స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనఁ బ్రయత్నించుచు) అయోమయము—
అయోమయము—గుండెలు రుల్లుచునున్నవి ఒక్కటియు
స్మృతికిరాదు. ఇదియంతయు నాచరిత్రమునలనే యున్నది. ఇట్టి
మందభాగ్యుడే దీని కొకపతియుండెనా? అట్లయిన నాకు మన
శ్శాంతి—మనశ్శాంతి—ఇంత క్రూరుఁ డింకొకఁడు గలఁడా?
మేమిద్దఱ మొక-చోటికే పోవుదము. ఓ యమస్మరాజా! నీలోక
మున నిద్దఱికి స్థలముచేసి యుంచుము.

ధారు—ఓ యున్మత్తుఁడా! నీవెవ్వఁడవు?—

కాల—అదియే జోధపడుటలేదు. ఆలోచించుచున్నాను. నేనును,
ప్రథమపత్నీపరిత్యాగముచేసిన పాపినే—నేనును, ఏకకుమారుని
గ్రుడ్లుదీసిన దుష్టుఁడనే—నేనును, ధర్మపత్నిని చంపిన దౌర్భా
గ్యుఁడనే—నేనును, నీపతివంటివాఁడనే—(స్మృతికిదెచ్చుకొన ప్రయ
త్నించుచు) అనియును నిజమే! ఈకంఠస్వరమే యది; ఎన్నఁచో
వింటిని; అత్యంత పరిచితమైనది; కాని యిప్పుడు విస్మృతమైనది.
అదియే స్మృతికిరావలయు—ప్రయత్నించినను రాకున్నది.

ధారు—(దగ్గఱకువచ్చి శిరోజములను పట్టిచూచుచు) అదియే మృదు
త్వము; అదియే శిరోజములు; అతఁడే యితఁ డేల కాఁగూడదు?—
కాదు; అనుమానము లేదు. అతఁడే యితఁడు. మహాత్మా!
నీ పున్మత్తుఁడవు కావు. నీసంగతియంతయు నే నెఱుఁగుదును.
నీవెవ్వఁడవో చెప్పుము.

కాల—అబలా! ఈపాపాత్మునిపేరు వినఁగూడదు. నీకేల పొమ్ము.

ధారు—నేనును పాపాత్మురాలనే. అవశ్యము వినవచ్చును. చెప్పుము.

కాల—అశుచిసూచకమగు నల్లనిపెక్కెము పేరుగాఁ గలవాఁడు.

ధారు—కాలకేతనుఁడా?

కాల—ఊ—ఊన్నత్తనె నను నిజము గ్రహించితివి. అదియే నాయశుభ నానుము.

ధారు—నా కాలకేతనునకా? ఇట్టి రూపము? నమ్మజాల-నమ్మజాల—

కాల—పాపాత్ముఁడనని చెప్పితివే! నీకేల నమ్మకముగలుగదు? పాపాత్ములకు పవిత్రాకార మెక్కడిది?

ధారు—కాలకేతనుఁడ వేనా? నిజమేనా?

కాల—ఔను. నిర్భాగ్యుఁడగు వీఁడే వాఁడు.

ధారు—(కొంగిలించుకొని) పాశేశ్వరా! ఈమందభాగ్యురాలి నికనై నక్షమింపవా?

కాల—నీవెవ్వతెవు? నన్ను వదలుము.

ధారు—ప్రభూ! వదలుటకు రాలేదు. ఈధారుణి నికనై నక్షమింపుము.

కాల—హా! శిరమున పిట్టసిడుగునడిసది. ధారుణీ! ధారుణీ! నీవింకను బ్రదికియుంటివా? ఏల నాపాడుమొగముఁ జూచెదవు? చేసిన పాపములవలన కాలకేతనుఁ డిప్పుడు మీమొగములనుఁ జూచుటకు దొంగయైయున్నాఁడు. ఈదేహమును తాకకు. తాకకు; నీవు పుణ్యస్వరూపిణివి. నేను నీ కుమారునిజంపితిని. నన్ను నీవు చంపుట కేలరాలేదు?

ధారు—ప్రభూ! నిన్నుజంపుటకు రాలేదు; నీచే జచ్చుటకు వచ్చితిని.

కాల—ఇంకను నాతలపై హత్యాద్రోహములే? ధారుణీ! నన్ను వదలిపొమ్ము—నన్ను వదలిపొమ్ము—

ధారు—ప్రభూ! ఆమాటాడకుము.

(తెరలో కోలాహలము)

కాల—ఆ—అదియేమి? ఓహో! చాళుక్యులు నన్ను ముట్టడించి చంపవచ్చుచున్నారు. ధారుణీ! స్త్రీవగు నీ విందుండఁగూడదు. పొమ్ము.

ధారు—ప్రభూ! నాకు దిక్కులేదు. నీయనంతరము వితంతువునై నేను జీవింపలేను. ఇదిగో! కటారి; దీనితో నన్ను బాడిచి శత్రుల జయింపుము. (కత్తి నీయబోవును.)

కాల—ఈ స్థితియందు శత్రువులకు మన మిద్దఱమును పట్టువడుటకన్న నిదియే సదుపాయము. కాని—ధారుణీ! సాధ్యమే! నిన్ను చంపుటకు నాకు చేతులురావు. ఏమి నేయుదును? వీడు వెనుకటి కాలకేతనుడు గాఁడే! ఎట్లు చంపగలఁడు? (తెరలో ధ్వని)

ధారు—శాత్రవులు మఱింత సమీపమునకు వచ్చుచున్నారు. త్వర పడుము. ప్రభూ! త్వరపడుము. ఇదిగో! వక్షస్థలము—ఒక్కటే పోటుపొడిచివేయుము.

కాల—చంపెదను. ధైర్య మవలంబించెదను.
(కత్తిదీసికొని ప్రయత్నించి చంపలేకపోవును.)

ధారు—నామొగము మీకుఁ గనఁబడుచున్నంతదనుక మీకు ధైర్యము గలుగదు. మెడ వంచితిని. ఇప్పుడు ఖండింపుఁడు.

కాల—(చంప యత్నించియు చంపఁజాలక) నీ శిరస్సునుఁ గాంచినను నాకు ధైర్యమాగుటలేదు. నీవంకఁజూడకుండఁ బ్రయత్నింతును. (మొగము రెండవప్రక్కగానుంచి చంపయత్నించియు విఫలమై కటారిని క్రిందఁబడవేయును. (తెరలో ధ్వని.)

ధారు—అయ్యయ్యో! ఎట్టిధైర్యశాలి కెట్టి పిఠికితనము గలిగెను! నాథా! మీరు విచారింపఁదగదు. నాజీవితమున మీచేత మరణించుట కన్న భాగ్యములేదు. ప్రాణేశ్వరుని సుందరవదనమండలముం జూచుచు అతని చేతికటారివలన ఆనందముతో ప్రాణత్యాగము చేయుటకన్న—నీదేహి కేమికావలెను!—

కాల—కటకటా! ఈస్థితియందు సయితము—కాలకేతనునిచేతికి హత్యయే యలంకార మనుకొంటివా! మాలదైవమా!

నీ॥ చాలదా! నాకు విశ్వాసపాత్రుండైన
 యాగభాషినిఁ జంపినట్టి యథుము
 చాలదా? నాకు! ప్రజ్ఞాన్వితుండౌ సుతు
 కనుగ్రుడ్లు దీసిన కలుషఫలము
 చాలదా? యల సులోచనను దుర్బుద్ధివై
 దునుమాడినట్టి యా దురితకర్మ
 చాలదా నాకు? నసంఖ్యాకులైన సై
 నికులను చంపిన నిష్ఠురంబు

చాలదా? యమాయకుండైన బాలునొకని
 కోపమున మృతుఁజేసిన పాపఫలము
 చంపుమని వచ్చినట్టి యీనతినిఁ గూడ
 వధము నలుప లిఖించితివా? విధాత!

రర

శత్రువులు వచ్చుచున్నారు. ఇంక నాలసింపఁదగదు. జగదీశ్వరా!
 ఈపాప మెవ్వరిదో నే నెఱుంగను. కాలకేతనునిజేయెనచో, దీనినిసయి
 తము—పూర్వార్జిత పాపములం గలిపివేయుము. (చంపుచున్నాఁడు)

(ఉదయాదిత్యుఁడు సేనలతో ప్రవేశము)

ఉద—ఛీ! ఛీ!! కాలకేతనరాక్షసా! క్రూరకర్ముడా! తుదకిట్టి సీచావధ
 యందు సయితము—స్త్రీవధముఁ జేయుచుంటివా?—

కాల—సీవు వచ్చితివా? ఉదయాదిత్యా! ఏమిచేయవచ్చితివి? నన్ను
 బంధించుటకా? చంపుటకా? నీవలనఁగాదు. నీవలనఁగాదు—
 పొమ్ము.

ఉద—ఏమిరాపాపీ! ఇంకను జీవించియుండి వధోద్యోగముతోడనే పొట్ట
 బోసికొని—రక్తముఁద్రావి, దాహముఁ దీర్చుకొనఁ దలచు
 చుంటివా? భగవంతుఁడు నీకిప్పటికైన రవంతప్రేమ నొసంగక
 పోయెనే?—

కాల—ఏమిరా? నాహృదయమున ప్రేమ లేదనుచుంటివా? ప్రేమమూలముననే—నాప్రేమ కంతరాయము గలిగెనను దుఃఖమువలనే—ఆగభాష సులోచనా మంగళలం జంపితిని. ఇప్పుడు ప్రేమించుచునే—ప్రేమాపాంగములతోడనే—ఈ ధారుణిం జంపితిని. నన్నుఁ జంప నీతరముగాదు—

ఉద—తరముగాదా? తరముగాదా? ఇంకేమి ప్రేరేదపు? నీయంత్యకాలమిదే! కాచుకొమ్ము. ఇదిగో కరవాలము.

కాల—నేను చచ్చుట నిజమే! జీవితాశలేని నేనెల్లను చావసిద్ధపడితిని. కాని—నీవు బ్రదుకఁదలంచినవాఁడవు! నీబ్రదుకు చూచుకొమ్ము; నీవు చచ్చిన పిదపనే నేను చావఁదలంచితిని.

ఉద—నన్నే చంపఁగలవా?

కాల—ఇదిగో! నాసేనలుగూడ వచ్చినవి. సైనికులారా! చూచెదరేమి? ఈచాళుక్యులను చంపుఁడు.

(సైనికులు తిరుగఁబడి కాలకేతనునివంక కత్తులుదూతురు.)

ఉద—ఇప్పుడు చూచితివా? నీదౌర్జన్యములచే—కడుపుమసలియున్న నీసేనలేమి? నీకు సహాయమగుటయేమి? కడుపుమసలి సైనికులు తిరుగఁబడకుందురా? ఇంక నీ కేదిస్కృతను సహాయము లేదు. సేనలారా! వీనిని చంపుఁడు. (సైనికులు మీఁదికి వత్తురు)

కాల—వలదు; వలదు—నిలువుఁడు—ఉదయాదిత్యా! నామాట వినుము. నాపైకిరాకుండ సేనల కానతిమ్ము. నీతో నించుక సంభాషింపవలయును.

ఉద—సేనలారా! నిలువుఁడు. ఇతనిని భాషింపనిండు. మనచేఁ జిక్కిన వాఁడెందు బోఁగలఁడు?

కాల—నేను మరణింపఁదలచియే యుంటినిగాని—నీచేఁ జావఁ దలంప లేదు.

ఉద—అటులనా?—(క్రిందనున్న కటారిని లాగివేసి) నీయాత్మహత్యా ప్రయత్నముకూడ శూన్యమైనట్లేకదా! ఇక నీమరణము నా చేతనే యున్నది.

కాల—నెట్టివాడా! కటారితో బాడుచుకొని చతుననుకొంటివా? ఇదిగో చూచితివా! నా దంతములందున్న విషగోళికలు—నా కెప్పుడో యిట్టిమరణము తప్పదనియు—శత్రువులచే బడకుండు నాత్మనాశమున కివి పనికివచ్చుననియు—నిట్లు సిద్ధముగ నుంచు కొంటిని.

ఉద—ఆహా! ఎంతదారుణము!

కాల—(గోళికలు కొటికి) ఉదయాదిత్యా! విషము దింటిని. విషము దింటిని. ఇంక రెండునిమిషములలో మరణింతును. నామొగము వివర్ణమైపోవుచున్నది. నేను మహాపాపాత్ముడను. సరకమునకే పోవుచున్నాను—వినుము. ఉదయాదిత్యా! వినుము—అందఱును చంపుకొనితింటిని. ఇంక—నాకెవ్వరును లేరు—నీవు చాళుక్యుల కధిపతివై స్వేచ్ఛగా ధరాపరిపాలనం బొనరించుకొనుము. నీకు శుభంబగును. కన్నులు తీయఁబడి నాకుమారుఁడు—హా! దుర్భరము—దుర్భరము—నాకుమారుఁడు—శాంతికేతనుఁడు—అకాలమృత్యుకరాళమునం బడినాఁడు. ఇక నాకు వంశాంకుర మైననులేదు. నా కవసానకాలము వచ్చినది—విషతాపము—శరీరమెల్లఁ బ్రాకిపోయినది. అంతయు సంధికారమైనది. ఓజగ త్రృభా! రక్షింపుము. నన్ను నీ సన్నిధికి జేర్చుకొనుము—
(మరణించును)

ఉద—ఆహా! ఎట్టి భయంకరవ్యక్తి—యీప్రపంచనాట్యరంగమునుండి నిష్క్రమింతుఁడైనాఁడు. ఈ కాలకేతనుని పశ్చాత్తప్తాత్మకు ప్రశాంతిగల్గుఁగాక! మఱియును,

గీ॥ ఉర్విపతి ప్రజానైరిగాకుండుగాత!
 కలుషమతులకు నాశంబు గలుగుఁగాత!
 నీతియుతులకు విజయంబు నెగడుగాత!
 సత్కవిత జనాదరణ ప్రిశస్తమగుత!॥—

౪౫

అనుబంధము. 17.

గంగా—తథాస్తు.

(తెర.)

సోమరాజు రామానుజరావుచే రచియింపబడిన.

కాలకేతననాటకమునందలి

సప్తమాంశము—సర్వమును

సంపూర్ణము.

కాల కేతనము

అనుబంధములు.

(1) దూపలి—(బ్యాగ్ రాగం—ఆదితాళం.)

ఓహో కుటిలహృదయా || ఓహోహో||

నీ సాహసము! కాం! తలయెడలనా || ఓహో||

బాహుశక్తి బ్రదర్శింపదలచిన! పరిపంథుల సంగరరంగంబున!
నోహటించిగెలిచి జయముగాంచుట! యుక్తమగునుగాక నిదిఘనమె||ఓ||

(2) ఉదయాదిత్య గంగాధరులు (కాళింగడరాగం—ఆది)

పరాత్పరా ఘన! పరాభవంబెటు! భరింతుమోయెటు తరింతుమో
వెత || ప ||

అరాతియగు కాలకేతనుండొక | సరాశనుండయి హరించె
రాజ్యము || ప ||

(దాద్రా) హతవి! ధివశ! ముననుసేన! హతమునంద! హితులు
సుతులు! గతాసులై శత్రుహస్తగతమయిచనె రాష్ట్రమెల్ల || పరా||

(3) మంగళ—కన్నడరాగం—ఆదితాళము.

దుర్మతియై పరిభవించెన్! నా! మర్మములంటనాడెన్ || ను||

కర్మవిధానమకారా | దు | ర్ఘట మతిక్రమింపా || దు||

గర్విత సులోచనసతిన్! ఏ | కరణి బరాభవింతున్ | దుర్వార
కుతంత్రరీతిన్ | గర్వంబు హరించు భాతిన్ || దు||

(4) కాలకేతనుఁడు—(బ్యాగ్ రాగం—ఆదితాళం.)

నాయెదుటనేనా | తులువా | పలువా | యన్మతాలాపంబులు || నా ||

ధీయుతవలె నీయవమతిదోపగ | పాయని యీ | ర్వ్యను గన్బర
చుచు | న్యాయాన్యాయములను గమనింపక | నాసులోచనను | దూషణ
సేయుచు || నా ||

(5) కాలకేతనుఁడు—(భూపాలరాగం—జప్ తాల్)

ఈపరీ | తాపంబు | నకు హేతువేమొకో | పాపమొయిది దైవ
శాపమో | కనజాల || ఈ ||—

ఆపాపవైరి యుద | యాదిత్యుఁడటుల న | న్నే పరాజితుజేసి |
యేగె దోర్బలముచే || నీపరీ ||—

వింతయో హృదయ వి | భ్రాంతియో మద్గురుం | డంతరాళ
మున భూతాదర్శనముజేసె || ఆ ||

(6) నీలకంఠుఁడు—(జంఝూటిరాగం—ఆదితాళం.)

ఈపలుకులకు సహింతునా || ఈ ||

ఆపాపాత్మకు డవమతి నాడిన || యీ ||

కోపంబును పరి | తాపంబును సం | క్షోభంబును | రిపునాక్షే
పంబును | గూడి యతిహీనవాక్యంబుల నను గ్రూరంబున నాడఁగఁ
జేసెఁగటా || యీ ||

(7) కాలకేతనుఁడు—(మోహనరాగం—రూపకం)

ఎంతటి రాజద్రోహ | మొంతటి పితృద్రోహ | మంతరంగమున
దలంచెగా | ఈపాపచిత్తు || డెంత ||

స్వాంతమందు కాలకేతను | డంతకుండని తెలియఁడయ్యె | నింత
లోన కనులు మందెనా | నాపాలనమున || కెం||

చంపదలచెనా | నన్ను | లంచమొసగెనా | ఖలుఁడు | కంపితుఁ
జేతు | కన్నులుదీతు | కారముగూర్తు | ఖలుని బోకార్తు || నెం||

(8) కాలకేతనుఁడు—(బ్యాగ్ రాగం—ఆదితాళం)

ఓరి దురాత్మా శూరసభాస్థలి | సవినయముల నిటులాడెదవా |
కారులుప్రేలగ | కపటము జూపగ | కాలకేతనుని నెఱుంగవుగా || ఓ||

కక్కినకూటికి నాశవహించిన కుక్కవోలె | మాతను గూడి
తివా | చిక్కితివిక నాచేత దురాత్మా | ముక్కలుజేయక మాన
నీతనువు || నోరి||

(9) కాలకేతనుఁడు—బ్యాండుస్వరం—దాద్రా.

చండశాసన ప్రతాపమండితుండనై న నాకుమారుబల్కుటా|| చం||
అండ నీకెవఁడు బ్ర | హ్మండజాలంబులెల్ల గుండెలదర | మతులు
జెదర | గడువడి గడగడవణంక || చం||

(10) సులోచన—సావేరిరాగం—రూపకం.)

గంగాధర | హరహర | దనుజారీ || శ్రీ || గంగా ||
అంగజభంగా | భవభంగా | త్రిపురాసురవిదారి || గంగా||
సంగతసుగుణాంకా | స | స్తుత బాలశశాంకా | శృంగార
సాంబా | భవహర భవహర | భవహర || గం||

(11) కాలకేతనుఁడు—(హిందోల్—ఆదితాళం.)

కానీ యెటులయినగాదగుగా | ఈపాపముల కెద నింతయు భీతిల
నెద || కా||

హీనచరితులగు నీ పాపాత్ముల । నెల్లర నమ్మకమున వధింతుగా ।
మాననీయుఁ డొకడయినలే డఖిలమారణహోమంబొనరింతునుగా॥ కానీ॥

(12) నీలకంఠుఁడు—(హిందోల్ రాగం—ఆదితాళం.)

ఎట్టికపటతంత్రము ఘటియిల్లెనొ । యేమాయెనొ నాకెఱుంగ
బడదకట ॥ యెట్టి॥

గుట్టుబట్టుబయలుగాక నను పసి । బట్టి కాలకేతనుండు విషమ
ప । రీక్షజేసి శ్లేషవాక్యములగా । రించి వంచనంబొనర్ప దలచెను ॥ఎ॥

వాని మీసములలోపలి నగపులు । వాని మోసమార్గము గను
తగపులు । వాని విసపుమాటలలో నగపులు । గాన కుటిలహృదయంబు
స్పష్టమా ॥ నె॥

(13) మంగళ—(సారంగరాగం—జప్తతాల్)

కాపాడగారావు । నాప్రాణధనమా ॥కా॥

ఈపాపమతుల । పరి । తాపచిత్తులజేయ ॥కా॥

హా జీవితేశ యుద । యుదిత్య భూజాని । నీజీవితేశ్వరిని । నేడు
బాధించెగా ॥కా॥

(14) నీలకంఠుఁడు—కవాలీ—అటతాళం.

(క్యౌకరేలాచారహోకర్-వలె)

ఈశ్వరా శార్దూలముఖమున । నెట్లు మృతిగన జేసియో । విశ్వ
మున నాకెంత హీనత ఫాలతలమున వ్రాసితియో ॥ ఈ॥

కాలకేతన హతకుడెట్టి యాకార్యముల నొనరించునో । కాలుఁడై
నాపాల నెపుడేకరణి హతునొనరించునో ॥ ఈ॥

(15) కాలకేతనుఁడు—(కవాలీ—అటతాళం)

హా విధీ నాజీవనాశంబాయెగా హతమాయెగా ॥హా॥
 నావినాశపుకాల మాస । స్తుంబుగా ప్రళయంబుగా ॥హా॥
 ఈ కలుషహస్తంబు ధరలో । నెన్నిహత్యలు సలిపెనో । లోకు
 లకు సంతాప మెంత వి । తాకుగా నొసరించెనో ॥హా॥

(16) కాలకేతనుఁడు—(కవాలీ—అటతాళము.)

ఎంతదోషంబయ్యెనో । నా । కెంత పాపంబయ్యెనో ॥ఎం॥
 ఎంత కలుషాత్ముండనో । నే । నెంతయదయాత్ముండనో ॥ఎం॥
 సాధ్వీ నాయర్థాంగిలక్ష్మిని సంహరించిన పాపమో । నిర్దయుఁ
 డనై బహుళహత్యల నెగడజేసిన దురితమో । భూతమై వెంటాడె
 నన్నిటు । లేది తరణపాయమో । ఘాతుకుడనను ఖ్యాతిగాంచితిగా
 మహత్తరతాపమో ॥ఎం॥

(17) మంగళము—(అందఱు)

బ్యాండుస్వరము—దాద్రా.

మంధరధర మంగళకర మంగళంబురా ।
 మారసుందరా । శ్రీరమేశ బోధరా ।
 దాసభరణ దోషహరణ దానవేశనాశా ।
 రాజరా । జేశ్వరా । యోపరాత్పరా ।
 శ్రీనివాస జగధీశా । శ్రీరమా । నాయకా । జగన్నాయకా ॥మం॥

సంపూర్ణము.

రంగురౌడి

(గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానురావుగారు)

ఆంధ్ర బ్రాహ్మరాజ్యములందు స్వేచ్ఛావిహారమునల్పి కవికిని కులకును యశో, ధనలాభములం జేకూర్చిన 'మారంగూన్ రౌడి' సంగనివారు లేరు. రౌడీలకెల్ల రవుడీ రంగూన్ రవుడి నెరుంగనివారు ఏ. రవుడీలకెల్ల రవుడి మా రంగూన్ రవుడి సాహసవంతులగు త్యలు, నిరంతర సురాపానములు, సంసారి వేశ్యా తారతమ్యములు లేని శృంగారచర్యలు, అబద్ధములు, అప్రమాణములు, మారవుడీకి వ్యతీలలు. 'రవుడి భార్య పత్నినత.' అను లోకోక్తిచే అన్నపూర్ణా పతికొరకై యాత్మబలినిచ్చిన మహాసాధ్వీగా చిత్రింపబడినది. గారామ జయరాముల హాస్యములు కడుపుబ్బ నవ్వించును. భర్త రకై ఉరిశిక్షకు బాల్పడిన సతీ అన్నపూర్ణాదేవికొరకై ఆత్మహత్య సుకొనిన మారవుడి శంకరరావు విషాదాంత బీవితమే—రంగూన్ యిది నాటకముగా కీర్తిగాంచుచున్నది. వెల రు 1—0—0

సావిత్రి నాటకము

(గ్రంథకర్త:—శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రిగారు)

ఆంధ్రరంగస్థలము లందంతటను అద్భుతముగా ప్రదర్శింపబడు నాటకపుక్కిరిని వేరుగా వివరింప బనిలేదు. సావిత్రి సత్యవంతులవి శ్చలానురాగము—సావిత్రి దృఢచిత్తము—యముని భయంకరలీల—నిత్రీ, యముల వాదప్రతివాదములు చదివితీరవలెను. అన్నిటికన్న తేక్యముగ ఇందలి ముద్దులొలుకు పద్యములు అక్షర లక్షలు ముసవి. వెల 1—0—0

వలయువారు:—కురుకూరి సుబ్బారావు,

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

రంగున రౌడి

(గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానురావుగారు)

ఆంధ్ర బర్మారాజ్యములందు స్వేచ్ఛావిహారమునల్పి కవికిని నటకులకును యశో, ధనలాభములం జేకూర్చిన 'మారంగున రౌడి' నెరుంగనివారు లేరు. రౌడీలకెల్ల రవుడీ రంగున రవుడి నెరుంగనివారు లేరు. రవుడీలకెల్ల రవుడి మా రంగున రవుడి సాహసవంతులగు హత్యలు, నిరంతర సురాపానములు, సంసారి వేశ్యా తారతమ్యములులేని శృంగారచర్యలు, అబద్ధములు, అప్రమాణములు, మారవుడీకి నిత్యలీలలు. 'రవుడి భార్య పతివ్రత.' అను లోకోక్తిచే అన్నపూర్ణాదేవి పతికొరకై యాత్మబలినిచ్చిన మహాసాధ్వీగా చిత్రింపబడినది. గంగారామ జయరాముల హాస్యములు కడుపుబ్బ నవ్వించును. భర్త కొరకై ఉరిశిక్షకు బాల్పడిన సతీ అన్నపూర్ణాదేవికొరకై ఆత్మహత్య చేసుకొనిన మారవుడి శంకరరావు విషాదాంత జీవితమే—రంగున రవుడి నాటకముగా కీర్తిగాంచుచున్నది. వెల రు 1—0—0

సావిత్రి నాటకము

(గ్రంథకర్త: శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రిగారు)

ఆంధ్రరంగస్థలము లందంతటను అద్భుతముగా ప్రదర్శింపబడు ఈ నాటకపుకీర్తిని వేరుగా వివరింప బనిలేదు. సావిత్రి సత్యవంతులని నిర్మలానురాగము—సావిత్రి దృఢచిత్తము—యముని భయంకరలీల—సావిత్రి, యముల వాదప్రతివాదములు చదివితీరవలెను. అన్నిటికన్న ప్రత్యేకముగ ఇందలి ముద్దులొలుకు పద్యములు అక్షర లక్షలు చేయునవి. వెల 1—0—0

వలయువారు:—కురుకూరి సుబ్బారావు,

సరస్వతీ బుక్ షిప్, బెజవాడ.

స తీ స క్కు బా యి

ఇది ఆంధ్రదేశపు జనుల భాగ్యవశమున వెలువడిన యమూల్య నాటకమని. సక్కుబాయి నాటకము చేతియందున్న వారిపాపములు భస్మమై పోవుననుట నిస్సందేహము. ఈ నాటకరాజమునందలి పద్య మొక్కటి చదివినవారు స్వర్గలోకమందు దేవతలచే బాగడబడు చుండురు. సక్కుబాయి పతివ్రతామతల్లి, భగవంతునిచేత నత్తగారికి సేవ చేయించిన గారడకత్తై. శ్రీకృష్ణుని సవతిగా జేసికొనిన నెరజాణ - పాండు రంగని భార్యగాజేసి తన మగనికి సౌఖ్యమొసంగిన మంత్రీవాదిని. భక్తిరస రసాయనము లోకములో వెదజల్లి, జనుల యజ్ఞానరోగమును రూపుమాపిన గొప్పవైద్యురాలు. అమాయకుడగు తనభర్తను సకల విధముల సేవించిన పుణ్యాత్మురాలు - యమదూతవంటి యత్తగారిచేత కోరంటికముపడి, యామెను పాండురంగని భక్తురాలిగాజేసిన తపస్విని.

అనేక సలక్షణ మహానాటకములువ్రాసి కీర్తిగడించిన సోమ రాజు రామానుజరావుగారు యీ నాటకరాజమును రచించినారు. ఇందలి పద్యములు అమృతపు గుటికలు, యిందలి కావ్యములు మామిడి పండు ముక్కలు, యిందలి భావములు పటికబెల్లపు పలుకులు. ఇందలి అక్షరములా అక్షరములే. వేయేల? దీని ప్రాశస్త్యమును చెప్పుటకు వేయినోళ్లుగల యాదిశేషుఁడు అవతరించవలసినదేగాని, మావంటి వారి కలవిగాదు. త్వరపడుదు. మించినపిమ్మట యోచించిన లాభము లేదు. మహాఅక్ష్మి ముంగిటకువచ్చి తొంగిచూచినట్లు ఈ నాటకలక్ష్మి పుస్తకరూపమున సరస్వతీ బుక్కుడిపోను అలంకరించినది.

వెల రు 1—0—0

వలయువారు:—కురుక్షారి సుబ్బారావు,
సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

